

Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький,
О.Ю. Хабло

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ
у питаннях і відповідях

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ
у питаннях і відповідях

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Третє видання, перероблене і доповнене

Київ
Видавець
2012

Автори:

Удалова Л. Д. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, начальник кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Рожнова В. В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Савицький Д. О. – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Хабло О. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ.

Рецензенти :

Є.Д. Лук'янчиков – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного та підприємницького права Національного технічного університету України “КПІ”;

А.В. Іщенко – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

ЗМІСТ

Список скорочень.....	10
Передмова.....	11

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

- ПИТАННЯ 1. Поняття кримінального процесу
- ПИТАННЯ 2. Історичні форми кримінального процесу
- ПИТАННЯ 3. Завдання кримінального процесу
- ПИТАННЯ 4. Стадії кримінального процесу та їх система
- ПИТАННЯ 5. Кримінально-процесуальна форма
- ПИТАННЯ 6. Кримінально-процесуальні функції
- ПИТАННЯ 7. Кримінально-процесуальні правовідносини
- ПИТАННЯ 8. Кримінально-процесуальні гарантії
- ПИТАННЯ 9. Кримінально-процесуальні акти
- ПИТАННЯ 10. Поняття кримінального процесуального права. Його предмет та методи
- ПИТАННЯ 11. Зв'язок кримінального процесу з іншими галузями права, суміжними науками
- ПИТАННЯ 12. Поняття та значення кримінального процесуального закону
- ПИТАННЯ 13. Кримінальні процесуальні норми
- ПИТАННЯ 14. Елементи кримінальної процесуальної норми
- ПИТАННЯ 15. Види норм
- ПИТАННЯ 16. Джерела кримінального процесуального права України
- ПИТАННЯ 17. Дія кримінального процесуального закону України у часі, просторі й щодо осіб
- ПИТАННЯ 18. Застосування кримінального процесуального закону за аналогією
- ПИТАННЯ 19. Поняття і значення засад кримінального провадження
- ПИТАННЯ 20. Класифікація засад кримінального провадження
- ПИТАННЯ 21. Засада верховенства права
- ПИТАННЯ 22. Засада законності
- ПИТАННЯ 23. Засада рівності перед законом і судом
- ПИТАННЯ 24. Засада поваги до людської гідності
- ПИТАННЯ 25. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність
- ПИТАННЯ 26. Засада недоторканність житла чи іншого володіння особи
- ПИТАННЯ 27. Засада таємниці спілкування
- ПИТАННЯ 28. Засада невтручання у приватне життя
- ПИТАННЯ 29. Засада недоторканості права власності.
- ПИТАННЯ 30. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини
- ПИТАННЯ 31. Засада свободи від самовикриття та право свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї

- ПИТАННЯ 32. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення
- ПИТАННЯ 33. Засада забезпечення права на захист
- ПИТАННЯ 34. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень.
- ПИТАННЯ 35. Засада змагальності сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості
- ПИТАННЯ 36. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів
- ПИТАННЯ 37. Засада права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності
- ПИТАННЯ 38. Засада публічності
- ПИТАННЯ 39. Засада диспозитивності
- ПИТАННЯ 40. Засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами
- ПИТАННЯ 41. Засада розумних строків
- ПИТАННЯ 42. Засада державної мови кримінального провадження
- ПИТАННЯ 43. Поняття суб'єктів кримінального процесу та їх класифікація
- ПИТАННЯ 44. Суд та його повноваження
- ПИТАННЯ 45. Слідчий суддя та його повноваження
- ПИТАННЯ 46. Присяжний: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 47. Прокурор та його повноваження
- ПИТАННЯ 48. Слідчий та його повноваження
- ПИТАННЯ 49. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження
- ПИТАННЯ 50. Оперативні підрозділи, їх повноваження
- ПИТАННЯ 51. Підозрюваний, обвинувачений: їх правовий статус
- ПИТАННЯ 52. Захисник: його процесуальний статус
- ПИТАННЯ 53. Обов'язкова участь захисника
- ПИТАННЯ 54. Потерпілий: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 55. Заявник: його правовий статус
- ПИТАННЯ 56. Цивільний позивач: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 57. Цивільний відповідач: його правовий статус
- ПИТАННЯ 58. Представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача
- ПИТАННЯ 59. Законний представник у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 60. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі
- ПИТАННЯ 61. Свідок: його правовий статус
- ПИТАННЯ 62. Особи, які не підлягають допиту як свідки
- ПИТАННЯ 63. Перекладач: його правовий статус
- ПИТАННЯ 64. Експерт: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 65. Спеціаліст: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 66. Понятий: його права та обов'язки
- ПИТАННЯ 67. Відводи у кримінальному провадженні

- ПИТАННЯ 68. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу
- ПИТАННЯ 69. Кримінально-процесуальне доказування: поняття та значення
- ПИТАННЯ 70. Елементи кримінально-процесуального доказування
- ПИТАННЯ 71. Критерії оцінки доказів та їх процесуальних джерел
- ПИТАННЯ 72. Недопустимість доказів
- ПИТАННЯ 73. Предмет доказування у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 74. Межі та суб'єкти доказування
- ПИТАННЯ 75. Поняття і значення доказів у кримінальному процесі. Поняття джерел доказів.
- ПИТАННЯ 76. Класифікація доказів у кримінальному процесі
- ПИТАННЯ 77. Показання як процесуальні джерела доказів
- ПИТАННЯ 78. Оцінка та перевірка показань свідка
- ПИТАННЯ 79. Види показань підозрюваного, обвинуваченого
- ПИТАННЯ 80. Речові докази: поняття та види
- ПИТАННЯ 81. Процесуальний порядок зберігання речових доказів
- ПИТАННЯ 82. Документи як джерела доказів
- ПИТАННЯ 83. Протоколи процесуальних дій
- ПИТАННЯ 84. Висновок експерта
- ПИТАННЯ 85. Види експертиз за процесуальною ознакою
- ПИТАННЯ 86. Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 87. Поняття цивільного позову у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 88. Підстави, предмет і особливості доказування цивільного позову у кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 89. Суб'єкти цивільного позову
- ПИТАННЯ 90. Кримінально-процесуальні засоби забезпечення цивільного позову
- ПИТАННЯ 91. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні
- ПИТАННЯ 92. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю
- ПИТАННЯ 93. Поняття процесуальних строків та їх види
- ПИТАННЯ 94. Правила обчислення процесуальних строків
- ПИТАННЯ 95. Поняття і види процесуальних витрат
- ПИТАННЯ 96. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 97. Види заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 98. Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 99. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 100. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик
- ПИТАННЯ 101. Привід: підстави та порядок застосування
- ПИТАННЯ 102. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження
- ПИТАННЯ 103. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

- ПИТАННЯ 104. Відсторонення від посади: процесуальний порядок застосування
- ПИТАННЯ 105. Тимчасовий доступ до речей і документів
- ПИТАННЯ 106. Тимчасове вилучення майна: підстави та порядок застосування
- ПИТАННЯ 107. Арешт майна: поняття та порядок застосування
- ПИТАННЯ 108. Поняття та види запобіжних заходів
- ПИТАННЯ 109. Мета та підстави застосування запобіжних заходів
- ПИТАННЯ 110. Загальний порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів
- ПИТАННЯ 111. Особисте зобов'язання: порядок застосування, наслідки порушення
- ПИТАННЯ 112. Особиста порука: порядок і умови застосування
- ПИТАННЯ 113. Домашній арешт: порядок і умови застосування
- ПИТАННЯ 114. Застава: порядок застосування. Визначення розміру застави
- ПИТАННЯ 115. Тримання під вартою: порядок і умови застосування
- ПИТАННЯ 116. Строки тримання під вартою та порядок їх продовження
- ПИТАННЯ 117. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу
- ПИТАННЯ 118. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

- ПИТАННЯ 1. Поняття стадії досудового розслідування та її завдання. Форми досудового розслідування
- ПИТАННЯ 2. Дізнання: поняття та особливості провадження
- ПИТАННЯ 3. Загальні положення досудового розслідування
- ПИТАННЯ 4. Початок досудового розслідування
- ПИТАННЯ 5. Підслідність кримінальних проваджень
- ПИТАННЯ 6. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування
- ПИТАННЯ 7. Місце провадження досудового розслідування
- ПИТАННЯ 8. Строки досудового розслідування
- ПИТАННЯ 9. Розгляд клопотань під час досудового розслідування
- ПИТАННЯ 10. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення
- ПИТАННЯ 11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування
- ПИТАННЯ 12. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами
- ПИТАННЯ 13. Складання процесуальних документів під час досудового розслідування
- ПИТАННЯ 14. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження
- ПИТАННЯ 15. Поняття слідчих (розшукових) дій та їх система
- ПИТАННЯ 16. Негласні слідчі (розшукові) дії: поняття та види
- ПИТАННЯ 17. Класифікація слідчих (розшукових) дій
- ПИТАННЯ 18. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій

- ПИТАННЯ 19. Допит: поняття, види, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 20. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб
- ПИТАННЯ 21. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи
- ПИТАННЯ 22. Пред'явлення для впізнання: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 23. Обшук: поняття, види та процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 24. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 25. Ексгумація трупа: поняття та процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 26. Слідчий експеримент: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 27. Освідування: поняття, процесуальний порядок проведення
- ПИТАННЯ 28. Підстави та порядок залучення експерта
- ПИТАННЯ 29. Повідомлення про підозру: суть та значення
- ПИТАННЯ 30. Підстави та порядок повідомлення про підозру
- ПИТАННЯ 31. Зміна повідомлення про підозру
- ПИТАННЯ 32. Зупинення досудового розслідування: підстави та процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 33. Відновлення досудового розслідування: підстави, процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 34. Форми закінчення досудового розслідування
- ПИТАННЯ 35. Систематизація матеріалів кримінального провадження
- ПИТАННЯ 36. Підстави закриття кримінального провадження
- ПИТАННЯ 37. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження
- ПИТАННЯ 38. Звільнення особи від кримінальної відповідальності: підстави та процесуальний порядок
- ПИТАННЯ 39. Відкриття матеріалів іншій стороні
- ПИТАННЯ 40. Обвинувальний акт: поняття, значення та зміст
- ПИТАННЯ 41. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора на досудовому провадженні
- ПИТАННЯ 42. Рішення слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування
- ПИТАННЯ 43. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора
- ПИТАННЯ 44. Поняття підсудності. Види підсудності
- ПИТАННЯ 45. Порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого
- ПИТАННЯ 46. Поняття, завдання та значення підготовчого провадження
- ПИТАННЯ 47. Питання, що вирішуються у зв'язку з підготовкою до судового розгляду
- ПИТАННЯ 48. Порядок, строки та рішення підготовчого провадження
- ПИТАННЯ 49. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою)
- ПИТАННЯ 50. Поняття, суть і значення судового розгляду
- ПИТАННЯ 51. Загальні положення судового розгляду
- ПИТАННЯ 52. Незмінність складу суду при розгляді справи

- ПИТАННЯ 53. Головуючий у судовому засіданні
- ПИТАННЯ 54. Безперервність судового розгляду
- ПИТАННЯ 55. Заходи до порушників порядку судового засідання
- ПИТАННЯ 56. Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження
- ПИТАННЯ 57. Межі судового розгляду
- ПИТАННЯ 58. Процедура судового розгляду
- ПИТАННЯ 59. Види вироків
- ПИТАННЯ 60. Структура та зміст вироку
- ПИТАННЯ 61. Ухвала суду, її зміст
- ПИТАННЯ 62. Поняття, завдання й основні риси стадії апеляційного провадження
- ПИТАННЯ 63. Предмет та суб'єкти апеляційного оскарження
- ПИТАННЯ 64. Порядок і строки апеляційного оскарження
- ПИТАННЯ 65. Суд апеляційної інстанції
- ПИТАННЯ 66. Результати апеляційного розгляду
- ПИТАННЯ 67. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції
- ПИТАННЯ 68. Стадія касаційного провадження: поняття, завдання
- ПИТАННЯ 69. Предмет касаційного оскарження
- ПИТАННЯ 70. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження
- ПИТАННЯ 71. Результати розгляду касаційної скарги
- ПИТАННЯ 72. Провадження у Верховному Суді України: поняття та підстави
- ПИТАННЯ 73. Суб'єкти та строки подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України
- ПИТАННЯ 74. Результати розгляду справи Верховним Судом України
- ПИТАННЯ 75. Поняття й значення стадії провадження за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 76. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 77. Суб'єкти та строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 78. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами
- ПИТАННЯ 79. Види угод у кримінальному провадженні, загальний порядок судового провадження на підставі угоди
- ПИТАННЯ 80. Угода про примирення: порядок ініціювання та укладення
- ПИТАННЯ 81. Угода про визнання винуватості: порядок ініціювання та укладення
- ПИТАННЯ 82. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: поняття та особливості
- ПИТАННЯ 83. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб
- ПИТАННЯ 84. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх

- ПИТАННЯ 85. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженню щодо неповнолітніх
- ПИТАННЯ 86. Порядок виклику та допиту неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого
- ПИТАННЯ 87. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу
- ПИТАННЯ 88. Застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру
- ПИТАННЯ 89. Підстави застосування примусових заходів медичного характеру
- ПИТАННЯ 90. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру
- ПИТАННЯ 91. Суть, значення і завдання стадії виконання судових рішень
- ПИТАННЯ 92. Набрання судовим рішенням законної сили
- ПИТАННЯ 93. Порядок звернення судового рішення до виконання
- ПИТАННЯ 94. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень
- ПИТАННЯ 95. Міжнародна правова допомога: поняття, форми та підстави здійснення
- ПИТАННЯ 96. Суб'єкти міжнародної правової допомоги
- ПИТАННЯ 97. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій: порядок здійснення
- ПИТАННЯ 98. Процесуальний порядок вручення документів
- ПИТАННЯ 99. Видача особи (екстрадиція): поняття, підстави застосування
- ПИТАННЯ 100. Перейняття кримінального провадження: поняття, підстави застосування

Основні нормативні акти й література
для поглибленого вивчення навчального
курсу «Кримінальний процес України»

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НМДГ – неоподаткований мінімум доходів громадян

ОВС – органи внутрішніх справ

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

РМЗП – розмір мінімальної заробітної плати

СБУ – Служба безпеки України

ЦК України – Цивільний кодекс України

гл. – глава

ст. – стаття

п. – пункт

ч. – частина

ПЕРЕДМОВА

Кримінальний процес України – одна із основних, фундаментальних та базових юридичних дисциплін при підготовці висококваліфікованих спеціалістів – юристів у вищих навчальних закладах. Його призначення – надати можливість студентам вивчити необхідну інформацію про те, як має здійснюватися кримінальне провадження.

13 квітня 2012 р. Верховною Радою України був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України, що і обумовило необхідність оновлення навчального посібника “Кримінальний процес України у питаннях і відповідях”.

У загальній частині курсу “Кримінальний процес” розглядаються такі основні питання: поняття, суть і завдання кримінального процесу, поняття та джерела кримінального процесуального права, засади, суб’єкти кримінального провадження, докази та доказування у кримінальному процесі, процесуальні строки і витрати, заходи забезпечення кримінального провадження та деякі інші питання кримінального провадження. В особливій частині приділяється увага детальній характеристиці стадій кримінального процесу, а саме: досудовому розслідуванню, підготовчому провадженню, судовому розгляду, апеляційному та касаційному провадженню, виконанню судових рішень, а також слідчим діям, особливим порядком кримінального провадження та основним положенням міжнародного співробітництва під час кримінального провадження тощо.

Посібник “Кримінальний процес України у питаннях та відповідях” підготовлений у рамках чинного кримінального процесуального законодавства України і допоможе слухачам та студентам під час підготовки до складання іспитів із зазначеного курсу.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття кримінального процесу

Слово “процес” походить від латинського “processus” – рух, діяльність, просування вперед.

Кримінальний процес – це врегульована кримінальним процесуальним законом діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду за участю інших фізичних та юридичних осіб, спрямована на розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у кримінальному провадженні, а також на вирішення інших питань кримінального провадження.

Поняття “кримінальний процес” вживається в чотирьох значеннях:

- діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду за участю інших фізичних та юридичних осіб, спрямована на досягнення завдань кримінального провадження (кримінально-процесуальна діяльність);
- галузь права, що регулює цю діяльність (кримінальне процесуальне право);
- правова наука, що вивчає вказану діяльність і галузь права (наука кримінального процесу);
- навчальна дисципліна, предметом вивчення якої є теорія кримінального процесу, кримінальне процесуальне право, кримінально-процесуальна діяльність.

ПИТАННЯ 2. Історичні форми кримінального процесу

Протягом усього періоду існування кримінального процесу у різних державах і у різний час він набував певних рис, властивостей, які покладені в основу виділення історичних форм кримінального процесу.

Розрізняють три історичні форми кримінального процесу:

- 1) *Обвинувальну (змагальну)*. Початок кримінального провадження та весь його подальший перебіг визначаються діями та ініціативою обвинувача

(потерпілого) та залежать від нього. Обвинувальний процес зводиться в основному до розгляду в судовому засіданні, розслідування ж майже не ведеться.

Ознаки цієї форми: наявність кримінально-правового спору; діяльність сторін з різними за змістом інтересами; залежність вироку суду від результату змагання сторін.

2) *Інквізиційну (слідчо-розшукову)*. Здійснення кримінального провадження значною мірою перейшло від сторін до суду; катування при цій формі вважалося звичайним засобом отримання показань і застосовувалось не тільки до свідків-рабів, а й до вільних громадян.

Ознаки цієї форми: застосування, переважно, імперативного методу правового регулювання кримінально-процесуальних відносин; функції обвинувачення, захисту та вирішення справи зосереджено в одному державному органі; визнання обвинуваченим своєї вини має перевагу над іншими доказами; суд має право змінювати обвинувачення; відсутність змагальності; таємність провадження.

3) *Змішану (континентальну)*. Передбачено проведення розслідування, яке здійснювали поліція та слідчий суддя, який входив до складу суду і формально не залежав від прокурора. Кримінальне переслідування обвинуваченого перед слідчим суддею здійснював прокурор.

Історично ці форми послідовно змінювалися одна одною. Водночас вони продовжують співіснувати у сучасному суспільстві. Поєднання історичному типу та історичної форми кримінального процесу називається *видом кримінального процесу*.

ПИТАННЯ 3. Завдання кримінального процесу

Завдання кримінального провадження сформульовано в ст. 2 КПК України. Ними є:

1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;

2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;

3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Вимога швидкості у кримінальному провадженні означає, що строки проведення досудового розслідування та судового розгляду повинні максимально наближатися до моменту вчинення кримінального правопорушення (початку кримінального провадження).

Вимога повноти проведеного досудового розслідування та судового розгляду означає, що мають бути встановлені всі обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначені в ч. 1 ст. 91 КПК України.

Вимога неупередженості досудового розслідування та судового розгляду означає об'єктивне, безстороннє дослідження обставин кримінального провадження, збирання як обвинувальних, так і виправдувальних доказів, встановлення усіх даних, які характеризують особу обвинуваченого.

ПИТАННЯ 4. Стадії кримінального процесу та їх система

Стадії кримінального процесу – це відносно самостійні етапи кримінально-процесуальної діяльності, що характеризуються безпосередніми завданнями, специфічним колом суб'єктів процесуальної діяльності, властивою їм кримінально-процесуальною формою та підсумковими рішеннями.

Відповідно до чинного законодавства кримінальне провадження складається з певної кількості стадій, сукупність яких утворює *систему стадій кримінального процесу*, а саме:

- 1) досудове розслідування;
- 2) підготовче провадження;
- 3) судовий розгляд;
- 4) провадження в суді апеляційної інстанції (апеляційне провадження);
- 5) виконання судових рішень;
- 6) провадження в суді касаційної інстанції (касаційне провадження);
- 7) провадження у Верховному Суді України;
- 8) провадження за нововиявленими обставинами.

Кримінальний процес не завжди проходить усі ці стадії. Він може завершитися, наприклад, в стадії досудового розслідування (підготовчого провадження) шляхом прийняття рішення про закриття кримінального провадження; у разі неподання апеляційних і касаційних скарг будуть відсутні стадії апеляційного та касаційного провадження; у разі відсутності підстав для провадження у Верховному Суді України та провадження за нововиявленими обставинами – будуть відсутні і ці стадії.

ПИТАННЯ 5. Кримінально-процесуальна форма

Кримінально-процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження загалом, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень.

Основні риси процесуальної форми:

- точне встановлення в законі порядку діяльності державних органів;
- надання зацікавленим особам права безпосередньо брати участь у процесуальній діяльності з метою охорони своїх прав та законних інтересів;
- створення спеціальних гарантій дотримання прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;

– забезпечення прийняття рішення відповідно до закону та на підставі фактів, які встановлені в законі.

Значення кримінально-процесуальної форми полягає в такому:

- вона забезпечує дотримання режиму законності в кримінальному процесі;
- створює необхідні умови для швидкого, повного та неупередженого кримінального провадження;
- забезпечує захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- сприяє забезпеченню виховного впливу кримінального процесу;
- забезпечує єдиний порядок кримінального провадження.

Кримінально-процесуальна форма є **уніфікованою** (єдиною для усіх кримінальних проваджень), а у випадках, встановлених законом, **диференційованою** (встановлення особливих порядків провадження).

Особливу (диференційовану) форму кримінального провадження становлять:

- кримінальне провадження на підставі угод (гл. 35 КПК України);
- кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України);
- кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (гл. 37 КПК України);
- кримінальне провадження щодо неповнолітніх (гл. 38 КПК України);
- кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПК України);
- кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПК України);
- кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з

розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України).

ПИТАННЯ 6. Кримінально-процесуальні функції

Кримінально-процесуальні функції – це визначені законом основні напрями кримінально-процесуальної діяльності.

Основними кримінально-процесуальними функціями є:

- 1) обвинувачення;
- 2) захист;
- 3) вирішення кримінального провадження по суті (правосуддя).

Серед інших функцій у юридичній літературі виділяють: 1) функцію розслідування; 2) функцію нагляду за додержанням законності; 3) функцію кримінального переслідування; 4) функцію судового контролю; 5) профілактичну функцію.

Функції кримінального процесу завжди виконують певні суб'єкти процесу. Функцію обвинувачення, зокрема, здійснює прокурор, слідчий, потерпілий та ін. Функцію захисту – підозрюваний, обвинувачений, захисник та ін. Виключним суб'єктом реалізації функції правосуддя є суд (суддя).

Форми реалізації процесуальних функцій:

- прийняття рішень;
- виконання дій;
- участь у провадженні процесуальних дій.

ПИТАННЯ 7. Кримінально-процесуальні правовідносини

Кримінально-процесуальні правовідносини – це врегульовані кримінальним процесуальним законом суспільні відносини, що виникають і розвиваються у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження.

Особливості кримінально-процесуальних відносин:

- вони виступають тільки у формі правовідносин;
- органічно пов'язані з кримінально-правовими відносинами;

– виникають, розвиваються, змінюються та закінчуються в нерозривному зв'язку з кримінальною процесуальною діяльністю;

– характеризуються особливим колом суб'єктів. Специфічною особливістю кримінально-процесуальних правовідносин є участь у них представника держави, наділеного владними повноваженнями. Без владного начала в кримінально-процесуальних правовідносинах неможливий розвиток кримінального судочинства, виконання завдань, що стоять перед ним.

Елементами кримінально-процесуальних правовідносин є:

– суб'єкти – всі учасники кримінально-процесуальної діяльності, тобто усі державні органи, їх посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження, а також інші громадяни, посадові та юридичні особи, що залучаються у сферу кримінального процесу;

– об'єкт – поведінка суб'єктів кримінального процесу, тобто все те, з приводу чого виникли та існують правовідносини;

– процесуальні права і процесуальні обов'язки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Кримінально-процесуальні правовідносини мають фактичний та юридичний зміст.

Юридичним змістом кримінально-процесуальних правовідносин є зафіксовані у нормах кримінального процесуального права суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників.

Фактичний зміст кримінально-процесуальних правовідносин – це реально здійснювані дії їх суб'єктів, спрямовані на реалізацію своїх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що визначаються інтересами у кримінальному провадженні (публічними чи приватними).

ПИТАННЯ 8. Кримінально-процесуальні гарантії

Кримінально-процесуальні гарантії – це передбачені кримінальним процесуальним законом засоби забезпечення ефективного здійснення кримінального судочинства, виконання його завдань.

Найбільш важливою рисою кримінально-процесуальних гарантій, яка лежить в основі їх забезпечувальної властивості є багаторівнева системність гарантій.

Систему кримінально-процесуальних гарантій становлять:

- 1) кримінально-процесуальна форма;
- 2) засади кримінального провадження;
- 3) процесуальний статус суб'єктів кримінального провадження;
- 4) можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 5) прокурорський нагляд;
- 6) судовий контроль;
- 7) відомчий контроль;
- 8) інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження;
- 9) юридична відповідальність учасників кримінального процесу та інші.

ПИТАННЯ 9. Кримінально-процесуальні акти

Процесуальний акт поняття складне та включає в себе дії суб'єктів кримінального провадження, що виконуються ними в процесі здійснення своїх повноважень, та кримінально-процесуальні документи, що складаються при цьому.

Кримінально-процесуальні документи – це письмові документи, складені на підставі кримінального процесуального закону уповноваженими на те суб'єктами у зв'язку із виконанням процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень, у яких зафіксована інформація про хід і результати кримінально-процесуальної діяльності.

Основні види кримінально-процесуальних документів:

- постанова;
- протокол;

- ухвала;
- обвинувальний акт;
- вирок.

Класифікація кримінально-процесуальних документів:

1) за процесуальним значенням (основні та допоміжні). Основні становлять підсумок певної діяльності Допоміжні акти, хоча і не є підсумковими, але також є важливими, оскільки забезпечують законне і обґрунтоване прийняття основного рішення, дають можливість учасникам процесу здійснювати свої права, тощо;

2) за імперативністю складання (обов'язкові та факультативні). Обов'язкові – це ті з них, які завжди складаються з додержанням безумовної вимоги законодавця у будь-якому кримінальному провадженні чи у певній категорії кримінальних проваджень. Факультативні – це документи, що складаються не в усіх кримінальних провадженнях, залежно від фактичних обставин;

3) за місцем складання (ті, що складаються в службових приміщеннях органів досудового розслідування, прокуратури, суду та ті, що складаються поза їх межами).

**ПИТАННЯ 10. Поняття кримінального процесуального права.
Його предмет та методи**

Кримінальне процесуальне право – це самостійна галузь правової системи України, сукупність кримінально-процесуальних норм, які регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а також інших фізичних та юридичних осіб, що залучаються у сферу кримінального судочинства.

Предметом кримінального процесуального права є суспільні відносини, що виникають у сфері розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, здійснення правосуддя у

кримінальному провадженні та вирішення інших питань кримінального провадження.

Методи кримінального процесуального права:

- імперативний;
- диспозитивний;
- змагальний.

ПИТАННЯ 11. Зв'язок кримінального процесу з іншими галузями права, суміжними науками

1. *Конституційним правом.* У Конституції України закріплено більшість засад кримінального процесу, основні права й свободи громадян, судова система. У кримінальному процесуальному праві ці принципи відтворюються, конкретизуються, закріплюється система процесуальних гарантій їх здійснення, охорони прав і свобод громадян.

2. *Кримінальним правом.* Норми кримінального права застосовуються органами досудового розслідування, прокурорами й судами до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, тільки у межах кримінального процесу. У свою чергу, основні питання предмета доказування в кримінальному провадженні визначаються складом того чи іншого кримінального правопорушення, сформульованого в кримінальному праві.

3. *Законодавством про судоустрій, прокурорський нагляд і адвокатуру,* в якому встановлюються основні принципи організації й діяльності суду, прокуратури, органів досудового розслідування, адвокатури. Кримінальний процес визначає порядок діяльності цих органів у межах кримінального провадження, а також участі адвокатів у цій діяльності.

4. *Законодавством про виконання покарань.* Цей зв'язок зумовлений передусім тим, що вид і міра покарання, вид установи виконання покарань визначаються вироком суду, і з моменту звернення вироку до виконання починають діяти норми законодавства про виконання покарань.

5. *Криміналістикою і судовою психологією.* Всі організаційні, тактичні, методичні й психологічні прийоми розслідування кримінальних правопорушень, які розробляються вказаними науками, застосовуються тільки в межах кримінального процесу і не можуть суперечити нормам кримінального процесуального права, тим правилам і прийомам розслідування кримінальних правопорушень, провадження слідчих дій, що закріплені в ньому. Досягнення судової психології широко використовуються зокрема у формі проведення судово-психологічної експертизи.

6. *Кримінологією.* Вивчаючи особу правопорушника (злочинця), причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, розробляючи рекомендації щодо їх усунення, кримінологія ґрунтується і на нормах кримінального процесуального права, аналізі діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду у конкретному кримінальному провадженні, на вивченні матеріалів цих проваджень. Розробляючи пропозиції щодо ефективного вивчення особи підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, з'ясування причин і умов вчинення кримінальних правопорушень і вжиття заходів до їх усунення при здійсненні кримінального провадження, ця наука сприяє вдосконаленню процесуальної діяльності вказаних органів і кримінального процесуального законодавства. Водночас ці пропозиції мають цілком відповідати нормам кримінального процесуального права. Жодна з розроблених кримінологами рекомендацій не може бути здійснена на практиці, якщо вона суперечить кримінальному процесуальному закону.

7. *Судовою медициною і судовою психіатрією,* досягнення яких використовуються, зокрема, під час провадження освідування, огляду трупа, призначення та проведення судово-медичної та судово-психіатричної експертиз.

8. *Законодавством про оперативно-розшукову діяльність (ОРД).* Завданням ОРД є пошук і фіксація в інтересах кримінального судочинства фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп. Матеріали

ОРД використовуються як приводи і підстави для початку досудового розслідування або проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні.

ПИТАННЯ 12. Поняття та значення кримінального процесуального закону

Кримінальний процесуальний закон – це сукупність кримінально-процесуальних норм, які мають юридичну силу закону, та регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду, пов'язану з розслідуванням кримінальних правопорушень, викриттям осіб, які їх вчинили, здійсненням правосуддя у кримінальному провадженні, а також відносини цих органів з фізичними та юридичними особами, які беруть участь у кримінальному провадженні

Значення кримінального процесуального закону:

- кримінальний процесуальний закон виступає єдиним джерелом кримінально-процесуальної діяльності;
- він надає суб'єктам кримінального провадження певні права і покладає на них визначені обов'язки;
- встановлені кримінальним процесуальним законом правові норми реалізуються через кримінально-процесуальні відносини, які є загальною та обов'язковою формою здійснення кримінальних процесуальних норм.

ПИТАННЯ 13. Кримінальні процесуальні норми

Кримінальні процесуальні норми – це встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, виконання яких забезпечується, в основному, їх добровільними діями, а у необхідних випадках за допомогою засобів державного примусу та юридичної відповідальності.

Норми кримінального процесуального права – це такі правила поведінки, які:

– встановлені державою та закріплені у відповідному нормативному акті;

– є загальними для суб'єктів кримінально-процесуальних відносин (розраховані не на одну конкретну дію, а на багаторазове застосування);

– є загальнообов'язковими для тих осіб, які є учасниками кримінально-процесуальної діяльності – підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок та ін.;

– забезпечуються засобами державно-правового примусу.

ПИТАННЯ 14. Елементи кримінальної процесуальної норми

1. **Гіпотеза** правової норми вказує на те, коли і при яких умовах (обставинах) необхідно керуватися цією правовою нормою.

2. **Диспозиція** визначає, хто є учасником конкретних відносин, які регулюються цією правовою нормою, і яка поведінка передбачається або дозволяється цією правовою нормою.

3. **Санкція** вказує на те, які негативні наслідки тягне за собою невиконання передумов (умов) цієї правової норми.

До суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності можуть бути застосовані такі санкції кримінальних процесуальних норм:

– процесуальні (привід, видалення обвинуваченого з зали судового засідання тощо);

– адміністративні (за прояв неповаги до суду, та злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового слідства – відповідно до статей 185-3, 185-4 КУпАП тощо);

– кримінально-правові (за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора – відповідно до ст. 387 КК України; за дачу завідомо неправдивих показань – відповідно до ст. 384 КК України; за відмову від дачі показань – відповідно до ст. 385 КК України тощо).

ПИТАННЯ 15. Види кримінальних процесуальних норм

За характером диспозиції кримінальних процесуальних норм виділяють такі їх види:

1. Норми, що уповноважують, наділяють суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності певними процесуальними правами, надають їм повноваження на вчинення певних процесуальних актів, тобто мають дозвільний характер (наприклад, ч. 3 ст. 89 КПК України надає право сторонам кримінального провадження, потерпілому під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими).

2. Норми, що зобов'язують, передбачають у визначених умовах конкретний вид поведінки і зобов'язують діяти відповідним чином (наприклад, ч. 2 ст. 20 КПК України зобов'язує слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника).

3. Норми, що забороняють, зобов'язують суб'єктів кримінального процесу утримуватися від вчинення певних дій (наприклад, ч. 2 ст. 255 КПК України забороняє використання відомостей, речей та документів, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням, або ознайомлення з ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб).

ПИТАННЯ 16. Джерела кримінального процесуального права України

Кримінальне процесуальне право України – писане та кодифіковане. Кримінальні процесуальні норми, що регулюють порядок кримінального провадження розміщуються в нормативно-правових актах, що мають

юридичну силу закону. Отже, джерелом кримінального процесуального права України є закон.

Система нормативних джерел кримінального процесуального права:

1) Конституція України як основний закон держави, який визначає основні начала національної системи права, встановлює концептуальні положення кримінального процесу, закріплює його засади;

2) Кримінальний процесуальний кодекс України – систематизоване зведення кримінальних процесуальних норм, які докладно регламентують порядок кримінального провадження (прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року);

3) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ратифікація). Серед них виділяють: багатосторонні міжнародні договори, що визначають становище особи у сфері кримінального процесу й вимоги до кримінально-процесуальних механізмів (Конвенція про захист прав та основоположних свобод, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах та ін.), а також двосторонні міжнародні договори про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях;

4) інші закони України, зокрема, “Про судоустрій і статус суддів”, “Про прокуратуру”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”, “Про судову експертизу” та ін. Ці закони мають переважно комплексний характер і кожен з них має власний основний предмет правового регулювання. Питання ж кримінального процесу в них є фрагментарними;

5) рішення Конституційного Суду України, якими визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині закони та інші правові акти, на підставі яких органи досудового розслідування, прокурор або суд здійснюють кримінальне провадження;

6) рішення Європейського суду з прав людини щодо питань, пов'язаних з тлумаченням відповідності законодавства, на підставі якого

національним судом вирішено кримінальне провадження, вимогам міжнародних актів з прав людини (ст. 17 Закону України від 23.02.2006 року “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”).

Роз’яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Пленуму Верховного Суду України, накази Генерального прокурора, Інструкції МВС та Міністерства юстиції належать до числа нормативних актів, які встановлюють порядок застосування тих чи інших кримінальних процесуальних норм, а тому вони не є самостійними джерелами кримінального процесуального права.

ПИТАННЯ 17. Дія кримінального процесуального закону України в просторі, часі, за колом осіб

Дія кримінального процесуального закону в просторі полягає в тому, що кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення (ч.1 ст. 4 КПК України).

Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується також при здійсненні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ч. 2 ст. 4 КПК України).

Якщо міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено поширення юрисдикції України на особовий склад Збройних Сил України, який перебуває на території іншої держави, то провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території іншої держави стосовно особи з такого особового складу,

здійснюється в порядку, передбаченому КПК України (ч. 3 ст. 4 КПК України).

При виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України - за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України (ч. 4 ст. 4 КПК України).

Дія кримінального процесуального закону в часі характеризується тим, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення; допустимість доказів визначається положеннями КПК України, які були чинними на момент їх отримання (ст. 5 КПК України).

Новий закон набирає чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше від дня його опублікування (ч. 5 ст. 94 Конституції України).

Дія кримінального процесуального закону щодо осіб характеризується тим, що кримінальне провадження за правилами КПК України здійснюється щодо будь-якої особи (громадян України, осіб без громадянства, іноземців). Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК України (ч. 1 ст. 6 КПК України).

Кримінальне провадження щодо осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави

(міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ч. 2 ст. 6 КПК України).

Коло осіб, які користуються дипломатичною недоторканістю, визначено Віденською конвенцією про дипломатичні відносини від 18 квітня 1961 року (ратифікованою Указом Президії Верховної Ради УРСР від 21 березня 1964 року) і Положенням про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затверджене Указом Президента України від 10 червня 1993 року.

Особами без громадянства вважаються особи, що проживають на території України, однак які не є її громадянами, та ті, що не мають доказів належності їх до громадянства будь-якої іноземної держави.

ПИТАННЯ 18. Застосування кримінального процесуального закону за аналогією

Підставами для застосування кримінального процесуального закону за аналогією є та чи інша прогалина в діючому кримінальному процесуальному законодавстві. Якщо ця прогалина може бути усунена шляхом внесення змін, звичайно відпадає необхідність в застосуванні у відповідних випадках закону за аналогією. Але поки прогалина в законі не усунена в законодавчому порядку, така потреба завжди може виникнути.

Застосування кримінального процесуального закону за аналогією передбачає дотримання певних умов:

- 1) передбачений кримінальним процесуальним законом випадок повинен бути подібним до того, до якого закон застосовується за аналогією;
- 2) недопустимість обмеження процесуальних прав осіб, які беруть участь у провадженні, або покладення на них не передбачених законом обов'язків;

3) недопустимість вчинення органами досудового розслідування, прокуратурою й судом процесуальних дій, які не передбачені нормами кримінального процесуального закону та не належать до їх компетенції.

ПИТАННЯ 19. Поняття та значення засад кримінального провадження

Засади (принципи) кримінального провадження – це закріплені в законі панівні в державі політичні та правові ідеї щодо завдань і порядку здійснення кримінального провадження, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу загалом, форму і зміст його стадій та інститутів.

Значення засад кримінального провадження полягає в тому, що вони:

- є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи при здійсненні кримінального провадження, прийняття законних і обґрунтованих рішень;
- виражають сутність процесу, його характерні риси;
- створюють основу окремих інститутів кримінального процесуального права;
- представляють собою систему правових норм найбільш загального характеру, яка є основою кримінального процесуального законодавства;
- є юридичною базою для тлумачення конкретних кримінальних процесуальних норм, а також для вирішення усіх суперечностей, які виникають під час кримінально-процесуальної діяльності;
- слугують основою для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів, розвитку процесуальної форми;
- порушення норм-принципів є підставою для скасування прийнятих рішень.

ПИТАННЯ 20. Класифікація засад кримінального провадження

Засади кримінального провадження класифікують за такими ознаками:

1. За юридичною силою джерела, в якому їх закріплено:

- *конституційні*: законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла; таємниця спілкування; презумпція невинуватості тощо (закріплені переважно у розділі 2 та в ст. 129 Конституції України);

- *інші (спеціальні)*, які закріплені в кримінальному процесуальному законодавстві: публічність; безпосередність дослідження показань, речей і документів; розумність строків тощо.

2. За сферою правової дії:

- *загальноправові* – діють у всіх галузях права, виявляючи в окремих з них, зокрема в кримінальному процесуальному праві, певні особливості (верховенство права, законність);

- *міжгалузеві* – діють у кількох галузях права і також з особливостями – в кримінальному процесуальному праві (змагальність сторін, диспозитивність);

- *галузеві* – діють лише в межах кримінального процесу (публічність, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення).

ПИТАННЯ 21. Засада верховенства права

Засада верховенства права полягає в тому, кримінальне провадження здійснюється з додержанням конституційного принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК України).

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є

нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Згідно із ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 року “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” суди застосовують при розгляді справ, зокрема, практику Суду як джерело права.

ПИТАННЯ 22. Засада законності

Засада законності – це вимога нормативного характеру, яка зобов’язує суд, слідчого суддю, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, інших службових особи органів державної влади неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів України, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства (ч. 1 ст. 9 КПК України).

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов’язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом’якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

– закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК України. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України;

– у разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору;

– кримінальне процесуальне законодавство застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;

– у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, встановлені ч. 1 ст. 7 КПК України.

ПИТАННЯ 23. Засада рівності перед законом і судом

Зазначений принцип кримінального процесу закріплений у ряді конституційних норм та у ст. 10 КПК України. Відповідно до ст. 21 Конституції України всі люди вільні і рівні у своїй гідності і правах. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Зміст цієї засади становлять такі правила:

– не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками;

– у випадках і порядку, передбачених КПК України, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями (ч. 2 ст. 10 КПК України);

– процесуальне становище громадянина визначається не соціальними, майновими та іншими факторами, а тим, яким суб'єктом провадження він є: підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком та, якими правами у відповідності з цим він наділений;

– підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, прокурор, а також цивільний відповідач у судовому розгляді мають рівні права щодо подання доказів, участі в їх дослідженні, заявлені клопотань та відстоюванні інших процесуальних інтересів;

– під час кримінального провадження щодо всіх громадян застосовується діюче кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство. Всі громадяни несуть рівну відповідальність перед судами, не маючи при цьому ніяких переваг.

ПИТАННЯ 24. Засада поваги до людської гідності

Відповідно до ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим та іншим дослідкам.

Ця засада кримінального провадження закріплена в ст. 11 КПК України. Її зміст полягає в наступному:

– під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи;

– забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність;

– кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження.

В нормах, які регламентують провадження слідчих (розшукових) дій ця засада, зокрема, полягає в тому, що обшук особи чи освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж

статі (ч. 5 ст. 236, ч. 2 ст. 241 КПК України). При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я (ч. 4 ст. 241 КПК України).

ПИТАННЯ 25. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність

Ця засада означає, що ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України.

Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність закріплена у статтях 28 і 29 Конституції, ст. 12 КПК України.

Її зміст розкривається у таких положеннях:

– кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання;

– затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою;

– про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому ст. 213 КПК України;

– кожен, хто понад строк, передбачений КПК України, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений;

– затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, установлену законом (статті 371, 375 КК України).

Для забезпечення незалежності від органів і посадових осіб, що ведуть кримінальний процес, закон передбачає додаткові гарантії недоторканності Президента України, кандидатів у Президенти України, народних депутатів, кандидатів у народні депутати, суддів, які можуть бути затримані та взяті під варту лише за спеціальною встановленою законом процедурою.

ПИТАННЯ 26. Засада недоторканність житла чи іншого володіння особи

Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи полягає у тому, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 30 Конституції України, ст. 13 КПК України).

Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якої метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Винятком із цього правила є проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення у них огляду чи обшуку у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Так, ч. 3 ст. 233 КПК України визначає, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення

таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

ПИТАННЯ 27. Засада таємниці спілкування

Засада таємниці спілкування – це конституційно-правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування (ст. 31 Конституції України, ст. 14 КПК України).

Зміст цієї засади полягає в тому, що:

– втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених КПК України, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети;

– інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого

типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб (ч. 3 ст. 258 КПК України).

Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами втручання у приватне спілкування є:

- 1) аудіо-, відеоконтроль особи;
- 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції;
- 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

ПИТАННЯ 28. Засада невтручання у приватне життя

Ця засада закріплена у ст. 32 Конституції України та ст. 15 КПК України і полягає в тому, що:

- під час кримінального кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя;
- ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК України;
- інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження;
- кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року, інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру,

обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень.

ПИТАННЯ 29. Засада недоторканості права власності

Стаття 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Відповідно до ст. 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

Як виняток допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення лише на підставах та в порядку передбаченому статтями 167-169 КПК України.

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України).

ПИТАННЯ 30. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини

Презумпція – це припущення, яке не потребує доведення і визнається істинним до того часу, поки воно не спростовано.

Засада презумпції невинуватості означає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину (кримінального правопорушення) і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили (ч. 1 ст. 62 Конституції України, ч. 1 ст. 17 КПК України).

Зміст цієї засади складають такі правила:

– ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом;

– підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом;

– усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи;

– обов'язок доказування винуватості обвинуваченого покладено на слідчого, прокурора та, а в установлених КПК України випадках, – на потерпілого;

– заборонено перекладати обов'язок доказування на підозрюваного, обвинуваченого, домагатися його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів;

– недоведеність участі підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення юридично означає його невинуватість і тягне за собою закриття кримінального провадження під час досудового розслідування чи постановлення виправдувального вироку в стадії судового розгляду;

– поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

ПИТАННЯ 31. Засада свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї

Ця засада закріплена у ч. 1 ст. 63 Конституції України, яка проголошує, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Зміст цієї засади закріплено в ст. 18 КПК України, що полягає у наступному:

– жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення;

– кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права;

– жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Так, у ч. 8 ст. 224 КПК України зазначено, що особа під час допиту має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України *близькі родичі та члени сім'ї* – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

ПИТАННЯ 32. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення

Ця засада закріплена у ст. 61 Конституції України, де зазначено, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Зміст цього конституційного положення закріплений в ст. 19 КПК України та полягає у наступному:

- ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили;

- кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК України).

ПИТАННЯ 33. Засада забезпечення права на захист

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому права на захист є необхідною умовою виконання завдань кримінального провадження. Тільки завдяки дотриманню цього принципу можна запобігти грубим порушенням закону та засудженню невинуватого. Цей принцип закріплений, як в ст. 62 Конституції України, так і в ст. 20 КПК України і має дві взаємопов'язані сторони:

- *по-перше*, це право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист;

- *по-друге*, це гарантії здійснення такого права.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 КПК України підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому надається:

- можливість надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення;

- право збирати і подавати докази;

- право брати особисту участь у кримінальному провадженні;

- право користуватися правовою допомогою захисника;

– реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

У випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого.

ПИТАННЯ 34. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень

Статтею 21 КПК України закріплено засаду доступу до правосуддя, зміст якої полягає в тому, що:

– кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи у розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону;

– вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК України, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України;

– кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК України;

– якщо інше не передбачене КПК України, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту у випадку, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

ПИТАННЯ 35. Засада змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості

Змагальність передбачає таку побудову кримінального процесу, за якої якій функції обвинувачення, захисту (а також пов'язані з ними функції підтримання цивільного позову та заперечення проти нього) чітко розмежовані між собою, відокремлені від функції правосуддя і виконуються суб'єктами (сторонами), що користуються рівними правами для відстоювання своїх інтересів.

Зміст цієї засади закріплений у ст. 22 КПК України та характеризується такими положеннями:

– кримінальне провадження здійснюється на основі самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України;

– сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України;

– під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу;

– повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК України, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником;

– захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником;

– суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Засада змагальності проявляється у всіх стадіях кримінального процесу. Окремі її елементи мають місце і на стадії досудового розслідування (у випадках обрання запобіжного заходу, оскарження до суду процесуальних рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування тощо).

ПИТАННЯ 36. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів

Ця засада закріплена у ст. 23 КПК України та передбачає, що *суд досліджує докази безпосередньо*. Безпосередність дослідження показань, речей і документів полягає в тому, що суд при розгляді кримінального провадження повинен безпосередньо допитати обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів, дослідити речові докази, документи, звуко- і відеозаписи. При цьому суд і учасники процесу сприймають доказову інформацію безпосередньо з першоджерел, що дозволяє уникнути викривлень і втрат.

Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім визначених законом випадків. Зокрема, ч. 3 ст. 349 КПК України передбачає, що суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються.

Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у визначених законом випадках. Так, ч. 1 ст. 336 КПК України передбачає можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження у разі:

- неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;
- наявності інших підстав, визначених судом достатніми.

Принцип безпосередності дослідження доказів діє і на стадії досудового розслідування, але, наприклад при передачі матеріалів від одного слідчого іншому, при здійсненні досудового розслідування кількома слідчими дія цього принципу обмежується.

Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Це положення передбачає усне обговорювання всіх обставин кримінального провадження, а саме: усно даються показання обвинуваченими, потерпілими, свідками, оголошуються документи; судові дебати сторін провадяться лише в усній формі.

ПИТАННЯ 37. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Зміст цього конституційного принципу закріплений в ст. 24 КПК України, де передбачено, що:

- кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України (зокрема глава 26 КПК України передбачає порядок скасування рішень, дій чи бездіяльності під час досудового

розслідування);

– гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

ПИТАННЯ 38. Засада публічності

Назва цієї засади виходить від лат. *publikus* – громадський, державний, який служить загальним інтересам.

Засада публічності закріплена в ст. 25 КПК України, відповідно до якої публічність у кримінальному процесі означає, що прокурор, слідчий зобов'язані:

1) в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку:

– безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого);

– надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення;

2) вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Принцип публічності діє на всіх стадіях кримінального процесу. Уповноважені органи та посадові особи здійснюють свої функції незалежно від волі та бажання установ, підприємств, громадян.

Винятком із засади публічності є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначений у ст. 477 КПК України.

ПИТАННЯ 39. Засада диспозитивності

Засада диспозитивності – це конституційно-правове положення, згідно з яким суб'єктам кримінального процесу надано та забезпечено можливість вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав, а також впливати на хід та результати кримінально-процесуальної діяльності (п. 4 ч. 3 ст. 129; ч. 1 ст. 63 Конституції України, ст. 26 КПК України).

Дія цієї засади забезпечується такими положеннями:

– сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачені КПК України. Конкретизація цього положення відбувається у статтях, в яких йдеться про реалізацію особами – учасниками процесу своїх прав (наприклад, на дачу показань тощо);

– відмова прокурора від підтримання обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження за винятком випадків, передбачених КПК України;

– слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його компетенції КПК України;

– кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого (перелік кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, міститься у ст. 477 КПК України). Відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

ПИТАННЯ 40. Засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами

Ця засада означає, що кожний громадянин, який досяг 16 років, має право бути присутнім у залі судового засідання і що хід судового розгляду та

його результати можуть висвітлюватися в засобах масової інформації або іншим способом доводитися до населення.

Учасники кримінального провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків установлених законом.

За загальним правилом кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Втім, відкритий розгляд справ має не тільки позитивні, але й негативні наслідки за певних обставин. Тому ч. 2 ст. 27 КПК України передбачає винятки з цієї засади. Так, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення *кримінального провадження у закритому судовому засіданні* у випадках:

- якщо обвинуваченим є неповнолітній;
- при розгляді справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
- при необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;
- якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;
- при необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК України. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники судового провадження.

Рішення, ухвалені у судовому засіданні, в усіх випадках проголошуються прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому

судовому засіданні – з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення (ч. 7 ст. 27 КПК України).

Повне фіксування судового провадження технічними засобами, забезпечується реалізацією положень, закріплених у частинах 5, 6 ст. 27 КПК України, зокрема:

– під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу;

– офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК України;

– кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої;

– проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

ПИТАННЯ 41. Засада розумних строків

Засада розумних строків полягає в тому, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті у розумні строки. *Розумними* вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ч. 1 ст. 28 КПК України).

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

– складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

– поведінка учасників кримінального провадження;

– спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

Кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

ПИТАННЯ 42. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження

Державною мовою в Україні є українська (ч. 1 ст. 10 Конституції України). Саме державною мовою здійснюється кримінальне провадження, сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою (ч. 1 ст. 29 КПК України).

Зміст засади мови кримінального провадження визначається такими положеннями:

– особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

– слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача;

– судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК України, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

Хто є особою, яка не володіє чи недостатньо володіє державною мовою закон не вказує. В усякому разі володіння мовою припускає спроможність особи добре її розуміти і вільно висловлюватися.

ПИТАННЯ 43. Поняття суб'єктів кримінального процесу та їх класифікація

Суб'єкти кримінального процесу – це державні органи, посадові, юридичні та приватні особи, які ведуть кримінальний процес, або залучаються до нього, вступають між собою у процесуальні правовідносини, набуваючи процесуальних прав і виконуючи процесуальні обов'язки.

Ознаки суб'єктів кримінального процесу:

- їх участь у провадженні передбачено кримінальним процесуальним законом;
- вони є суб'єктами певних процесуальних прав і обов'язків;
- вони діють у кримінальному процесі відповідно до своїх прав і обов'язків;
- вступають у процесуальні правовідносини;
- несуть відповідальність за невиконання своїх обов'язків.

У п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено *перелік учасників кримінального провадження*, а саме: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Класифікація суб'єктів кримінального процесу:

1. Державні органи і посадові особи, які ведуть кримінальний процес і залучають до його сфери всіх інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності: суд, суддя, слідчий суддя, прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи. Це – основні суб'єкти, без яких неможлива кримінально-процесуальна діяльність.

2. Особи, які захищають свої права або представлені інтереси у кримінальному процесі: потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представники потерпілого, цивільного позивача та відповідача.

3. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі: свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, секретар судового засідання тощо. Вони не мають у справі самостійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

У главі 3 КПК України суб'єкти кримінального провадження представлені таким чином:

- 1) суд;
- 2) сторона обвинувачення: прокурор, органи досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи;
- 3) сторона захисту: підозрюваний, обвинувачений та їх законні представники, виправданий, засуджений, захисник;
- 4) потерпілий і його представник;
- 5) інші учасники кримінального провадження: заявник, цивільний позивач і відповідач та їх представники, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

ПИТАННЯ 44. Суд та його повноваження

Суд – єдиний уповноважений державою орган, на який покладена функція правосуддя (ч. 1 ст. 30 КПК України). Відповідно до ч. 1 ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді і, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Кримінальне провадження в першій, апеляційній і касаційній інстанції, у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами здійснюється суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних відповідно до вимог зазначених у ст. 31 КПК України. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд і постановляє рішення від імені держави.

Особи, що відповідно до закону призначені на посаду судді, при здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях наділяються повноваженнями, передбаченими КПК України.

Повноваження суду:

- здійснення підготовчого провадження, прийняття відповідного рішення за його результатами, а також вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду;
- здійснення судового розгляду;

- ухвалення та проголошення судового рішення;
- звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення (ст. 286 КПК України);
- вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у кримінальному провадженні;
- скасування або зміна судових рішень вищестоящими судами в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами;
- розгляд питання про зняття судимості та ін.

ПИТАННЯ 45. Слідчий суддя та його повноваження

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, який обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження слідчого суді:

- приймає рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- дає дозвіл на проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а саме: проведення обшуку, огляду житла чи іншого володіння особи, слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи тощо;
- дає дозвіл на втручання у приватне спілкування під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- встановлює строк для ознайомлення з матеріалами у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ;

– розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, визначені в ч. 1 ст. 303 КПК України.

У випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій повноваження слідчого судді здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

ПИТАННЯ 46. Присяжний: його права та обов'язки

Присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя (ст. 63 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”).

Розгляд кримінального провадження судом присяжних можливий за клопотанням обвинуваченого у кримінальному провадженні про злочин, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (ч. 3 ст. 31 КПК України).

Присяжний має право:

- брати участь у дослідженні всіх відомостей та доказів у судовому засіданні;
- робити нотатки під час судового засідання;
- з дозволу головуючого ставити запитання особам, які допитуються;
- просити головуючого роз'яснити норми закону, що підлягають застосуванню під час вирішення питань, юридичні терміни і поняття, зміст оголошених у судовому засіданні документів, ознаки злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Присяжний зобов'язаний:

- правдиво відповісти на запитання головуючого і учасників судового провадження щодо можливих перешкод його участі в судовому розгляді,

його стосунків з особами, які беруть участь у кримінальному провадженні, що підлягає розгляду, та поінформованості про його обставини, а також на вимогу головуючого подати необхідну інформацію про себе;

– додержуватися порядку в судовому засіданні і виконувати розпорядження головуючого;

– не відлучатися із залу судового засідання під час судового розгляду;

– не спілкуватися без дозволу головуючого з особами, що не входять до складу суду, стосовно суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього;

– не збирати відомості, що стосуються кримінального провадження, поза судовим засіданням;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього, і стали відомі присяжному у зв'язку з виконанням його обов'язків.

ПИТАННЯ 47. Прокурор та його повноваження

Прокурор – це суб'єкт кримінального процесу, що бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів і підтримуючи державне обвинувачення у суді. Як прокурори у кримінальному процесі можуть виступати особи, перераховані у п. 15 ст. 3 КПК України (Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, їх старші помічники, помічники, прокурори АРК, областей, міст Києва та Севастополя, прокурори міст і районів, районів у містах, міжрайонні та спеціалізовані прокурори, їх перші заступники, заступники прокурорів, начальники головних управлінь, управлінь, відділів прокуратур, їх перші заступники, заступники, старші прокурори та прокурори прокуратур усіх рівнів, які діють у межах повноважень, визначених КПК).

Прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником

відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування та здійснює ці повноваження з його початку до завершення.

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва (ч. 2 ст. 36 КПК України).

Прокурор уповноважений:

- починати досудове розслідування;
- мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;
- давати доручення щодо проведення досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- брати участь або особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії;
- скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;
- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;
- повідомляти особі про підозру;
- пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які неспроможні самостійно захистити свої права;
- затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити до них зміни або самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання;
- підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення;
- оскаржувати судові рішення;
- здійснювати інші повноваження, передбачені ст. 36 та іншими нормами КПК України.

ПИТАННЯ 48. Слідчий та його повноваження

Слідчий – службова особа органу досудового розслідування, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

У відповідності з ч. 1 ст. 38 КПК України органами досудового розслідування є слідчі підрозділи:

- органів внутрішніх справ;
- органів безпеки;
- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- органів державного бюро розслідувань.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків повноваження слідчого можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Слідчий уповноважений:

- починати досудове розслідування;
- проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;
- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;
- за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

– приймати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України тощо.

Слідчий зобов'язаний:

- застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування;
- законно та своєчасно здійснювати процесуальні дії;
- виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі.

Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, тягне за собою відповідальність за ст. 381¹ КК України.

Слідчий – процесуально незалежний і самостійний суб'єкт кримінального процесу. При здійсненні досудового слідства він повинен керуватися тільки законом, виходити із свого внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному і неупередженому розгляді всіх обставин в їх сукупності. Втручання в діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

ПИТАННЯ 49. Керівник органу досудового розслідування, його повноваження

Керівник органу досудового розслідування – це посадова особа органу досудового розслідування, на яку покладено обов'язок щодо організації та контролю за діяльністю підлеглих слідчих.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення ОВС, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своїх повноважень.

Керівник органу досудового розслідування здійснює відомчий процесуальний контроль за роботою підлеглих йому слідчих.

Керівник органу досудового розслідування уповноважений:

– визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи;

– відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування та призначати іншого слідчого;

– ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;

– вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим;

– погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення;

– здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;

– здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі.

Невиконання керівником органу досудового розслідування законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

ПИТАННЯ 50. Оперативні підрозділи, їх повноваження

Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Це оперативні підрозділи:

– ОВС;

– органів безпеки;

– органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

- органів Державної пенітенціарної служби України;
- органів Державної прикордонної служби України;
- органів Державної митної служби України (ч. 1 ст. 41 КПК України).

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Разом з тим, співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

ПИТАННЯ 51. Підозрюваний, обвинувачений: їх правовий статус

Підозрюваним є особа, якій у встановленому законом порядку повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 42 КПК України).

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду (ч. 2 ст. 42 КПК України). *Виправданим* у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили (ч. 1 ст. 43 КПК України). *Засудженим* є обвинувачений, щодо якого набрав законної сили обвинувальний вирок суду (ч. 2 ст. 43 КПК України).

Підозрюваний, обвинувачений має право:

- знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення;
- на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості;

- не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
- вимагати перевірки обґрунтованості затримання;
- збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;
- брати участь у проведенні процесуальних дій;
- заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- заявляти відводи;
- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування;
- одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;
- оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;
- користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави та ін.

Обвинувачений також має право:

- брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- збирати і подавати суду докази;
- висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;
- виступати в судових дебатах тощо.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це;

– виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

У випадку неявки без поважних причин підозрюваний, обвинувачений може бути підданий приводу (ст. 140 КПК України). При невиконанні обраного запобіжного заходу, до підозрюваного може бути обраний більш суворий запобіжний захід.

ПИТАННЯ 52. Захисник: його процесуальний статус

Захисник – це адвокат, який уповноважений у передбаченому законом порядку здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених, засуджених і виправданих, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі та надавати їм необхідну юридичну допомогу (ч. 1 ст. 45 КПК України).

Одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого (ч. 3 ст. 46 КПК України).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ч. 2 ст. 45 КПК України).

Окрім того, захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

– свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

– ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Захисник має право:

– користуватися процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику (ч. 4 ст. 46 КПК України);

– брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого;

– до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості;

– вимагати виконувати законні вимоги захисника від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб.

Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Захисник зобов'язаний:

– використовувати засоби захисту, передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого;

– прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк – завчасно повідомити про таку неможливість та її причини;

– не розголошувати без згоди підозрюваного, обвинуваченого відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю;

– не відмовлятися від виконання своїх обов’язків після залучення до провадження за винятком випадків, передбачених ч. 4 ст. 47 КПК України.

ПИТАННЯ 53. Обов’язкова участь захисника

Обов’язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

– щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного;

– щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

– щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

– щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

– щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

– щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи (ст. 52 КПК України).

ПИТАННЯ 54. Потерпілий: його права та обов’язки

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або

майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК України).

Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможлиблює подання нею відповідної заяви, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Якщо особа не подала такої заяви, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою.

Потерпілий має право:

- бути повідомленим про свої права та обов'язки;
- знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;
- подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- заявляти відводи та клопотання;
- за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;
- давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;
- мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами

перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

– на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

– знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення;

– застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;

– одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

– користуватися іншими правами, передбаченими ст. 56 та іншими нормами КПК України.

Потерпілий зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

За невиконання покладених на нього обов'язків потерпілий несе передбачену законом *відповідальність*:

– за злісне ухилення від явки до суду чи органів досудового розслідування, прокурора – відповідно до ч. 1 ст. 185³ і ст. 185⁴ КУпАП;

– за дачу завідомо неправдивих показань – за ст. 384 КК України, за розголошення даних досудового розслідування – за ст. 387 КК України.

ПИТАННЯ 55. Заявник: його правовий статус

Заявник – це фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим (ч. 1 ст. 60 КПК України).

Заявник має право:

- 1) отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
- 2) подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи;
- 3) отримати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Заявник несе кримінальну відповідальність згідно зі ст. 383 КК України за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

ПИТАННЯ 56. Цивільний позивач: його права та обов'язки

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позивач має право:

- підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення;
- знати про прийняті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому;
- звертатися з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду;

– інші права, передбачені КПК України для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний позивач зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні.

– додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого.

ПИТАННЯ 57. Цивільний відповідач: його правовий статус

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має право:

– визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього;
– знати про прийняті процесуальні рішення, що стосуються цивільного позову, та отримувати їх копії у випадках та в порядку, встановлених КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому;

– інші права, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

Цивільний відповідач зобов'язаний:

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора відомості досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні;

– додержуватися порядку в судовому засіданні та беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого;

– виконувати інші обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову.

ПИТАННЯ 58. Представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача

Представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача – це особа, через яку потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач можуть реалізувати свої процесуальні права.

Представництво – це юридичні відносини, на підставі яких одна особа (представник) виконує згідно з законом або договором процесуальні дії в інтересах іншої особи.

Представниками потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача у кримінальному провадженні можуть бути:

– особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
– для юридичних осіб – керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи.

Підставою для допуску особи як представника є (ч. 3 ст. 58, ч. 2 ст. 63 КПК України):

– для адвоката – свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги;

– для керівника юридичної особи чи іншої уповноваженої законом або установчими документами особи – копія установчих документів юридичної особи;

– для працівника юридичної особи, яка є потерпілою, цивільним позивачем чи цивільним відповідачем – довіреність.

Представники користуються процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Представник не вправі використовувати свої повноваження на шкоду інтересам особи, яку він представляє.

ПИТАННЯ 59. Законний представник у кримінальному провадженні

Законний представник – це особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні постановою слідчого, прокурора, або ухвалою слідчого судді, суду для представництва прав і законних інтересів неповнолітнього або особи, яка визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною.

Законні представники можуть представляти інтереси:

- підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України);
- потерпілого (ст. 59 КПК України);
- цивільного позивача (ст. 64 КПК України).

Законними представниками можуть бути (ч. 2 ст. 44 КПК України):

- батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи;
- інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї;
- представники органів опіки і піклування;
- представники установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний.

Підставою для допуску особи як законного представника є документ, що підтверджує його відносини з особою, яку він представляє.

Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, цивільним позивачем і не може бути доручена представнику.

У разі якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим.

ПИТАННЯ 60. Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі

Особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі: свідок, спеціаліст, експерт, перекладач, понятий, секретар судового засідання тощо. Вони не мають у справі самотійного інтересу і після виконання своїх функцій вибувають із процесу.

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Перекладач – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ст. 68 КПК України).

Експерт – це особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України).

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України).

Понятій – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям (ч. 7 ст. 223 КПК України).

ПИТАННЯ 61. Свідок: його правовий статус

Свідок – це фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК України).

Будь-який громадянин України, якщо він став свідком події, що розслідується, незалежно від його положення може бути допитаний як свідок, крім випадків встановлених законом. Вік свідка кримінальним процесуальним законодавством не обмежений. Але ним встановлені особливості допиту малолітнього чи неповнолітнього свідка (с. 226 КПК України).

Свідок має право:

- знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;
- користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката;
- відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню;

– давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

– користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

– на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;

– ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

– давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

– не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Відповідальність свідка:

– кримінально-процесуальна: за нез'явлення за викликом без поважних причин – привід (ст. 140 КПК України) або грошове стягнення (ч. 1 ст. 139 КПК України);

– адміністративна: за злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду (ч. 1 ст. 185³ КУпАП, ст. 185⁴ КУпАП);

– кримінальна: за розголошення даних досудового слідства без дозволу слідчого або прокурора – за ст. 387 КК України; за дачу завідомо

неправдивих показань – за ст. 384 КК України; за відмову від дачі показань – за ст. 385 КК України.

ПИТАННЯ 62. Особи, які не підлягають допиту як свідки

Особами, які не підлягають допиту як свідки є:

– захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;

– адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;

– нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;

– медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;

– священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

– журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

– професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;

– особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;

– особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їх особи;

– особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних (ч. 2 ст. 65 КПК України).

Захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача, адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Відмовитися давати показання як свідки мають право:

- члени сім'ї, близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого;
- особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї та близьких родичів, у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України).

Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

ПИТАННЯ 63. Перекладач: його правовий статус

Перекладач (сурдоперекладач) – це особа, яка володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, і мовою особи, яка не володіє мовою якою здійснюється кримінальне провадження, яка залучається сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом до участі в провадженні у разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів (ч. 1 ст. 68 КПК України).

Перекладач має право:

- ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов’язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
- заявити самовідвід;
- здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв’язку з виконанням його обов’язків.

Відповідальність перекладача:

- адміністративна: за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185⁴ КУпАП);
- кримінальна: за завідомо неправильний переклад (ст. 384 КК України) та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов’язків (ст. 385 КК України).

ПИТАННЯ 64. Експерт: його права та обов’язки

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Як експерт може бути залучена будь-яка особа, що має необхідні спеціальні знання для надання висновків по питанням, які досліджуються, незалежно від того, працює вона в державному експертному закладі чи є

професійним експертом, займається судово-експертною діяльністю на підприємницькому рівні на підставі ліцензії, чи запрошується до проведення експертизи за одноразовою угодою.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

Експерт має право:

– знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

– заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

– бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

– викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

– ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

– одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

– користуватися іншими правами, передбаченими Законом України “Про судову експертизу”.

Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.

Експерт зобов'язаний:

– особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його;

– прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;

– забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

– не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;

– заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність експерта:

– кримінальна: за завідомо неправдивий висновок (ст. 384 КК України), за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді (ст. 385 КК України);

– адміністративна: за неповагу до суду (ч. 1 ст. 185³ КУпАП) чи злісне ухилення від явки до від явки до органів досудового розслідування чи прокурора (ст. 185⁴ КУпАП).

ПИТАННЯ 65. Спеціаліст: його права та обов'язки

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Для залучення спеціаліста до участі у провадженні процесуальних дій закон не вимагає винесення постанови. Підставою участі спеціаліста у справі

є виклик викликом до слідчого, прокурора, суду. Про його участь обов'язково вказується у протоколі процесуальної дії.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Спеціаліст має право:

– ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

– користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

– звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

– знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

– одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

– заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Спеціаліст зобов'язаний:

– прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

– виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

– не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

– заявити самовідвід за наявності визначених законом обставин.

Відповідальність спеціаліста:

– у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні;

– кримінальна відповідальність наступає за розголошення даних досудового розслідування (за ст. 387 КК України).

ПИТАННЯ 66. Понятій: його права та обов'язки

Понятій – це незаінтересована особа, яка на запрошення слідчого, прокурора присутня при провадженні слідчих (розшукових) дій і своїм підписом засвідчує відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для (ч. 7 ст. 223 КПК України):

- пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання;
- огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією;
- слідчого експерименту;
- освідування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Участь понятих є обов'язковою при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, незалежно від застосування технічних засобів фіксування.

Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Поняті мають право :

– робити зауваження з приводу проведення слідчих дій, які мають бути занесені в протокол;

– на відшкодування витрат у зв'язку з викликом для участі в слідчих діях;

– за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки.

Поняті зобов'язані :

– бути присутніми під час провадження слідчих (розшукових) дій;

– по закінченню слідчих (розшукових) дій завірити своїм підписом в протоколі факт, зміст і результати цієї дії;

– на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії (ч. 3 ст. 66 КПК України).

У протоколі слідчої дії має бути вказана точна адреса понять. При необхідності вони можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

ПИТАННЯ 67. Відводи у кримінальному провадженні

Відвід – це процесуальний інститут, що містить умови, за яких особа не може брати участь у конкретному кримінальному провадженні, а також здійснення відповідної заяви з вимогою про усунення особи від участі у провадженні.

Метою застосування інституту відводів є:

1) належне виконання завдань кримінального провадження;

2) забезпечення всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження;

3) винесення законного, обґрунтованого і справедливого рішення у кримінальному провадженні.

Обставини, що виключають можливість участі у кримінальному провадженні – це передбачені законом обставини, що викликають сумнів в безсторонності, неупередженості певних осіб і тягнуть за собою неможливість їх участі в кримінальному судочинстві. Ці обставини можуть бути як суб'єктивного характеру та стосуватися особистих зв'язків, так і об'єктивного характеру – стосуватися процесуального статусу цих осіб.

Підстави, процесуальний порядок та наслідки відводу визначені в § 6 гл. 3 КПК України (статті 75–79 КПК України).

Слідчий суддя, суддя, присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

– за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

– у випадку порушення встановленого ч. 3 ст. 35 КПК України порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи.

Окрім цього, в ст. 76 КПК України визначені обставини, за яких не допускається повторна участь судді у кримінальному провадженні.

Прокурор, слідчий не має права брати участь у кримінальному провадженні, якщо:

– він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;

– він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач;

– він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Попередня участь прокурора у цьому ж кримінальному провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, у провадженні при перегляді

судових рішень Верховним Судом України як прокурора не є підставою для його відводу.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як захисник або представник у випадках, якщо:

– вона брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач;

– вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;

– зупинено або припинено право на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом;

– вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Особа не має права брати участь у кримінальному провадженні як спеціаліст, перекладач, експерт, секретар судового засідання у таких випадках:

– при наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 77 КПК (підстави для відводу прокурора, слідчого), з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу;

– спеціаліст, експерт не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

ПИТАННЯ 68. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження

Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального провадження – це діяльність відповідних державних органів щодо досягнення стану безпеки суб'єктів провадження, яким загрожує небезпека.

Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають:

- особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;
- потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;
- підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;
- цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- свідок;
- експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених вище осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Основні заходи забезпечення безпеки (відповідно до Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”):

- особиста охорона, охорона житла й майна;
- видання спеціальних засобів індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку;
- використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- заміна документів і зміна зовнішності;
- зміна місця роботи чи навчання;
- переселення в інше місце проживання;
- поміщення до дошкільної виховної установи чи установи органів соціального захисту населення;

- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- закритий судовий розгляд;
- інші заходи безпеки.

ПИТАННЯ 69. Кримінально-процесуальне доказування: поняття та значення

Доказування у кримінальному провадженні – це здійснювана у встановленому законом порядку діяльність, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 91 КПК України).

Обов'язок доказування обставин, які передбачені ст. 91 КПК України, за загальним правилом, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, – на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.

Метою доказування у кримінальному провадженні є встановлення істини. До змісту істини входить лише встановлення фактичних обставин, які існують об'єктивно. Правова кваліфікація є лише оцінкою цих фактів за певними параметрами, а висновок про призначення покарання – це вольове рішення, а не пізнавальний процес або його результат, а тому його не можна оцінювати з позицій істинності.

Засобами, за допомогою яких встановлюється істина у кримінальному провадженні та здійснюється доказування, є докази.

Значення кримінально-процесуального доказування:

- правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу;
- усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин;

– участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального процесу (зокрема, змагальності, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості);

– докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

ПИТАННЯ 70. Елементи кримінально-процесуального доказування

Елементами кримінально-процесуального доказування є: збирання, перевірка та оцінка доказів і їх джерел.

Збирання доказів – це врегульована КПК України діяльність сторін кримінального провадження, потерпілих, яка полягає в пошуку, виявленні джерел фактичних даних, вилученні й отриманні необхідної інформації та її фіксації.

Способами збирання доказів та їх процесуальних джерел є:

1) для сторони обвинувачення:

– проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;

– проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 93 КПК України);

2) для сторони захисту, потерпілого:

– ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій,

– витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та

фізичних осіб речей, *копії* документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок;

– здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України).

Ініціювання стороною захисту, потерпілим проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК України.

Докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Способи фіксації доказів:

- складання протоколів слідчих (розшукових) дій;
- застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження;
- виготовлення фототаблиць, схем, зліпків, відбитків та ін.

Перевірка доказів – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з ретельного, всебічного й об'єктивного визначення достовірності фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження.

Усі зібрані в кримінальному провадженні докази підлягають всебічній і об'єктивній перевірці слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Докази перевіряються шляхом:

- аналізу кожного доказу окремо, його зіставлення з іншими доказами та їх джерелами;
- проведенням повторних або нових слідчих (розшукових) дій.

Так, під час аналізу показань свідка з'ясовується, чи правильно він сприйняв описувану ним подію, чи нема суперечностей в його показаннях. Одночасно ці показання зіставляються, наприклад, з показаннями підозрюваного і, в разі виявлення суперечностей між ними, слідчий для

усунення цього може поставити їм додаткові запитання або провести одночасний допит.

Оцінка доказів означає з'ясування їх переконливості та придатності бути підставою для прийняття відповідного процесуального рішення.

Оцінка доказів означає, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили (ст. 94 КПК України).

Внутрішнє переконання – це впевненість, що склалася у судді, слідчого судді, прокурора, слідчого в тому, що ними дано правильну оцінку всім наявним у кримінальному провадженні засобам доказування і всім встановленим фактам, і те що отриманий таким шляхом висновок з усіх питань, які виникли в кримінальному провадженні, є єдино правильним.

Під час оцінки доказів суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий повинні керуватися законом. Це означає, що як сама оцінка, так і збирання та перевірка доказів повинні відбуватися в порядку і умовах, передбачених кримінальним процесуальним законом.

ПИТАННЯ 71. Критерії оцінки доказів та їх процесуальних джерел

Кожен доказ оцінюється з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України).

Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального

провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України).

Під належністю доказів слід розуміти можливість використання їх для встановлення у кримінальному провадженні фактичних даних, а також обставин, що підлягають доказуванню в силу існуючого між ними кримінально-процесуального взаємозв'язку.

Вимога належності доказів складається з двох критеріїв:

1) значення для провадження обставин, встановлюваних конкретними доказами;

2) значення цих доказів для встановлення саме таких обставин.

Достовірність доказів означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні і нематеріальні сліди події, що досліджується.

Допустимість доказів визначається законністю джерела, умов і способів їх одержання. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України (ст. 86 КПК України).

Критерії допустимості доказів:

– належний суб'єкт, який має право проводити процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів;

– належне джерело фактичних даних (відомостей, інформації), що складають зміст доказу;

– належна процесуальна дія, застосована для одержання доказів;

– належний порядок проведення процесуальної дії, яка використовується як засіб одержання доказів.

Достатніми вважаються докази тоді, коли в своїй сукупності дають можливість установити всі передбачені законом обставини кримінального провадження на тому рівні знання про них, який є необхідним для прийняття об'єктивного, правильного рішення під час кримінального провадження.

ПИТАННЯ 72. Недопустимість доказів

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК України).

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 86 КПК України).

Істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, є такі діяння:

- здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

- отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

- порушення права особи на захист;

- отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

- порушення права на перехресний допит;

- отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 87 КПК України).

Недопустимими, відповідно до ч. 1 ст. 88 КПК України, є докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального

правопорушення. Вказані докази та відомості можуть бути визнані допустимими за умов, визначених в ч. 2 ст. 88 КПК України.

Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті при ухваленні судового рішення. У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате.

Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими (ст. 89 КПК України).

ПИТАННЯ 73. Предмет доказування у кримінальному провадженні

Предмет доказування – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, які необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні і які мають правове значення для правильного його вирішення по суті.

Частина 1 ст. 91 КПК України встановлює, що у **кримінальному провадженні підлягають доказуванню:**

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого,

обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Зазначені обставини підлягають доказуванню в кожному кримінальному провадженні. Деякі особливості має предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст. 485 КПК України) та щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 505 КПК України).

ПИТАННЯ 74. Межі та суб'єкти доказування

Під **межами доказування** у кримінальному процесі розуміють такий обсяг доказового матеріалу, який забезпечує надійне і достовірне встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування.

Правильно встановити межі доказування означає:

– забезпечити з необхідною повнотою з'ясування обставин, що входять до предмета доказування;

– використовувати для цієї мети тільки допустимі докази і тільки в обсязі, необхідному для достовірних висновків у кримінальному провадженні.

Межі доказування обумовлені:

– особливостями вчинення і приховування кримінальних правопорушень;

– особливостями процесу доказування у конкретному кримінальному провадженні;

– іншими обставинами об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Суб'єктами доказування є усі державні органи, посадові, службові особи та інші суб'єкти кримінального процесу, які приймають участь у збиранні, перевірці та оцінці доказів.

Суб'єкти доказування поділяються:

1) державні органи та посадові особи, які ведуть кримінальний процес (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя, суд);

2) особи, які мають інтерес у доказуванні (підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, законні представники);

3) особи, які виконують допоміжну роль у доказуванні (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий).

Критерієм поділу (класифікації) суб'єктів доказування може бути також їх відмінність у повноваженнях, а саме:

1) суб'єкти кримінального провадження, на яких покладається обов'язок доказування відповідно до ст. 92 КПК України (слідчий, прокурор, а у визначених КПК випадках – потерпілий);

2) суб'єкти кримінального провадження, які мають право брати участь у доказуванні: підозрюваний, обвинувачений, захисник, законний представник, потерпілий тощо.

ПИТАННЯ 75. Поняття і значення доказів у кримінальному процесі. Поняття джерел доказів.

Доказ – це логічна операція обґрунтування істинності якого-небудь судження за допомогою інших істинних і пов'язаних з ним суджень.

Доказ складається з трьох елементів:

– *тези* (судження, істинність якого обґрунтовують у процесі аргументації);

– *аргументів* (доводів або підстав доказу – це вихідні теоретичні чи фактичні положення, за допомогою яких обґрунтовують тезу);

– *демонстрації* (це логічний зв'язок між аргументом і тезою).

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та

обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК України).

Поняття доказів має два значення:

по-перше, докази – це ті факти, на підставі яких встановлюється кримінальне правопорушення чи його відсутність, винність чи невинуватість особи у його вчиненні, а також інші обставини кримінального провадження, від яких залежить ступінь відповідальності цієї особи;

по-друге, доказами є передбачені законом джерела, з яких органи досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя і суд отримують відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження.

Поняття “джерело доказів” може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів.

Вказаний перелік процесуальних джерел доказів є вичерпним і поширювальному тлумаченню не підлягає.

ПИТАННЯ 76. Класифікація доказів у кримінальному процесі

Докази класифікуються за такими критеріями:

1. Відносно обставини, яка підлягає доказуванню:

– **прямі**, тобто ті, які безпосередньо вказують на цю обставину або ж на її відсутність, безпосередньо встановлюють або спростовують наявність події кримінального правопорушення, винність підозрюваного у його вчиненні, ті докази, на підставі яких можна зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність певної обставини (наприклад, показання свідка-очевидця);

– **непрямі (побічні)**, тобто ті, які дозволяють встановити ті чи інші проміжні факти, на підставі яких встановлюються різні елементи головного факту (наприклад, показання свідка, який бачив у підозрюваного речі, викрадені у потерпілого).

2. Відносно обвинувачення, що становить предмет конкретного кримінального провадження:

– **обвинувальні**, тобто такі, які обґрунтовують, підтверджують підозру чи обвинувачення, встановлюють наявність кримінального правопорушення і вчинення його підозрюваним, обвинуваченим, а також обставини, які обтяжують покарання;

– **виправдувальні**, тобто такі, які спростовують або пом'якшують відповідальність і покарання підозрюваного, обвинуваченого.

3. За джерелом одержання відомостей про факти, характером формування джерел доказів:

– **первинні**, тобто докази, отримані з першоджерел, докази, що сформувались безпосередньо внаслідок події, що досліджується (наприклад, показання свідка-очевидця);

– **похідні**, тобто такі, які мають опосередкований характер зв'язку з подією, що досліджується, отримані, так би мовити “з других рук” (наприклад, відбитки слідів пальців рук з місця події).

4. За способом формування:

– **особисті**, тобто такі, які походять від людей (наприклад, показання свідка, потерпілого тощо);

– **речові**, тобто об'єкти матеріального світу, що є об'єктами злочинних дій; знаряддя злочину; предмети, які зберегли на собі сліди злочину тощо.

5. За видами джерел: показання, речові докази, документи, висновки експертів.

ПИТАННЯ 77. Показання як процесуальні джерела доказів

Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК України).

Давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду слідчому, прокурору, слідчому судді та суду:

- для підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого – право;
- для свідка, експерта – обов'язок.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них.

Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК України. Так, відповідно до ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів (висловлювання щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи) незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати (ч. 2 ст. 97 КПК України):

- значення пояснень і показань, у випадку їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- інші докази щодо питань, передбачених попереднім пунктом, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;

– складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;

– співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;

– можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою *пояснення, які не є джерелом доказів*.

ПИТАННЯ 78. Оцінка та перевірка показань свідка

Як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження (ч.1 ст. 65 КПК України).

Свідок, як правило, це особа, яка не зацікавлена в результатах кримінального провадження, але під час перевірки та оцінки його показань слід враховувати обставини, які можуть вплинути на їх достовірність:

– умови формування показань;

– особливості особистості свідка;

– його відносини з іншими учасниками процесу.

Стаття 96 КПК України передбачає такі ***способи з'ясування достовірності показань свідка:***

– з'ясування у свідка можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка;

– надання показань, документів, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка;

– формулювання запитань, що спрямовані на з'ясування достовірності його показань;

– допит щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями.

ПИТАННЯ 79. Види показань підозрюваного, обвинуваченого

Показання підозрюваного, як і показання обвинуваченого:

- це особисті докази;
- усні повідомлення;
- вони мають однакові процесуальні гарантії достовірності;
- вони є не тільки джерелом доказів, але й засобом захисту їх законних інтересів.

Разом з тим, показання підозрюваного відрізняються від показань обвинуваченого за суб'єктом та значенням. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання.

Різновидами показань підозрюваного, обвинуваченого є:

– **обмова** – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він викриває (правдиво чи неправдиво) інших осіб у вчиненні інкримінованого йому або іншого кримінального правопорушення;

– **самообмова** – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого насправді не вчиняв, у більш тяжкому кримінальному правопорушенні, ніж вчинив у дійсності, або ж бере лише на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоча у дійсності воно вчинене групою осіб;

– **алібі** – це твердження підозрюваного, обвинуваченого про те, що він не міг бути виконавцем інкримінованого кримінального правопорушення, оскільки в момент його вчинення перебував в іншому місці.

Особливість показань підозрюваного, обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо заінтересованої в результатах кримінального провадження.

ПИТАННЯ 80. Речові докази: поняття та види

Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом (ч. 1 ст. 98 КПК України).

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення – це різноманітні предмети, що мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової чи іншої діяльності, спеціально виготовлені чи пристосовані для вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Предмети, що зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження – це предмети, які набули певних ознак (властивостей) унаслідок події кримінального правопорушення. Це предмети, що зберегли на собі сліди рук, ніг, зубів, взуття, крові, фарби, мікрочастки та ін.

Предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій – це предмети, на які було безпосередньо спрямоване кримінально протиправне посягання (майно, гроші, автомобіль тощо).

Гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом – це все те, що було набуто на гроші, отримані внаслідок суспільно небезпечних дій, а також власне гроші, отримані, зокрема, від реалізації викраденого майна.

Дати вичерпний перелік речових доказів неможливо, і тому закон, перелічуючи основні їх види, додатково вказує, що речовими доказами є й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом.

Не є речовими доказами зразки для порівняльного експертного дослідження, бо вони пов'язані не з розслідуваною подією, а з фактом

розслідування, відіграють допоміжну роль при експертному дослідженні і не є незамінними на відміну від речових доказів.

Предмети, які можуть бути речовими доказами, виявляються при огляді місця події, обшуку, провадженні деяких інших слідчих (розшукових) дій. Їх можуть також надати слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та інші учасники процесу, будь-які громадяни.

ПИТАННЯ 81. Процесуальний порядок зберігання речових доказів

Питання про долю речових доказів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження (ч. 9 ст. 100 КПК України).

Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили. При цьому:

- гроші, цінності та інше майно, які належать обвинуваченому і були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, конфіскуються;

- гроші, цінності та інше майно, які призначалися для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінальних правопорушень або винагороди за їх вчинення, конфіскуються;

- майно, яке вилучене з обігу, передається відповідним установам або знищується;

- майно, яке не має ніякої цінності і не може бути використане, знищується, а в разі необхідності – передається до криміналістичних колекцій експертних установ або заінтересованим особам на їх прохання;

- гроші, цінності та інше майно, які були об'єктом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння, повертаються законним володільцям, а в разі їх невстановлення – передаються в дохід держави в установленому Кабінетом Міністрів України порядку;

– гроші, цінності та інше майно, набуте в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них передаються в дохід держави;

– документи, що є речовими доказами, залишаються у матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.

Спір про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується у порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили (ч. 10 ст. 100 КПК України).

ПИТАННЯ 82. Документи як джерела доказів

Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України).

До документів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, можуть належати:

– матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

– матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

– складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

– висновки ревізій та акти перевірок;

– матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням

вимог Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” – за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України.

Сторона кримінального провадження, потерпілий зобов’язані надати суду оригінал документа.

Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

Сторона кримінального провадження, потерпілий мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов’язані надати документи у повному обсязі. Сторона зобов’язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів.

У тих випадках, коли документи містять ознаки речових доказів, зазначені в ч. 1 ст. 98 КПК України, вони є речовими доказами.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа слідчий, прокурор, суд можуть видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірених копії (ч. 3 ст. 100 КПК України)

Документи як джерело доказів можуть бути:

- *офіційними* (довідки, характеристики, акти ревізії тощо), які повинні мати всі необхідні атрибути (дату, підписи, печатку);
- *неофіційними*, особистими (листи, телеграми, записки тощо).

ПИТАННЯ 83. Протоколи процесуальних дій

Протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, відносяться до

документів як процесуальних джерел доказів, за умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Протокол – це документ, в якому у випадках, передбачених КПК України, зафіксована інформація про хід і результати проведення процесуальної дії (ч. 1 ст. 104 КПК України).

Це джерело доказів містить відомості про факти, які безпосередньо виявлені та спостерігалися суб'єктом доказування під час проведення процесуальних дій, наприклад, під час огляду, освідування, обшуку тощо.

Джерелом доказів є всі протоколи слідчих (розшукових) дій, крім протоколів допиту свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених, оскільки протоколи допитів є лише засобом фіксації показань цих осіб. Саме показання є джерелом доказів.

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків (ст. 105 КПК України).

Структура та зміст протоколу визначені законом (ст. 104 КПК України).

ПИТАННЯ 84. Висновок експерта

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді

на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 69 КПК України).

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку

Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирoku (ч. 10 ст. 101 КПК України).

Випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України):

- для встановлення причин смерті;
- для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

– для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

– для встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України.

ПИТАННЯ 85. Види експертиз за процесуальними ознаками

Види експертиз за процесуальними ознаками:

1. **Первинна** – експертиза, що призначається вперше.

2. **Додаткова** – експертиза, що проводиться у разі, якщо первинна експертиза буде визнана неповною. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експертові.

3. **Повторна** – експертиза, що проводиться у разі, якщо висновок первинної експертизи буде визнаний необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам провадження або викликає сумніви в його правильності. Проведення повторної експертизи доручається іншому експертові або іншим експертам.

4. **Комісійна** – експертиза, яка проводиться декількома експертами однієї спеціальності.

5. **Комплексна** – експертиза, в проведенні якої беруть участь декілька експертів різних спеціальностей.

ПИТАННЯ 86. Відшкодування (компенсація) шкоди потерпілому у кримінальному провадженні

Відповідно до ст. 127 КПК України шкода, завдана внаслідок кримінального правопорушення потерпілому відшкодовується:

– підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою – на будь-якій стадії кримінального провадження;

– на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні;

– за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.

У кримінальному провадженні передбачена можливість відшкодування як майнової так моральної шкоди.

Майнова шкода полягає в зменшенні майнової сфери потерпілого в результаті порушення прав або блага, що йому належать (порушення права власності і інших речових прав, наслідки, що настають у разі пошкодження здоров'я або призвели до смерті потерпілого).

Моральна шкода – втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Форми (способи) відшкодування шкоди:

1) добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою;

2) стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні;

3) компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України.

ПИТАННЯ 87. Поняття цивільного позову у кримінальному провадженні

Цивільний позов у кримінальному провадженні – це вимога особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її повноважного представника або в її інтересах прокурора до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого

або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про відшкодування цієї шкоди, яка заявлена під час кримінального провадження до початку судового розгляду.

Встановлена законом можливість спільного розгляду цивільного позову разом з кримінальним провадженням обумовлена наявністю юридичного факту, який лежить в основі притягнення особи як до кримінальної, так і до цивільно-правової відповідальності в тих випадках, коли кримінальним правопорушенням заподіяна майнова та/або моральна шкода.

Спільний розгляд судом кримінального провадження та цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, надає ряд переваг, а саме:

- сприяє повноті, всебічності та об'єктивності дослідження обставин кримінального провадження;
- прискорює процес відновлення порушених кримінальним правопорушенням майнових прав;
- сприяє більш повному та швидкому доказуванню предмета та розміру позову та встановленню осіб, які зобов'язані нести цивільно-правову відповідальність за заподіяння шкоди;
- створює оптимальний процесуальний режим для суду та сторін;
- звільняє цивільного позивача та цивільного відповідача від сплати державного мита.

ПИТАННЯ 88. Підстави, предмет і особливості доказування цивільного позову у кримінальному провадженні

Предмет цивільного позову у кримінальному провадженні – це матеріально-правова вимога з відшкодування майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням.

Вимога про відшкодування шкоди може бути пред'явлена під час кримінального провадження до початку судового розгляду до:

- підозрюваного, обвинуваченого;
- або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Таку вимогу має право пред'явити:

- особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, її представник;
- законні представники неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними;
- прокурор – в інтересах держави та в інтересах громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права (частини 1-3 ст. 128 КПК України).

Відмова у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні (ч. 6 ст. 128 КПК України).

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ч. 7 ст. 128 КПК України).

Підстава цивільного позову – це юридичні факти, з огляду на які позивач формулює свої вимоги і з наявністю яких закон пов'язує виникнення правовідносин між позивачем і підозрюваним, обвинуваченим (відповідачем).

Такими юридичними фактами є:

- вчинення кримінального правопорушення (або іншого суспільно небезпечного діяння);

- наявність майнової та/або моральної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням (або іншим суспільно небезпечним діянням);

- наявність причинного зв'язку між кримінальним правопорушенням і завданою шкодою.

Основними умовами пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні є:

- процесуальна праводієздатність позивача;

- підвідомчість позову суду;

- відсутність винесеного судом рішення за тією ж підставою та предметом позову;

- подання позовної заяви.

Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства (ч. 4 ст. 128 КПК України).

ПИТАННЯ 89. Суб'єкти цивільного позову

Основними суб'єктами цивільного позову у кримінальному провадженні є цивільний позивач і цивільний відповідач.

Цивільний позивач у кримінальному провадженні – це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов (ч. 1 ст. 61 КПК України). Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач у кримінальному провадженні – це фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за

шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 62 КПК України). Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

ПИТАННЯ 90. Кримінально-процесуальні засоби забезпечення цивільного позову

До заходів забезпечення цивільного позову належать:

- 1) пошук майна та місця його знаходження шляхом провадження слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;
- 2) тимчасове вилучення майна, набутого в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходів від нього;
- 3) арешт майна, який здійснюється за ухвалою слідчого судді або суду, винесеної на підставі клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором чи цивільного позивача. Процесуальний порядок арешту майна врегульований статтями 170–175 КПК України;
- 4) передання майна, на яке накладено арешт, на зберігання. Особи, яким передано на зберігання майно, на яке накладено арешт (керівник банку, власник цього майна, його родич тощо) попереджаються про кримінальну відповідальність за ст. 388 КК України за розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, здійснення представником банку або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами, на які накладено арешт.

ПИТАННЯ 91. Вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні

Рішення по цивільному позову приймається судом. Зокрема:

– ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, суд залежно від доведеності підстав і розміру позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому;

– у разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє в позові;

– у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також у випадках неприбуття цивільного позивача, його представника чи законного представника (відповідно до вимог ч. 1 ст. 326 КПК України), суд залишає позов без розгляду. Особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ст. 129 КПК України).

ПИТАННЯ 92. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом (ст. 130 КПК України).

Відповідно до ст. 1176 ЦК України та п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування прокуратури і суду” від 1 грудня 1994 року відшкодуванню підлягає шкода, завдана фізичній особі внаслідок:

- незаконного засудження;
- незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- незаконного взяття і тримання під вартою;

– незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виймки;

– незаконного накладення арешту на майно;

– незаконного відсторонення від роботи (посади);

– та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян.

Шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини цих посадових і службових осіб.

Громадянинові відшкодовуються (повертаються):

– заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

– майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, тощо), майно конфісковане або звернене в доход держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

– штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

– суми, сплачені громадянином у зв'язку з наданням йому юридичної допомоги;

– моральна шкода.

ПИТАННЯ 93. Поняття процесуальних строків та їх види

Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії (ч. 1 ст. 113 КПК України).

Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України.

Для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого КПК України, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження (ч. 1 ст. 114 КПК України).

Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого КПК України, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Строки у кримінальному провадженні поділяються на два види:

1) строки, що забезпечують максимальне скорочення часу між фактом вчинення кримінального правопорушення та вжиттям до винного заходів кримінального покарання чи іншого впливу;

2) строки, що гарантують забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу.

ПИТАННЯ 94. Правила обчислення процесуальних строків

Строки, встановлені КПК України, обчислюються годинами, днями і місяцями. Строки можуть визначатися вказівкою на подію.

При обчисленні строку годинами строк закінчується в останню хвилину останньої години.

При обчисленні строку днями строк закінчується о 24 годині останнього дня строку.

При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця.

Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця.

При обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Якщо відповідну дію належить вчинити в суді або в органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

При обчисленні процесуального строку в нього включаються вихідні і святкові дні, а при обчисленні строку годинами – і неробочий час.

Якщо закінчення строку, який обчислюється днями або місяцями, припадає на неробочий день, останнім днем цього строку вважається наступний за ним робочий день, за винятком обчислення строків тримання під вартою та перебування в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи (ст. 115 КПК України).

Строк не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту або передано особі, уповноваженій їх прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-виховній установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення строку (ст. 116 КПК України).

Пропущений із поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи ухвалою слідчого судді, суду. Подання клопотання про поновлення пропущеного строку не припиняє виконання рішення, оскарженого з пропуском строку (ст. 117 КПК України).

ПИТАННЯ 95. Поняття і види процесуальних витрат

Процесуальні витрати – це витрати, що їх було зроблено при здійсненні кримінального провадження.

Відповідно до ст. 118 КПК України процесуальні витрати складаються із:

- 1) витрат на правову допомогу;
- 2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;
- 3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;
- 4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Витрати на правову допомогу – це витрати, пов'язані з оплатою допомоги захисника, представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, які надають правову допомогу за договором. Допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, надається за рахунок коштів Державного бюджету України і є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого.

Витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, – це витрати обвинуваченого, підозрюваного, до якого не застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, його захисника, представника потерпілого, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту, найманням житла, виплатою добових (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також втрачений заробіток чи витрати у зв'язку із відривом від звичайних занять (ч. 1 ст. 121 КПК України).

ПИТАННЯ 96. Поняття заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження (заходи кримінально-процесуального примусу) – це передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу,

що застосовуються уповноваженими на те органами, які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку стосовно осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, з метою досягнення дієвості кримінального провадження.

Кримінально-процесуальний примус характеризується такими ознаками:

- застосовується лише у сфері кримінального провадження;
- виступає у формі правовідносин;
- виражається у зовнішньому моральному, психічному та фізичному впливі на суб'єктів, їх діяльність або майно;
- має характер особистого, майнового чи організаційного обмеження прав і свобод учасників процесу.

ПИТАННЯ 97. Види заходів забезпечення кримінального провадження

Види заходів забезпечення кримінального провадження перераховані в ст. 131 КПК України. Ними є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (статті 133–143 КПК України);
- 2) накладення грошового стягнення (статті 144–147 КПК України);
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (статті 148–153 КПК України);
- 4) відсторонення від посади (статті 154–158 КПК України);
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159–166 КПК України);
- 6) тимчасове вилучення майна (статті 167–169 КПК України);
- 7) арешт майна (статті 170–175 КПК України);
- 8) затримання особи (статті 188–192 КПК України, статті 207–213 України);
- 9) запобіжні заходи (глава 17 статі 176–213 КПК України).

Під час кримінального провадження застосовуються й інші заходи забезпечення кримінального провадження, а саме:

- видалення обвинуваченого з зали засідання (ст. 330 КПК України);
- поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 499 КПК України).

ПИТАННЯ 98. Класифікація заходів забезпечення кримінального провадження

1) за цілями застосування:

– заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи);

– заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів);

– заходи, що спрямовані на забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади);

– заходи по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна);

2) за часом дії:

– заходи, що тривають протягом певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна);

– заходи, які є короткочасними (привід, накладення грошового стягнення);

3) за підставами застосування:

– заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи);

– заходи, що застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна);

4) за режимом обмеження прав і свобод людини:

– заходи, що пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи);

– заходи, які не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава, тощо).

ПИТАННЯ 99. Загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 132 КПК України).

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подається слідчим за погодженням з прокурором, чи прокурором до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. В окремих випадках таким правом наділені сторони кримінального провадження (наприклад, ч. 1 ст. 160 КПК України передбачає, що з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів звертаються сторони кримінального провадження).

До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК України).

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

– існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який йдеться в клопотанні слідчого, прокурора;

– може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3 ст. 132 КПК України).

ПИТАННЯ 100. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик (статті 133–134 КПК України) полягає у тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя (під час досудового розслідування) чи суд (під час судового провадження) мають право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії.

Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом:

- вручення повістки про виклик;
- надіслання повістки поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком;
- здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Строки отримання повістки про виклик чи повідомлення іншим шляхом (ч. 8 ст. 135 КПК України):

– не пізніше ніж за *3 дні* до дня, коли особа зобов'язана прибути за викликом;

– якщо здійснення процесуальних дій не дозволяють здійснити виклик в 3-денний строк, особа має бути повідомлена про виклик *якнайшвидше*, але

в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є (ст. 136 КПК України):

- розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні;
- відеозапис вручення особі повістки;
- будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом;
- отримання листа-підтвердження про отримання електронного листа.

Якщо особа не може з'явитися на виклик, вона має повідомити про поважні причини, що перешкоджають її своєчасному прибуттю.

Поважні причини неприбуття особи на виклик (ст. 138 КПК України):

- 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;

8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний та не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього застосовуються такі заходи юридичної відповідальності:

1) накладення грошового стягнення у розмірі:

– від 0,25 до 0,5 РМЗП – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора;

– від 0,5 до 2 РМЗП – у разі неприбуття на виклик слідчого судді, суду;

2) привід (статті 140–143 КПК України);

3) за злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несуть відповідальність, відповідно до ст. 185-4 КУпАП.

ПИТАННЯ 101. Привід: підстави та порядок застосування

Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про його здійснення, до місця її виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час (ст. 140 КПК України).

Привід може застосовуватися лише до *підозрюваного, обвинуваченого, свідка*.

Привід свідка *не може бути застосований* до:

– неповнолітніх;

– вагітних жінок;

– інвалідів першої і другої груп;

– осіб, які одноосібно виховують дітей віком до шести років або дітей-інвалідів;

– осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки.

Фактичною підставою для застосування приводу є сукупність даних про те, що:

- особа була викликана у порядку, встановленому КПК України;
- наявне підтвердження отримання повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;
- особа не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття.

Юридичною підставою здійснення приводу є ухвала слідчого судді, суду, яка виноситься за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – також за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого.

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам ОВС, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства або органів державного бюро розслідувань.

Підозрюваний, обвинувачений чи свідок, щодо яких прийняте рішення про здійснення приводу, зобов'язані прибути до місця виклику в зазначений час у супроводі особи, яка виконує ухвалу. У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику з дотриманням вимог, передбачених ч. 3 ст. 143 КПК України.

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

ПИТАННЯ 102. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження

Накладення грошового стягнення (статті 144–147 КПК України) – це один із заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у

грошовому стягненні, що накладається на учасників кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків у випадках та розмірах, передбачених КПК України. Наприклад, ч. 5 ст. 180 КПК України визначає, що у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення.

Юридичною підставою накладення грошового стягнення є:

- під час досудового розслідування – ухвала слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою;
- під час судового провадження – ухвала суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

Клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення розглядається слідчим суддею не пізніше 3 днів із дня його надходження до суду.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя, суд накладає на особу грошове стягнення, якщо встановить, що:

- особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок;
- відсутність поважних причин його невиконання.

ПИТАННЯ 103. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. 148 КПК України) – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у тимчасовому вилучені слідчим, прокурором, іншою уповноваженою службовою особою у затриманій ними (в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України) особи документів, які посвідчують користування спеціальним правом, а також у тимчасовому обмеженні підозрюваного у користуванні цим правом.

Мета тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом:

- припинення кримінального правопорушення;
- запобігання вчиненню іншого правопорушення;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують:

- право керування транспортним засобом або судном;
- право полювання;
- право на здійснення підприємницької діяльності.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором під час досудового розслідування звертаються до слідчого судді із клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді із відповідним клопотанням не пізніше 2 днів з моменту тимчасового вилучення. Пропуск вказаного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів.

Строк тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом під час досудового розслідування – не більше 2 місяців. Цей строк може бути продовжений за рішенням слідчого судді, суду, прийнятого на підставі клопотання прокурора.

ПИТАННЯ 104. Відсторонення від посади

Відсторонення від посади (ст. 154 КПК України) – захід забезпечення кримінального провадження, який може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості,

тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу.

Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення судді від посади здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України в порядку, встановленому законодавством.

Клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором про відсторонення особи від посади розглядається слідчим суддею, судом не пізніше 3 днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого, його захисника.

Строк відсторонення від посади – не більше 2 місяців. Продовження строку здійснюється за клопотанням прокурора відповідно до вимог ст. 158 КПК України.

Відсторонення від посади може бути скасовано за клопотанням прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба.

ПИТАННЯ 105. Тимчасовий доступ до речей і документів

Тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК України) полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

– листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

– об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється лише, якщо сторона кримінального провадження доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Речі і документи, які містять охоронювану законом таємницю (ст. 162 КПК України):

– інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

– відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

– відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

– конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

– відомості, які можуть становити банківську таємницю;

– особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

– інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

– персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

– державна таємниця.

Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону (ч. 6 ст. 163 КПК України).

З клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді, суду мають право звернутися сторони кримінального провадження.

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ст. 166 КПК України).

ПИТАННЯ 106. Тимчасове вилучення майна: підстави та порядок застосування

Тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПК України) – фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

- підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

- надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;

- є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом;

- набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

Тимчасове вилучення майна здійснюється:

– при затриманні особи у порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України;

– під час обшуку, огляду.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

– за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення безпідставним;

– за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

– у разі пропуску визначених КПК України строків щодо подачі клопотання чи прийняття ухвали про арешт тимчасово вилученого майна.

ПИТАННЯ 107. Арешт майна: поняття та порядок застосування

Арешт майна (статті 170–174 КПК України) – це тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчужувати певне його майно, чи заборона для особи, на майно якої накладено арешт, чи особи, у володінні якої перебуває майно, розпоряджатись будь-яким чином таким майном та використовувати його (ч. 1 ст. 170 КПК України).

Арешт майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, суть якого полягає у тимчасовій забороні, адресованій власнику чи володільцю майна, відчужувати його, або розпоряджатися чи користуватися ним.

Арешт майна застосовується з метою забезпечення:

– виконання вироку в частині цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили (ч. 2 ст. 170 КПК України);

– можливої конфіскації майна в справах про кримінальні правопорушення, за які може бути застосовано додаткове покарання у виді конфіскації майна.

Арешт може бути накладено на:

– нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права;

– майно у вигляді речей, документів, грошей, якщо вони відповідають критеріям, зазначеним у ч. 2 ст. 167 КПК України.

Арешт може бути накладено на майно:

– підозрюваного;

– обвинуваченого;

– осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально-протиправними діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

При цьому, таке майно може перебувати як у вищевказаних осіб, так і в інших фізичних або юридичних осіб.

Арешт майна полягає у забороні відчужувати, розпоряджатися чи користуватися майном.

Відповідно до ч. 4 та ч. 5 ст. 170 КПК України заборона на використання майна, а також заборона розпоряджатись таким майном можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.

Не допускається заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи.

Правовою підставою накладення арешту є ухвала слідчого судді, суду.

З клопотанням про арешт майна має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна. При цьому застосовується такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

ПИТАННЯ 108. Поняття та види запобіжних заходів

Запобіжні заходи – це сукупність превентивних заходів забезпечення кримінального провадження, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав.

Окрім ознак, притаманних усім заходам забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи мають ще й такі:

- їх може бути застосовано тільки до певних суб'єктів кримінального процесу: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого;
- мають особистий (персональний) характер, бо обмежують особисті права цих суб'єктів кримінального провадження;
- характеризуються специфічними підставами та метою застосування, визначеними в ст. 177 КПК України;
- мають більший, порівняно з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, ступінь примусу (пов'язані з обмеженням конституційних прав особи).

Система запобіжних заходів (ч. 1 ст. 176 КПК України):

- 1) особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України);
- 2) особиста порука (ст. 180 КПК України);
- 3) застава (ст. 182 КПК України);

- 4) домашній арешт (ст. 181 КПК України);
- 5) тримання під вартою (ст. 183 КПК України).
- 6) затримання – тимчасовий запобіжний захід (статті 188–192, 207–213 КПК України).

Найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, найбільш суворим – тримання під вартою (ч. 3 ст. 176 КПК України).

До неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених може також застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ч. 1 ст. 493 КПК України); до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування можуть застосовуватися передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом чи поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК України).

ПИТАННЯ 109. Мета та підстави застосування запобіжних заходів

Метою застосування запобіжних заходів є (ч. 1 ст. 177 КПК України):

- 1) забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків;
- 2) запобігання спробам (звідси – запобіжні заходи):
  - переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду;
  - знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
  - незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
  - перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;

– вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є (ч. 2 ст. 177 КПК України):

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення;

2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав.

ПИТАННЯ 110. Загальний порядок застосування, зміни та скасування запобіжних заходів

Запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого погодженого з прокурором або за клопотанням прокурора. Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу має надаватися підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за 3 години до початку розгляду клопотання.

Разом з клопотанням слідчому судді також мають бути подані:

– копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

– перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу;

– підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу.

Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом за участю прокурора, підозрюваного,

обвинуваченого, його захисника невідкладно, але не пізніше 72 годин з моменту:

- фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого;
- надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі;
- подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання (ст. 186 КПК України).

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази **обставини, які свідчать про:**

- наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;
- наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор;
- недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні (ч. 1 ст. 194 КПК України).

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд може прийняти одне з таких чотирьох рішень:

- постановляє ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу;
- зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом;
- застосовує більш м'який запобіжний захід ніж той, який зазначений у клопотанні;
- постановляє ухвалу про застосування запобіжного заходу відповідно до поданого клопотання.

Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення та вручення підозрюваному, обвинуваченому її копії.

Ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, тримання під вартою або відмову в їх застосуванні може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 1 ст. 309 КПК України).

Зміна запобіжного заходу здійснюється за результатами розгляду клопотання, з яким до слідчого судді, суду можуть звернутися:

– прокурор, слідчий за погодженням з прокурором (ст. 200 КПК України);

– підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник (ст. 201 КПК України).

Запобіжний захід негайно припиняє свою дію (вважається скасованим) після:

– закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;

– ухвалення виправдувального вироку;

– закриття кримінального провадження (ст. 203 КПК України).

ПИТАННЯ 111. Особисте зобов'язання: порядок застосування, наслідки порушення

Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки з числа тих, що передбачені ст. 194 КПК України, а саме:

– перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

– не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

– повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

– утримуватися від спілкування із будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

- не відвідувати місця, визначені слідчим суддею, судом;
- пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи або для навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш суворий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 РМЗП до 2 РМЗП.

Відповідно до ч. 6 ст. 194 КПК України строк дії покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків – не більше 2 місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора.

ПИТАННЯ 112. Особиста порука: порядок і умови застосування

Особиста порука (ст. 180 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до ст. 194 КПК України і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Особиста порука ґрунтується на тому, що за поведінку підозрюваного, (обвинуваченого) відповідають інші особи. Поручителі, як правило, мають особисті чи службові зв'язки з особою, за яку вони поручились, і морально можуть впливати на неї.

Умови застосування особистої поруки:

- поручителями можуть бути особи, що заслуговують на довіру;

– кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. КПК України не обмежує максимальну кількість поручителів, але визначає, що наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (ч. 2 ст. 180 КПК України);

– застосовується тільки за згодою поручителів.

Поручителю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання, право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права.

Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший. У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення.

ПИТАННЯ 113. Домашній арешт: порядок і умови застосування

Домашній арешт (ст. 181 КПК України) полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані зі свободою пересування поза межами житла цілодобово чи у визначений період часу.

Домашній арешт застосовується за умови, що особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі. Під час досудового розслідування

кримінальних проступків запобіжний захід у вигляді домашнього арешту не застосовується.

Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання ОВС за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого.

Працівники ОВС з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право:

- з'являтися в житло цієї особи;
- вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на особу зобов'язань;
- використовувати електронні засоби контролю (ч. 5 ст. 181 КПК України).

Застосовування електронного засобу контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії (ч. 1 ст. 195 КПК України).

Строк тримання особи під домашнім арештом:

- не може перевищувати 2 місяців;
- може бути продовжений до 6 місяців (сукупний строк) в межах строку досудового розслідування.

По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід скасовується.

ПИТАННЯ 114. Застава: порядок застосування. Визначення розміру застави

Застава (ст. 182 КПК України) – це запобіжний захід, суть якого полягає у внесенні коштів заставодавцем у грошовій одиниці України на

спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, під умовою звернення внесених коштів у доход держави в разі невиконання цих обов'язків.

Заставадавець можуть бути:

- підозрюваний, обвинувачений;
- фізична особа;
- юридична особа (окрім юридичної особи державної або комунальної власності або такої, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету АРК, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить державному, комунальному суб'єкту господарювання).

Розмір застави визначається розміром мінімальної заробітної плати (РМЗП) у таких межах (ч. 5 ст. 182 КПК України):

- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від 1 до 20 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від 20 до 80 РМЗП;
- щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від 80 до 300 РМЗП.

У виключних випадках застава може бути призначена у розмірі, який перевищує 80 чи 300 РМЗП відповідно. Розмір застави повинен в достатній мірі гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього. Розмір застави не може бути меншим від розміру майнової шкоди, завданої злочинцем.

Заставадавець вносить кошти на відповідний рахунок та надає документ, що це підтверджує:

- не пізніше 5 днів із дня обрання застави, якщо підозрюваний, обвинувачений, не тримається під вартою;

– у будь-який момент, якщо рішення про застосування застави прийнято при постановленні ухвали про обрання запобіжного заходу тримання під вартою.

Застава звертається в дохід держави у таких випадках (ч. 8 ст. 182 КПК України):

- у разі невиконання обов'язків заставодавцем;
- якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки;
- якщо підозрюваний, обвинувачений порушив інші, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу, обов'язки.

У випадку звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу.

Застава, що не була звернена в дохід держави, повертається підозрюваному, обвинуваченому, заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. Застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень. Застава, внесена заставодавцем, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень тільки за його згодою.

ПИТАННЯ 115. Тримання під вартою: порядок і умови застосування

Тримання під вартою (ст. 183 КПК України) – це запобіжний захід, який полягає в позбавленні волі на певний строк підозрюваного (обвинуваченого) і утримання їх у місцях попереднього ув'язнення. Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких

запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим в ст. 177 КПК України.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як (ч .2 ст. 183 КПК України):

1) *до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;*

2) *до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;*

3) *до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;*

4) *до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років;*

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 3 роки;

б) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про її видачу особи (екстрадицію) такій державі.

Особливості застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

а) прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 188 КПК України);

б) присутність підозрюваного, обвинуваченого є обов'язковою, за винятком випадків, коли прокурором буде доведено, що ця особа оголошена у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК України);

в) в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити дату закінчення її дії;

г) слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави. Розмір застави може не визначатися лише в таких випадках:

– щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

– щодо злочину, який спричинив загибель людини;

– щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти відповідно до вимог ст. 202 КПК України у таких випадках:

а) після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

- б) при постановленні слідчим суддею, судом ухвали про:
  - відмову у продовженні строку тримання під вартою;
  - скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
  - зміну тримання під вартою на інший запобіжний захід;
- в) по закінченні строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою.

Підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він знаходиться, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

ПИТАННЯ 116. Строки тримання під вартою та порядок їх продовження

Відповідно до ст. 197 КПК України строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати *60 днів*.

Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування, при цьому, сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування, не повинен перевищувати:

- *6 місяців* – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості;
- *12 місяців* – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Строк тримання під вартою *обчислюється*:

- з моменту взяття під варту;
- з моменту затримання – якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, обвинуваченого.

У строк тримання під вартою включається час перебування особи в медичному закладі під час проведення стаціонарної психіатричної експертизи.

У разі повторного взяття під варту особи в тому ж самому кримінальному провадженні строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строк тримання під вартою продовжується за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором не пізніше ніж за 5 днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Це клопотання має бути розглянуте до закінчення строку дії попередньої ухвали.

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що:

– ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;

– існують обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою (ч. 5 ст. 199 КПК України).

ПИТАННЯ 117. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих.

Аналіз норм КПК України дозволяє виділити *такі види затримання*:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (статті 187–191 КПК України);

2) затримання без ухвали слідчого судді, суду: законне затримання (ст. 207 КПК України) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу. Мета затримання – забезпечення участі особи в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором звертається з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого яке може бути подане:

- одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під варту;

- після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

- після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю (ч. 2 ст. 188 КПК України).

Клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу розглядається слідчим суддею, судом *негайно* після його одержання. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора.

Службова особа, яка затримала особу, зобов'язана негайно вручити їй копію ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання. Про затримання негайно повідомляється слідчий, прокурор, зазначені в ухвалі.

Не пізніше *36 годин* з моменту затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду особа повинна:

- бути звільнена;
- або доставлена до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу (ч. 1 ст. 191 КПК України).

Особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України).

ПИТАННЯ 118. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду
Затримання без ухвали слідчого судді, суду здійснюється у таких випадках:

- 1) законне затримання (ст. 207 КПК України);
- 2) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України **кожен має право затримати будь-яку особу**, крім осіб, зазначених у ст. 482 КПК України (судді, народного депутата України), за наявності таких підстав:

- 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

При цьому, **кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, зобов'язаний:**

- негайно доставити її до уповноваженої службової особи;
- або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Підстави затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду є (ч. 1 ст. 208 КПК України):

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Умови затримання уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді, суду:

– якщо затримана особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі;

– якщо особа, підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3000 НМДГ, але при цьому підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

При затриманні уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України.

Затриманому негайно повідомляються зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, роз'яснюється право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Про затримання складається протокол, копія якого негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору.

Уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості.

Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу повідомляє відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати *72 годин* з моменту затримання.

Не пізніше *60 годин* затримана без ухвали слідчого судді, суду особа повинна:

- бути звільнена;
- або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ст. 211 КПК України).

У підрозділі органу досудового розслідування мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих. При цьому, відповідальними за перебування затриманих не можуть бути слідчі (ч. 1, ч. 2 ст. 212 КПК України).

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана вжити *заходів щодо повідомлення інших осіб про затримання, а саме:*

- надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо уповноважена службова особа, що здійснила затримання, має підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання ця особа може зашкодити досудовому розслідуванню, вона може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності;

- у разі затримання неповнолітньої особи – негайно повідомити про це його батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування;

- у разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків – негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган;

– негайно повідомити про затримання орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ПИТАННЯ 1. Поняття стадії досудового розслідування та її завдання. Форми досудового розслідування

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Особливості стадії досудового розслідування:

1) має свої самостійні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України);

2) чітко окреслені межі в системі кримінального процесу – з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до прийняття рішення, яким завершується досудове розслідування;

3) має свій зміст та свою процесуальну форму;

4) характеризується колом суб'єктів, які беруть в ній участь;

5) коло специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: постанова про закриття кримінального провадження, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру.

Завдання цієї стадії полягають:

1) у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні кримінальних правопорушень з тим, щоб:

– кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини;

– жоден невинуватий не був обвинувачений;

– жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу;

– до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України);

2) у вжитті заходів щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ст. 127 КПК України).

Форми досудового розслідування:

– дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків;

– досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів.

ПИТАННЯ 2 Дізнання: поняття та особливості провадження

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України).

При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів:

– ОВС;

– органів безпеки;

– органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання):

– не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299 КПК України);

– не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300 КПК України);

– строки дізнання – до 1 місяця, а в разі складності провадження може бути продовжений до 2 місяців (п. 1 ч. 1 ст. 19, ч. 1 ст. 294 КПК України).

ПИТАННЯ 3. Загальні положення досудового розслідування

Загальні положення досудового розслідування – це визначені законом на основі засад кримінального провадження положення, правила, які відображають характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії, своїми вимогами спонукають органи досудового розслідування до швидкого, раціонального, всебічного, повного й об’єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження, виконання завдань цієї стадії та охорони в ній прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

До загальних положень досудового розслідування належать норми КПК України, які регулюють:

- початок досудового розслідування;
- підслідність;
- об’єднання і виділення матеріалів досудового розслідування;
- місце проведення досудового розслідування;
- строки досудового розслідування;
- розгляд клопотань під час досудового розслідування;
- ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення;
- недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування тощо.

ПИТАННЯ 4. Початок досудового розслідування

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України **досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР.**

Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть

свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань затверджено наказом Генерального прокурора України № 69 від 17 серпня 2012 року.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

ПИТАННЯ 5. Підслідність кримінальних проваджень

Підслідність кримінальних проваджень – це встановлена законом сукупність ознак кримінального провадження, відповідно до яких, воно

належить до віддання того чи іншого органу досудового розслідування. Підслідність обумовлює правильний розподіл кримінальних проваджень між різними органами досудового слідства.

Розрізняють такі види підслідності:

1. *предметна (родова)* – означає, що орган, який буде розслідувати визначається за характером вчиненого кримінального правопорушення, тобто його кваліфікацією. Відповідно в законі для органів досудового розслідування визначені переліки кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції;

2. *персональна (спеціальна, суб'єктна)* – визначається суб'єктом кримінального правопорушення, тобто пов'язана з особистістю підозрюваного, його службовим становищем, особливим правовим статусом в державі (наприклад, слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених Головою Національного банку України, його першим заступником чи заступником, членом Ради національної безпеки і оборони України, суддею чи працівником правоохоронного органу тощо);

3. *за зв'язком кримінальних проваджень* – застосовується тоді, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого (наприклад: якщо під час розслідування кримінального правопорушення будуть встановлені злочини, передбачені статтями 209¹, 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК України досудове розслідування провадиться тим органом, до підслідності якого відноситься кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким почато досудове розслідування);

4. *територіальна (місцева)* – досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 218 КПК України).

Відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, то у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

ПИТАННЯ 6. Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування

В одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань:

– щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення;

– щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень;

– якщо не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами);

– у разі притягнення до кримінальної відповідальності за статтями 384, 385, 386, 387 КК України тощо, тобто у випадках, коли наявна підслідність за зв'язком справ.

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину.

У разі необхідності матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у

вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 217 КПК України).

Виділення матеріалів досудового розслідування відбувається у разі:

– якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних (ч. 3 ст. 280 КПК України);

– якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (ч. 8 ст. 469 КПК України);

– якщо неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме цього кримінального провадження щодо неповнолітнього під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 494 КПК України).

Матеріали досудового розслідування не можуть бути виділені в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором та не може бути оскаржене (ст. 217 КПК України).

ПИТАННЯ 7. Місце провадження досудового розслідування

Відповідно до ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення.

У разі якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР.

Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

Слідчий, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати.

ПИТАННЯ 8. Строки досудового розслідування

Досудове розслідування кримінального проступку повинно бути закінчено протягом 1 місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку.

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування кримінального проступку (дізнання), цей **строк може бути продовжений до 2 місяців** районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором (п. 1 ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 294 КПК України).

Досудове розслідування злочинів повинно бути закінчено протягом 2 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Цей строк досудового розслідування злочинів може бути продовжений:

– **до 3 місяців** – районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його складності);

– **до 6 місяців** із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості – прокурором АРК, прокурором області, міст Києва і Севастополя чи прирівняним до них прокурором або їх заступниками (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його особливої складності);

– **до 12 місяців** із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину – Генеральним прокурором України чи його заступниками (якщо провадження неможливо закінчити внаслідок його виняткової складності).

Строк досудового розслідування обчислюється із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та закінчується при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження; звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки досудового розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК України).

ПИТАННЯ 9. Розгляд клопотань під час досудового розслідування

Клопотання – це звернення в письмовій або в усній формі сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника до слідчого, прокурора з метою виконання певних процесуальних дій у провадженні на свою користь.

Слідчий, прокурор зобов'язаний:

– розглянути в строк не більше 3 днів з моменту подання і задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

– про результати розгляду клопотання повідомити особу, яка заявила клопотання.

Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ст. 220 КПК України).

ПИТАННЯ 10. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням:

– матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

– матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається (ч. 1 ст. 221 КПК України).

Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 221 КПК України).

ПИТАННЯ 11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування – це заборона учасникам досудового розслідування розголошувати без дозволу слідчого чи прокурора відомості, що стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні, або розголошувати ці відомості в обсязі більшому, ніж це було дозволено слідчим чи прокурором.

Дані досудового розслідування – це показання допитаних осіб, результати проведення слідчих дій тощо.

У необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу (ч. 2 ст. 222 КПК України).

При цьому закон не передбачає обов'язкової письмової форми такого попередження. Воно може бути зроблено і в усній формі, а відповідний запис занесений до протоколу слідчої дії.

Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

ПИТАННЯ 12. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами – заснована на законах та відомчих нормативних актах спільна узгоджена діяльність слідчого з оперативними підрозділами, яка направлена на досягнення завдань

кримінального провадження, при керівній і організуючій ролі слідчого та чіткому розмежуванні компетенції.

Процесуальні форми взаємодії (регулюються кримінальним процесуальним законодавством):

– виконання доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 3 ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України);

– здійснення розшуку підозрюваного (ч. 3 ст. 281 КПК України) тощо.

Непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії (передбачені відомчими нормативними актами):

– спільне планування слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій;

– взаємний обмін інформацією що стосується кримінального провадження;

– спільна діяльність у складі слідчо-оперативної групи;

– спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту тощо.

Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень затверджена наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700.

ПИТАННЯ 13. Складання процесуальних документів під час досудового розслідування

Кожна слідча чи інша процесуальна дія фіксується в одному або кількох процесуальних документах, форма яких визначена в законі.

Основні види кримінально-процесуальних документів під час досудового розслідування: постанова, протокол, ухвала, обвинувальний акт.

Постанова – це процесуальний документ у якому мотивуються та формулюються рішення слідчого, прокурора, прийняте відповідно до вимог КПК України. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України

(наприклад, про продовження строку досудового розслідування, про зупинення досудового розслідування), а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне.

Протокол – це процесуальний документ у якому фіксується хід і результати проведення процесуальної дії. Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України протокол складається із: вступної, описової та заключної частини.

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу (ч. 2 ст. 105 КПК України).

Обвинувальний акт – це процесуальний документ, який складається за результатами досудового розслідування у разі, якщо слідчим встановлені достатні підстави для розгляду матеріалів кримінального провадження в судовому засіданні та вирішення питання про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Судове рішення приймається у формі **ухвали**, яка має відповідати вимогам, передбаченим статтями 369, 371–374 КПК України (ч. 2 ст. 110 КПК України).

ПИТАННЯ 14. Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження

Відповідно до ст. 107 КПК України рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію.

За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії.

У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим (наприклад, відповідно до ч. 9 ст. 232 КПК України хід і результати слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису), тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

ПИТАННЯ 15. Поняття слідчих (розшукових) дій та їх система

Слідчі (розшукові) дії – це частина процесуальних дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Систему слідчих (розшукових) дій становлять:

- допит (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта – статті 224–226, 232, 351–354, 356, 567 КПК України);
- пред'явлення для впізнання (особи, речей та трупа – статті 228–232, 355 КПК України);
- обшук (статті 234–236 КПК України);
- огляд (місцевості, приміщення, речей, документів, трупа – статті 237–238, 361 КПК України);
- ексгумація трупа (ст. 239 КПК України);
- слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);
- освідування особи (ст. 241 КПК України);
- проведення експертизи (статті 242–245 КПК України).

Окрему групу слідчих (розшукових) дій становлять **негласні слідчі (розшукові) дії** (гл. 21 КПК України).

ПИТАННЯ 16. Негласні слідчі (розшукові) дії: поняття та види

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 246 КПК України).

До негласних слідчих (розшукових) відносяться:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України).

ПИТАННЯ 17. Класифікація слідчих (розшукових) дій

Слідчі (розшукові) дії можна класифікувати на підставі різних критеріїв:

1. *Залежно від можливості розголошення відомостей про факт та методи проведення слідчої (розшукової) дії:*

– гласні та негласні.

2. *Залежно від обсягу предмета слідчої (розшукової) дії:*

– основні – слідчі (розшукові) дії, що провадять у повному обсязі для дослідження предмета слідчої дії загалом – допит свідка, огляд;

– додаткові – слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на дослідження частини їхнього предмета, тобто окремих обставин, які не було з'ясовано з різних причин під час основної слідчої дії – додатковий допит свідка, додатковий огляд.

3. *Залежно від повторюваності слідчої (розшукової) дії:*

– первинні – слідчі (розшукові) дії, що провадять вперше для дослідження предмета слідчої дії;

– повторні – слідчі (розшукові) дії, що провадять у повному обсязі після проведення первинних слідчих дій.

4. *Залежно від невідкладної необхідності проведення:*

– невідкладні та інші. Невідкладними є слідчі (розшукові) дії, які провадять одразу після початку кримінального провадження, оскільки наслідком їх непроведення чи несвоєчасного проведення може бути втрата доказів, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження. Невідкладність проведення слідчої дії може виникнути не тільки на початковому етапі розслідування, а й у ході подальшого його провадження.

5. *За імперативністю (обов'язковістю) проведення:*

– обов'язкові – обов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись: прямою вказівкою в законі (обов'язкове призначення експертизи у випадках, визначених у ч. 2 ст. 242 КПК України), вказівками прокурора чи керівника органу досудового розслідування;

– необов’язкові – слідчі (розшукові) дії, необхідність проведення яких визначає сам слідчий і не проведення котрих не може суттєво вплинути на якість доказування в кримінальному провадженні.

6. *Залежно від мети проведення слідчих (розшукових) дій розрізняють ті, що спрямовані:*

– на збирання доказів (допит, огляд, обшук, освідування, тощо);
– перевірку доказів (слідчий експеримент, пред’явлення для впізнання тощо).

7. *Залежно від способу одержання інформації* слідчі (розшукові) дії поділяють на:

– вербальні – в результаті яких одержується словесна інформація (допити);

– нонвербальні – в результаті яких отримується інформація, що міститься в об’єктах матеріального світу (огляд, освідування, обшук);

– змішані – в результаті яких одержується інформація як словесна, так і та, що міститься в об’єктах матеріального світу (слідчий експеримент, пред’явлення для впізнання).

За своєю процесуальною формою слідчі (розшукові) дії можна поділити на ті які провадяться:

– *з дозволу (ухвали) слідчого судді або без нього* (за ухвалою слідчого судді провадяться огляд житла чи іншого володіння особи, обшук, примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи);

– *за постановою прокурора і без неї* (за постановою прокурора провадяться огляд трупа, пов’язаний з ексгумацією та освідування особи);

– *за постановою слідчого і без неї* (за постановою слідчого провадяться допит чи впізнання у режимі відеоконференції, призначення експертизи);

– *за участю понятих і без них* (за участю понятих проводиться пред’явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов’язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи тощо).

ПИТАННЯ 18. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій

Усі слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності **підстав**:

– *правова підстава* – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, що дають право слідчому, прокурору, суду проводити ту або іншу слідчу дію;

– *фактична підстава* – наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої (розшукової) дії.

Мета проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії прямо передбачена в нормах КПК України (наприклад: мета огляду – виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення).

Під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом.

Не допускається проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування

примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ст. 223 КПК України).

ПИТАННЯ 19. Допит: поняття, види, процесуальний порядок проведення

Допит (ст. 224 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, спрямована на отримання у встановленому законом порядку показань від осіб (свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта) про відомі їм обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Види допиту:

- допит свідка, потерпілого (статті 224, 225, 352, 353 КПК України);
- допит підозрюваного (ст. 224 КПК України);
- допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України);
- допит експерта в суді (ст. 356 КПК України);
- допит малолітньої або неповнолітньої особи (статті 226, 354 КПК України).

Місцем провадження допиту може бути:

- місце проведення досудового розслідування;
- інше місце за погодженням із особою, яку мають намір допитати;
- судове засідання в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого, відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України.

Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків.

Допит не може продовжуватися без перерви понад 2 години, а в цілому – понад 8 годин на день.

Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань.

За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Особа має право не відповідати на запитання:

– з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо);

– з приводу тих обставин, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення;

– щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ст. 224 КПК України).

Запитання при допиті, вироблені практикою:

– доповнюючі (про обставини, про які свідок забув розповісти);

– уточнюючі (деталізація окремих фактів);

– нагадуючі (щоб допомогти відновити в пам'яті забуті події і факти);

– контрольні (перевірка правильності інформації).

Відповідно до ст. 232 КПК України *допит осіб може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках:*

1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності забезпечення безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

ПИТАННЯ 20. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб

КПК України 2012 року не виділяє як окрему слідчу (розшукову) дію – очну ставку. Проте, у ч. 9 ст. 224 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор має право провести **одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб** для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Мета одночасного допиту: з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб та встановлення істини у кримінальному провадженні.

Розбіжностями у показаннях є:

- 1) протиріччя, які не дозволяють дійти до однозначної відповіді про обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;
- 2) мають в собі протилежні оцінки зібраних у кримінальному провадженні доказів;
- 3) компрометують джерела отримання цих доказів;
- 4) мають в собі заперечення з приводу засобів отримання окремих зібраних у кримінальному провадженні доказів.

На початку одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання.

Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб **не може бути проведений** за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо:

- злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
- злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування.

ПИТАННЯ 21. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи

Допит малолітньої (до 14 років) або неповнолітньої (до 18 років) особи проводиться у присутності:

- законного представника;
- педагога або психолога;
- лікаря – за необхідності;
- захисника – допит неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого.

Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад 1 годину, а загалом – понад 2 години на день.

Особам, які не досягли 16-річного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

До початку допиту особам, які присутні під час допиту, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання (статті 226, 354, 490 КПК України).

ПИТАННЯ 22. Пред'явлення для впізнання: поняття, процесуальний порядок проведення

Пред'явлення для впізнання (статті 228–230 КПК України) – слідча дія, сутність якої полягає в пред'явленні раніше допитаному свідку, потерпілому, підозрюваному чи обвинуваченому особи, речі або трупа з

метою встановлення їх тотожності, схожості чи відмінності з об'єктом, котрий особа, що впізнає, сприймала раніше з огляду на обставини події, яка розслідується.

Змістом пред'явлення для впізнання є ідентифікація об'єкта. Проводиться в тому разі, коли допитуваний заявляє, що може впізнати особу, річ або труп, які він спостерігав і пам'ятає їх відмінні ознаки.

Види пред'явлення для впізнання:

– пред'явлення особи для впізнання (за зовнішніми ознаками, голосом або ходом – ст. 228 КПК України);

– пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України);

– пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК України);

Обов'язковими умовами пред'явлення для впізнання є:

1) перед пред'явленням для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, річ, або труп, опитує про зовнішній вигляд і прикмети, а також про обставини, за яких вона їх бачила, про що складає протокол.

Якщо особа заявляє, що не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, річ або труп, проте може впізнати за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати;

2) забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу (річ), яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про їх прикмети;

3) обов'язкова присутність не менше двох понять, за винятком випадків застосування безперервного відеозапису ходу проведення пред'явлення для впізнання. При пред'явленні для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

4) особа пред'являється для впізнання разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (труп пред'являється для впізнання один).

Річ пред'являється для впізнання в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 2 ст.229 КПК України).

5) якщо особа пред'являється свідку чи потерпілому, вони попереджаються перед початком пред'явлення про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок – ще й про відмову від дачі показань;

6) перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються, щоб забезпечити достовірність впізнання, виключити можливість інформування особи, яка впізнає про місце, де розташувалася особа, що пред'являється для впізнання;

7) за необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису. Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню;

8) проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання;

9) впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання (ч. 9 ст. 228 КПК України).

З метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіо спостереженням (частини 4, 5 ст. 228 КПК України).

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу (річ), яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп.

Впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення у випадках, визначених в ч. 1 ст. 232 КПК України.

ПИТАННЯ 23. Обшук: поняття, види та процесуальний порядок проведення

Обшук (ст. 234 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщення, місцевості й окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Мета обшуку:

- виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення;
- встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Обшук поділяється на такі види:

- обшук житла чи іншого володіння особи;
- обшук нежитлових приміщень;
- обшук місцевості (саду, городу, подвір'я, ділянок лісу, поля тощо);
- обшук особи (особистий обшук).

Під **житлом особи** розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під **іншим володінням особи** розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК України).

Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

До постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор має право лише у невідкладних випадках пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Процесуальний порядок виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи.

Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з

питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів.

Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Обшук повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку.

За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у ч. 3 ст. 236 КПК України.

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження.

Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ст. 236 КПК України).

ПИТАННЯ 24. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення

Огляд (статті 237–238 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті властивостей і ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів, тварин, трупа.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі ухвали слідчого судді.

Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише:

– у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ч. 3 ст. 233 КПК України);

– за добровільною згодою особи, яка ними володіє (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Огляд місця події – це єдина слідча (розшукова) дія, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей до ЄРДР.

Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих для огляду трупа, винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу його проведення.

Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.

ПИТАННЯ 25. Ексгумація трупа: поняття та процесуальний порядок проведення

Ексгумація трупа (ст. 239 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, що полягає у вийманні трупа з відомого місця поховання в землі чи в іншому місці з метою його огляду та судово-медичного дослідження.

Ексгумація трупа здійснюється **на підставі постанови прокурора**. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта, не менше двох понятих та оглядається.

Під час ексгумації можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень та речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Про проведення ексгумації складається протокол. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

ПИТАННЯ 26. Слідчий експеримент: поняття, процесуальний порядок проведення

Слідчий експеримент (ст. 240 КПК України) – слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Метою слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент проводиться в умовах, максимально наближених до подій, при необхідності – неодноразово.

Проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

Слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє,

або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора.

Під час проведення слідчого експерименту забезпечується участь понятих, а при необхідності – спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника.

Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитись вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

ПИТАННЯ 27. Освідування: поняття, процесуальний порядок проведення

Освідування (ст. 241 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором щодо підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

До особливих прикмет належать: родимі плями, татуювання, шрами, рубці, бородавки, відсутність певних частин тіла, сліди колишніх хвороб.

Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря.

Під час освідування слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох понятих, за винятком застосування безперервного відеозапису ходу проведення освідування.

Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується.

Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню (ч. 2 ст. 241 КПК України).

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я.

За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складається протокол. Особі, освідування якої проводилося примусово, надається копія протоколу освідування.

ПИТАННЯ 28. Підстави та порядок залучення експерта

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1 Закону України “Про судову експертизу”).

Підставою для проведення експертизи є необхідність спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. До спеціальних знань належать знання експерта в певній галузі науки, техніки, іншої сфери людської діяльності, набуті ним унаслідок професійної підготовки та досвіду роботи.

Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;

- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України (ч. 2 ст. 242 КПК України).

Експерта може залучити:

- сторона обвинувачення – за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого;
- сторона захисту – на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової;
- слідчий суддя – за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених ст. 244 КПК України.

За загальним правилом залучення експерта відбувається без рішення суду. Винятком є *примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, що здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду* (ч. 3 ст. 242 КПК України).

У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи, вони відбираються стороною, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, в порядку, визначеному ст. 245 КПК України.

За послідовністю проведення дослідження експертизи можуть бути поділені на *первинні* і *повторні*, за обсягом дослідження - на *основні* і *додаткові*, за складом виконуваних завдань - на *однорідні* і *комплексні*, за кількістю осіб, що беруть участь у провадженні досліджень – *одноособові* і *комісійні*.

ПИТАННЯ 29. Повідомлення про підозру: суть та значення

Повідомлення про підозру (гл. 22 КПК України) є одним з визначальних процесуальних актів, який здійснюється прокурором або слідчим за погодженням з прокурором до закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Повідомлення про підозру є новелою українського кримінального процесуального законодавства, що значно посилює захисну функцію судочинства та унеможлиблює участь у процесі осіб з невизначеним процесуальним статусом. В результаті повідомлення про підозру, здійсненого на основі зібраних доказів, конкретна особа стає однією з центральних процесуальних фігур протягом усього досудового розслідування – підозрюваним.

Повідомлення про підозру полягає у здійсненні таких процесуальних дій:

- складанні повідомлення про підозру;
- врученні письмового повідомлення про підозру;
- повідомленні підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України, та роз'яснення їх суті.

Значення повідомлення особи про підозру:

- вперше формулюється та повідомляється особі про офіційну підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке в подальшому буде основою для складання обвинувального акта та визначення меж майбутнього судового розгляду (відповідно до ст. 337 КПК України);
- внаслідок повідомлення про підозру в кримінальному провадженні з'являється конкретна особа – підозрюваний, що наділяється правами, які надають йому можливість захищатися від підозри (ст. 42 КПК України);
- після повідомлення особи про підозру її процесуальне становище погіршується – до неї можна застосувати запобіжні заходи, оголосити в розшук, відсторонити від посади;

– на підозрюваного покладаються процесуальні обов’язки (ч. 7 ст. 42 КПК України), за невиконання яких до нього можуть бути застосовані заходи забезпечення кримінального провадження (привід, зміна запобіжного заходу);

– лише після повідомлення особі про підозру досудове розслідування може бути зупинено за наявності підстав, визначених в ч. 1 ст. 280 КПК України;

– лише з дня оголошення особі про підозру починають обчислюватися строки досудового розслідування.

ПИТАННЯ 30. Підстави та порядок повідомлення про підозру

Повідомлення про підозру обов’язково здійснюється у випадках:

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

2) обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів;

3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 276 КПК України).

Для того, щоб оголошення про підозру було обґрунтованим, у будь-якому разі має бути доказано:

– подія кримінального правопорушення;

– наявність у цій події всіх передбачених кримінальним законом ознак складу певного кримінального правопорушення;

– вчинення цього діяння конкретною особою, яка за своїми характеристиками може бути суб’єктом кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором.

Повідомлення має містити такі відомості: прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи, яка повідомляється про підозру; найменування (номер) кримінального

провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; права підозрюваного; підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення (ст. 277 КПК України).

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором. **Вручення письмового повідомлення про підозру організаційно здійснюється одним з трьох варіантів:**

1) *у разі явки особи за викликом* – слідчий, або прокурор вручають особі повідомлення про підозру з дотриманням вимог КПК України;

2) *у випадку неможливості безпосереднього вручення* в силу різних причин – повідомлення про підозру здійснюється у спосіб, передбачений ст. 111 КПК України для вручення повідомлень;

3) *у разі затримання* – письмове повідомлення про підозру вручається не пізніше 24 годин з моменту затримання особи. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) *зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України.* Відповідно до ч. 8 ст. 42 КПК України одночасно з повідомленням підозрюваному вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки.

Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР (ч. 4 ст. 278 КПК України).

Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються гл. 37 КПК України. Відповідно до ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру здійснюється:

1) адвокату, депутату місцевої ради, депутату Верховної Ради АРК, сільському, селищному, міському голові – Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором АРК, області, міст Києва або Севастополя в межах його повноважень;

2) народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові Рахункової палати, його першому заступнику, заступнику, головному контролеру, секретарю Рахункової палати, заступникам Генерального прокурора України – Генеральним прокурором України;

3) судді Конституційного Суду України, професійному судді, присяжному та народному засідателю на час здійснення ними правосуддя – Генеральним прокурором України або його заступником;

4) Генеральному прокурору України – заступником Генерального прокурора України.

ПИТАННЯ 31. Зміна повідомлення про підозру

Оскільки після повідомлення про підозру формування сукупності доказів триває, може бути встановлено нові обставини вчинення кримінального правопорушення, що вимагає уточнення оголошеної підозри через її зміну або доповнення.

Зміна раніше повідомленої підозри полягає у:

– висуненні нової підозри, не пов'язаної одним злочинним задумом з раніше повідомленою підозрою, у вчиненні кримінального правопорушення з до цього невідомими фактичними обставинами та іншою юридичною кваліфікацією;

– доповненні попередньої підозри новими епізодами кримінального правопорушення, які кваліфікуються за однією і тією ж статтею (частиною статті) кримінального закону;

– уточненні фактичного змісту підозри (час, місце, наслідки тощо);

– виключенні з раніше повідомленої підозри епізодів протиправної діяльності, які не знайшли підтвердження в ході розслідування;

– уточненні (зміні) юридичної кваліфікації раніше повідомленої підозри.

Підставами зміни підозри є встановлення нових перевірених й достатньо обґрунтованих доказів.

У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені ст. 278 КПК України (скласти нове повідомлення про підозру, вручити його підозрюваному, внести відомості до ЄРДР).

Суб'єктами зміни повідомлення про підозру є:

– слідчий або прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено слідчим;

– виключно прокурор – якщо повідомлення про підозру було здійснено прокурором (ст. 279 КПК України).

ПИТАННЯ 32. Зупинення досудового розслідування: підстави та процесуальний порядок

Зупинення досудового розслідування – це вимушене тимчасове припинення слідчим або прокурором процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, викликане наявністю обставин, які перешкоджають подальшому провадженню й закінченню досудового розслідування.

Підстави зупинення досудового розслідування:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме;

3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Зупинення досудового розслідування допускається тільки при виконанні таких умов:

– повідомлення особі про підозру;

– виконання всіх слідчих (розшукові) та інших процесуальних дій, проведення яких необхідне та можливе;

– виконання всіх дій для встановлення місцезнаходження особи, якщо досудове розслідування зупиняється у зв'язку з тим, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду і його місцезнаходження невідоме.

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄРДР.

Копія постанови про зупинення досудового розслідування надсилається стороні захисту та потерпілому, які мають право оскаржити її до суду протягом 10 днів з дня отримання копії (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам (ст. 281 КПК України).

ПИТАННЯ 33. Відновлення досудового розслідування: підстави, процесуальний порядок

Зупинене досудове розслідування **відновлюється постановою слідчого, прокурора.**

Підстави відновлення досудового розслідування:

- підозрюваний видужав;
- встановлено місцезнаходження підозрюваного;
- завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- необхідність проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій;
- скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування.

Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР (ст. 282 КПК України).

Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту та потерпілому.

ПИТАННЯ 34. Форми закінчення досудового розслідування

Закінчення досудового розслідування – заключний етап стадії досудового розслідування, в межах якого підбиваються підсумки проведеної роботи, аналізуються усі зібрані докази, завершується провадження процесуальних дій, приймається підсумкове рішення, учасникам процесу надається можливість реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами провадження.

Згідно із ч. 2 ст. 283 КПК України **формами закінчення досудового розслідування є:**

- 1) закриття кримінального провадження;

2) звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

3) звернення до суду:

– з обвинувальним актом;

– з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;

– з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру.

Вказані дії прокурор, а у визначених законом випадках – слідчий, зобов'язані здійснити у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру.

ПИТАННЯ 35. Систематизація матеріалів кримінального провадження

Закінчуючи досудове розслідування необхідно систематизувати і технічно оформити матеріали кримінального провадження. Систематизація заощаджує час, необхідний на пошук документів, полегшує роботу з ними, допомагає зосередити увагу на згрупованих у певному порядку матеріалах, які стосуються окремих епізодів, відпрацювання версій або особистостей підозрюваних.

Існують три основні способи систематизації матеріалів кримінального провадження: хронологічний, тематичний та змішаний.

Хронологічний спосіб передбачає розташування матеріалів провадження в тій послідовності, в якій вони були складені або отримані слідчим, прокурором;

Тематичний (систематичний) спосіб – групування матеріалів за підозрюваними або за епізодами злочинної діяльності у багатотомних і багатоєпізодних матеріалах кримінального провадження;

Змішаний спосіб систематизації матеріалів кримінального провадження полягає в тому, що за основу беруть тематичний спосіб, але в інформаційних блоках матеріали розташовані в хронологічному порядку.

ПИТАННЯ 36. Підстави закриття кримінального провадження

Закриття кримінального провадження – це одна з форм закінчення досудового розслідування або судового провадження, що полягає у прийнятті слідчим, прокурором або судом рішення про остаточне припинення кримінального провадження.

Існують такі підстави закриття кримінального провадження (ч. 1 ст. 284 КПК України):

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- 7) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Кримінальне провадження закривається судом (ч. 2 ст. 284 КПК України):

- 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
- 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених статтями 340–341 КПК України).

Усі підстави закриття кримінального провадження залежно від наслідків, які настають у результаті прийняття такого рішення щодо підозрюваного, обвинуваченого у теорії кримінального процесу поділяють на три групи:

1) *реабілітуючого характеру* – це обставини, за якими особа визнається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення (відсутність події кримінального правопорушення; відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати);

2) *нереабілітуючого характеру* – це обставини, при закритті провадження за якими прокурор, суд звільняють особу, щодо якої зібрано достатні докази, що підтверджують вчинення нею суспільно небезпечного діяння, від кримінальної відповідальності (смерть підозрюваного, обвинуваченого, відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення тощо);

3) *формально-процесуальні* – це обставини, при закритті провадження за якими прокурор, суд покладають в основу свого рішення інше, раніше прийняте судом, прокурором, слідчим рішення про припинення провадження за тим самим фактом або за тим самим обвинуваченням (існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню).

ПИТАННЯ 37. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження

Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, а саме:

- прокурор – з усіх підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України;
- слідчий – лише з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 ч. 1 ст. 284 КПК України (встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою) за умови, що в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається:

- заявнику;
- потерпілому;
- прокурору.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження надсилається:

- заявнику;
- потерпілому, його представнику;
- підозрюваному;
- захиснику.

Відомості про закриття кримінального провадження вносяться до ЄРДР.

Постанова слідчого про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором у зв'язку з її незаконністю чи необґрунтованістю:

- з власної ініціативи – протягом 20 днів з моменту отримання прокурором копії постанови;
- за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом 10 днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Постанова слідчого, прокурора закриття кримінального провадження може бути оскаржена до суду відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України.

**ПИТАННЯ 38. Звільнення особи від кримінальної відповідальності:
підстави та процесуальний порядок**

Згідно із ст. 285 КПК України особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності:

- дійове каяття особи (ст. 45 КК України);
- примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК України);
- передача особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації (ст. 47 КК України);
- зміна обстановки (ст. 48 КК України);
- закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України);
- застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України).

Кожна із зазначених підстав передбачає наявність відповідних умов (вчинення злочину вперше, відшкодування завданих збитків тощо).

Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється судом (ч. 1 ст. 286 КПК України).

Встановивши підстави для звільнення від кримінальної відповідальності підозрюваному, обвинуваченому, який може бути звільнений від кримінальної відповідальності, повинно бути роз'яснено:

- сутність підозри;
- підставу звільнення від кримінальної відповідальності;
- право заперечувати проти закриття кримінального провадження з цієї підстави.

У разі якщо підозрюваний чи обвинувачений, щодо якого передбачене звільнення від кримінальної відповідальності, заперечує проти цього,

досудове розслідування та судове провадження проводяться в повному обсязі в загальному порядку.

Отримавши згоду підозрюваного на звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор:

- складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;
- ознайомлює з клопотанням потерпілого та з'ясовує його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності;
- без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає клопотання до суду.

Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання (ч. 4 ст. 286 КПК України).

ПИТАННЯ 39. Відкриття матеріалів іншій стороні

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру **прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:**

- повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування;
- надати доступ до матеріалів досудового розслідування (ч. 1 ст. 290 КПК України).

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний:

– надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов’язана:

– надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них;

– надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє:

– потерпілого, після чого останній має право ознайомитися з ними;

– цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, після чого ці особи мають право ознайомитися з ними в тій частині, яка стосується цивільного позову.

Сторони кримінального провадження зобов’язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК України).

Сторонам кримінального провадження, потерпілому надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ.

У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами – слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу,

складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одне одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду.

Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень ст. 290 КПК України, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази.

ПИТАННЯ 40. Обвинувальний акт: поняття, значення та зміст

Слідчий, прокурор закінчує досудове розслідування складанням обвинувального акта тоді, коли він:

- всебічно, повно й об'єктивно дослідив всі обставини;
- зібрав докази, які переконують його у винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення;
- пересвідчився у відсутності обставин, які виключають кримінальне провадження.

Обвинувальний акт – це процесуальний документ, у якому слідчий або прокурор підводить підсумки досудового провадження й формулює обвинувачення певної особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Значення обвинувального акта полягає й у тому, що він є процесуальним документом, який оголошується на початку судового розгляду і визначає його предмет (ч. 2 ст. 347 КПК України).

Обвинувальний акт, згідно із ч. 2 ст. 291 КПК України повинен містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

9) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, що його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

Одночасно із переданням обвинувального акта прокурор зобов'язаний під розписку надати:

– підозрюваному – копії обвинувального акта, цивільного позову (якщо він був пред'явлений) та реєстру матеріалів досудового розслідування;

– цивільному відповідачу – копію цивільного позову, якщо він був пред'явлений не до підозрюваного.

До обвинувального акта додається (ч. 1 ст. 291 КПК України):

1) реєстр матеріалів досудового розслідування;

2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;

4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

ПИТАННЯ 41. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора на досудовому провадженні

На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

– бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк;

– рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

– рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження;

– рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим;

– рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки;

– рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

– рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України (ч.1 ст. 303 КПК України).

Скарги на вказані рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора можуть бути подані особою **протягом 10 днів** з моменту прийняття рішення,

вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК України).

Інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора також можуть бути оскаржені, але такі скарги не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК України).

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються не пізніше 72 годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше 5 днів з моменту надходження скарги (ч. 2 ст. 306 КПК України).

Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про:

- скасування рішення слідчого чи прокурора;
- зобов'язання припинити дію;
- зобов'язання вчинити певну дію;
- відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК України).

ПИТАННЯ 42. Рішення слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування

Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

- відмову у наданні дозволу на затримання;
- застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;
- застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;
- продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;
- поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;
- продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;
- направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;
- арешт майна або відмову у ньому;
- тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;
- відсторонення від посади або відмову у ньому.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній (частини 1, 2 ст. 310 КПК України).

ПИТАННЯ 43. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора

Під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати *будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора*, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК (ст. 311 КПК України).

Скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора подається в письмовій формі **не пізніше 3 днів** з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржується.

Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання (ст. 312 КПК України).

Службова особа органу прокуратури вищого рівня, до якої надійшла скарга на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, зобов'язана розглянути цю скаргу протягом *3 днів* з моменту її надходження і надіслати своє рішення слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.

За наслідками розгляду скарги можуть бути прийняті рішення про:

- залишення рішення чинним, визнання законними вчинених дії чи бездіяльності;
- зміну рішення в частині;
- скасування рішення і прийняття нового рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію (ч. 2 ст. 313 КПК України).

ПИТАННЯ 44. Поняття підсудності. Види підсудності

Підсудність у кримінальному провадженні – це сукупність специфічних характеристик кримінального провадження, яка визначає певний судовий орган, на який покладається обов'язок розгляду даного провадження.

Визначити підсудність – з'ясувати, який саме суд має провести судовий розгляд у конкретному кримінальному провадженні.

Розрізняють такі види підсудності:

- територіальна – визначається місцем вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 32 КПК України);
- персональна – визначається суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, обумовлена особливим правовим статусом суддів та застосовується з метою забезпечення неупередженого судового розгляду кримінального провадження відносно суддів (ч. 2 ст. 32 КПК України);
- інстанційна – визначається процесуальною стадією судового розгляду кримінального провадження (ст. 33 КПК України)
- за зв'язком проваджень – визначається необхідністю об'єднання декількох проваджень (ст. 334 КПК України).

ПИТАННЯ 45. Порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого

Питання про передання кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції *вирішується колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції* за поданням місцевого суду або за клопотанням сторін чи потерпілого.

Питання про передання кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів, а також про передання провадження з одного суду апеляційної інстанції до іншого вирішується колегією суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням суду апеляційної інстанції або за клопотанням сторін чи потерпілого.

Дане питання вирішується не пізніше 5 днів від моменту внесення подання чи клопотання, про що постановляється ухвала.

Про час та місце розгляду подання чи клопотання про передання кримінального провадження з одного суду до іншого повідомляються

учасники судового провадження, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Спори про підсудність між судами не допускаються.

Суд, який отримав кримінальне провадження з іншого суду, розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання, незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, що обумовили передання провадження.

Обставини, що обумовлюють передання кримінального провадження на розгляд іншого суду (ч. 1 ст. 34 КПК України):

- до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил територіальної підсудності;
- після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для судового розгляду;
- обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження;
- ліквідовано суд, який здійснював судове провадження;
- у виняткових випадках кримінальне провадження може бути передано до початку судового розгляду на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження.

ПИТАННЯ 46. Поняття, завдання та значення підготовчого провадження

Підготовче провадження – стадія кримінального процесу, в якій:

- суддею перевіряються матеріали кримінального провадження;
- визначаються межі обвинувачення;
- з'ясовуються наявність чи відсутність підстав для закриття кримінального провадження;
- перевіряється дотримання правил підсудності кримінальних проваджень;

– вживаються заходи щодо підготовки судового розгляду.

У стадії підготовчого провадження не вирішується питання про доведеність вини обвинуваченого, це компетенція лише суду й вирішується в наступній стадії процесу –стадії судового розгляду. Основне призначення цієї стадії полягає в тому, щоб процесуально та організаційно забезпечити проведення судового розгляду відповідно до положень кримінального процесуального закону.

Стадія підготовчого провадження займає проміжне положення між досудовим розслідуванням, стосовно якого вона має контрольний характер, і судовим розглядом, стосовно якої вона має організуючий характер, а також служить “процесуальним фільтром” – покликана не допускати в судовий розгляд кримінальні провадження, що підлягають закриттю чи по яких складенні не у відповідності із вимогами кримінального процесуального закону обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру чи клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Завдання стадії підготовчого провадження:

- 1) перевірити наявність процесуальних підстав для затвердження угоди про визнання вини чи про примирення;
- 2) перевірити наявність підстав закриття провадження;
- 3) перевірити відповідність вимогам кримінального процесуального закону обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) перевірити дотримання правил визначення підсудності кримінального провадження;
- 5) підготувати умови для успішного проведення судового розгляду.

ПИТАННЯ 47. Питання, що вирішуються у зв’язку з підготовкою до судового розгляду

В стадії підготовчого провадження суд вирішує дві групи питань:

1. Питання, які пов'язані з перевіркою матеріалів кримінального провадження:

– затверджує угоду або відмовляє в затвердженні угоди та повертає кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 КПК України;

– закриває провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4–8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК України;

– повертає обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України;

– направляє обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

2. Питання, пов'язані з підготовкою кримінального провадження до судового розгляду:

– визначає дату та місце проведення судового розгляду.

– з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;

– з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;

– розглядає клопотання учасників судового провадження про: здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту; витребування певних речей чи документів;

– вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду.

Прийнявши рішення про призначення справи до судового розгляду, суддя також має право вирішити наступні питання:

1) про призначення захисника у випадках, коли його участь у справі є обов'язковою;

2) про визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілою, цивільним відповідачем, представником потерпілого, позивача, відповідача, якщо рішення про це не було прийняте під час досудового розслідування;

3) про визнання потерпілого цивільним позивачем, якщо позов не був заявлений під час розслідування справи;

4) про список осіб, які підлягають виклику в судове засідання;

5) про заходи щодо забезпечення цивільного позову;

6) про виклик у необхідних випадках перекладача;

7) про визнання доказів недопустимими.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого.

За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (ч. 3 ст. 315 КПК України).

ПИТАННЯ 48. Порядок, строки та рішення підготовчого провадження

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд **не пізніше 5 днів з дня його надходження** призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ст. 314 КПК України).

Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного

представника, цивільного відповідача та його представника згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду про визнання вини чи про примирення або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому для здійснення кримінального провадження на підставі угод;

2) закрити провадження у випадку встановлення наступних підстав:

– набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

– помер обвинувачений, за винятком випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого;

– існує вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому ж обвинуваченню;

– потерпілий чи його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

– у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;

– якщо прокурор відмовився від підтримання обвинувачення, а потерпілий чи його представник або законний представник відмовились підтримувати обвинувачення самостійно;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам статей 291, 292 КПК України;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) зупинити підготовче провадження (ст. 335 КПК України). У випадку, якщо обвинувачений ухилився від суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, суддя зупиняє підготовче провадження щодо цього обвинуваченого до його розшуку або видужання і продовжує підготовче провадження щодо інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб;

б) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру шляхом постановлення ухвали про призначення судового розгляду.

Судовий розгляд має бути призначений **не пізніше 10 днів після постановлення ухвали про його призначення** (ч. 2 ст. 316 КПК України).

ПИТАННЯ 49. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою)

Матеріали кримінального провадження (кримінальна справа) – це документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, і долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 317 КПК України).

Згідно із положеннями КПК мають право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування:

– обвинувачений його захисник та законний представник (п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України);

– потерпілий, його представник та законний представник – з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо потерпілого кримінального правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК України);

– цивільний позивач і його представник, цивільний відповідач і його представник та законний представник – з матеріалами, що стосується цивільного позову (ч. 3 ст. 61 КПК України).

Саме тому, після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, коли вони про це заявлять клопотання.

Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 317 КПК України).

Матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

ПИТАННЯ 50. Поняття, суть і значення судового розгляду

Судовий розгляд у кримінальному провадженні (стадія кримінального процесу) – це встановлена законом система процесуальних дій суду та учасників кримінального провадження, послідовне проведення яких спрямоване на всебічне, повне і об'єктивне дослідження матеріалів кримінального провадження та постановляння законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Судовий розгляд є центральною і найважливішою стадією кримінального процесу.

Саме в цій стадії остаточно вирішується завдання забезпечення правильного застосування закону для того, щоб кожний, хто вчинив злочин, був підданий справедливому покаранню та жоден невинний не був притягнений до кримінальної відповідальності та засуджений.

Судовий розгляд, будучи спрямований на вирішення всіх завдань кримінального процесу, здійснюється публічно, гласно в умовах безобмежувальної дії всіх засад та гарантій правосуддя. При цьому суд має бути незалежним та підкорятись тільки закону.

Значення стадії судовий розгляд полягає у наступному:

1) правосуддя справедливо оцінюється як вища форма правової охорони й це має значення тоді, коли під загрозою опиняється забезпечення прав людини;

2) суд має досконало та повно дослідити матеріали кримінального провадження і в результаті цього забезпечити законність;

3) на цій стадії відбувається дослідження доказів. Судовий розгляд не зводиться до перевірки матеріалів досудового розслідування. Він є якісно новим дослідженням обставин кримінального провадження як за процесуальною формою, так і за методами.

ПИТАННЯ 51. Загальні положення судового розгляду

Загальні положення судового розгляду – сукупність (система) процесуальних дій, що спрямовані на виконання основних завдань кримінального судочинства.

До загальних положень судового розгляду відносяться:

– реалізація засад кримінального провадження під час судового розгляду;

– незмінність складу суду при розгляді справи (ст. 319 КПК України);

– регламентація діяльності головуючого в судовому засіданні (ст. 321 КПК України),

– безперервність судового розгляду (ст. 322 КПК України);

– наслідки неприбуття учасників судового розгляду до суду (статті 323–327 КПК України);

– гласність судового розгляду (статті 27, 328 КПК України);

– регламентація обов'язків присутніх у залі судового засідання та заходів до порушників порядку судового засідання (статті 329, 330 КПК України);

– загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду (статті 331–333 КПК України);

- об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження (ст. 334 КПК України);
- зупинення судового провадження (ст. 335 КПК України);
- процесуальний порядок застосування режиму відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК України) та інші.

ПИТАННЯ 52. Незмінність складу суду при розгляді справи

Судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений в одному складі суддів.

У разі якщо суддя позбавлений можливості брати участь у судовому засіданні, він має бути замінений іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому ч.3 ст. 35 КПК України.

Після заміни судді судовий розгляд розпочинається спочатку, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 319 та ст. 320 КПК України.

Суд вмотивованою ухвалою може прийняти рішення про відсутність необхідності розпочинати судовий розгляд з початку та здійснювати повторно всі або частину процесуальних дій, які вже здійснювалися під час судового розгляду до заміни судді, якщо таке рішення не може негативно вплинути на судовий розгляд та за умови дотримання таких вимог:

1) сторони кримінального провадження, потерпілий не наполягають на новому проведенні процесуальних дій, які вже були здійсненні судом до заміни судді;

2) суддя, що замінив суддю, який вибув, ознайомився з ходом судового провадження та матеріалами кримінального провадження, наявними в розпорядженні суду, згоден з прийнятими судом процесуальними рішеннями і вважає недоцільним нове проведення процесуальних дій, що вже були проведені до заміни судді (ст. 319 КПК України).

У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду (ч. 1 ст. 320 КПК України).

Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі (ч. 2 ст. 320 КПК України).

ПИТАННЯ 53. Головуючий у судовому засіданні

Головуючий – професійний суддя, який головує при колегіальному судовому розгляді або здійснює його одноособово (п. 2 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Повноваження головуючого у судовому засіданні:

- керує ходом судового засідання;
- забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків;
- спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.
- вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку (ст. 321 КПК України).

ПИТАННЯ 54. Безперервність судового розгляду

Безперервність судового розгляду означає, що судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Не вважаються порушеннями безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок:

- 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;
- 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;
- 3) підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення;

4) підготовки потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;

5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці.

6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених ст. 332 КПК України;

7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 КПК (ст. 322 КПК України).

ПИТАННЯ 55. Заходи до порушників порядку судового засідання

Сторони та учасники кримінального провадження, а також інші особи, присутні у залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого у судовому засіданні (ч. 2 ст. 329 КПК України).

До порушників порядку судового засідання головуєчим застосовуються такі заходи:

1) до обвинуваченого:

– попередження про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з зали судового засідання;

– видалення за ухвалою суду з зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду – при повторному порушенні. Якщо такий обвинувачений не представлений захисником, суд зобов'язаний залучити захисника для здійснення захисту за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для його підготовки до захисту.

2) до прокурора чи захисника:

– попередження про відповідальність за неповагу до суду;

– притягнення до відповідальності – при повторному порушенні порядку у залі судового засідання.

3) до інших осіб, присутніх у судовому засіданні:

- попередження про відповідальність за неповагу до суду;
- видалення із зали судового засідання та притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності – при повторному порушенні порядку (ст. 330 КПК України).

ПИТАННЯ 56. Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження

Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження).

Підстави проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції:

- неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідність забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження;
- наявність інших підстав, визначених судом достатніми.

Суд ухвалює рішення про здійснення дистанційного судового провадження за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження.

У разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише мотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення.

Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду знаходиться

обвинувачений, у випадку, якщо він проти цього заперечує (ч. 2 ст. 336 КПК України).

ПИТАННЯ 57. Межі судового розгляду

Відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише:

- стосовно особи, якій висунуте обвинувачення;
- в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта.

Межі судового розгляду визначаються:

- ухвалою судді про призначення судового розгляду;
- обвинувальним актом.

Зміна обвинувачення в суді здійснюється прокурором з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Якщо в обвинувальному акті зі зміненням обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, то головуєчий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі (ч. 3 ст. 338 КПК України).

Висунення додаткового обвинувачення в суді здійснюється у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось і яке тісно зв'язане з первісним та їх окремих розгляд неможливий. Прокурор, погодивши відповідні процесуальні документи з керівником органу прокуратури, в якому він працює, має право звернутися до суду з вмотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням (ст. 339 КПК України)

Відмова від підтримання державного обвинувачення здійснюється якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується. У таких випадках прокурор, погодивши відповідні процесуальні документи з керівником органу прокуратури, в якому він працює, повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження.

У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуєчий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді (ст. 340 КПК України).

ПИТАННЯ 58. Процедура судового розгляду

Судовий розгляд складається з п'яти структурних елементів (частин), які об'єднують окремі процесуальні дії в певні групи з чітко окресленим змістом:

1. Підготовча частина судового засідання має на меті встановити фактичну можливість розпочати судовий розгляд кримінального провадження та має такий порядок:

- відкриття судового засідання (ч. 1 ст. 342 КПК України);
- перевірка присутності учасників судового розгляду (ч. 2 ст. 342 КПК України);
- повідомлення про здійснення повного фіксування судового розгляду технічними засобами (ст. 343 КПК України);
- оголошення складу суду і роз'яснення права відводу (ст. 344 КПК України);
- роз'яснення прав і обов'язків учасникам судового розгляду (ст. 345 КПК України);
- вирішення питання про можливість розгляду справи у випадку неприбуття кого-небудь з учасників судового розгляду або інших викликаних у судове засідання осіб (ст. 323–327 КПК України);

– видалення свідків із залу суду (ст. 346 КПК України).

2. Судовий розгляд є основною частиною, оскільки судове рішення може ґрунтуватися лише на доказах, які були розглянуті і досліджені в ході судового розгляду та має такий порядок:

– початок судового розгляду (ст. 347 КПК України);

– роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення (ст. 348 КПК України);

– визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України);

– розгляд судом клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК України);

– дослідження доказів здійснюється шляхом проведення таких процесуальних дій: допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України), допит свідка (ст. 352 КПК України), допит потерпілого (ст. 353 КПК України), пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК України), допит експерта в суді (ст. 356 КПК України), дослідження речових доказів (ст. 357 КПК України), дослідження документів (ст. 358 КПК України), дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України), отримання консультацій або роз'яснення спеціаліста (ст. 360 КПК України), огляд на місці (ст. 361 КПК України).

3. Судові дебати – частина судового розгляду під час якої учасники кримінального провадження остаточно висловлюють свою правову позицію та викладають суду аргументи на її користь, аналізуючи та співставляючи дослідженні під час судового розгляду докази. Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику (ст. 364 КПК України).

4. Останнє слово обвинуваченого. Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом.

Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється (ст. 365 КПК України).

5 Ухвалення судового рішення – прийняття судом рішення, в результаті чого досягається мета кримінального процесу. Цей етап має такий порядок: вихід суду для ухвалення судового рішення (ст. 366 КПК України) та проголошення судового рішення (ст. 376 КПК України).

ПИТАННЯ 59. Види вироків

Суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду. Вирок ухвалюється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Види вироків:

- 1) виправдувальний;
- 2) обвинувальний.

Виправдувальний вирок ухвалюється у разі, якщо:

- не доведено, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;
- не доведено, що це кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;
- не доведено, що в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення.

Обвинувальний вирок ухвалюється у разі, якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення. Суд ухвалює обвинувальний вирок з:

- призначенням покарання;
- звільненням від покарання чи від його відбуття у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність;

– застосуванням інших заходів, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 373 КПК України).

ПИТАННЯ 60. Структура та зміст вироку

Вирок – це рішення суду першої інстанції стосовно винуватості або невинуватості обвинуваченого й про застосування чи незастосування щодо нього покарання.

Вирок суду, який набрав законної сили, є обов'язковим і підлягає безумовному виконанню на всій території України.

Вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим та постановлений лише на тих доказах, що були розглянуті в судовому засіданні.

Відповідно до ст. 374 КПК України **вирок суду складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин.**

У вступній частині вироку вказується, що він постановлений ім'ям України та містяться відомості, зазначені в ч. 2 ст. 374 КПК України.

Мотивувальна частина повинна містити:

– у разі визнання особи виправданою – формулювання обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання обвинуваченого з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення;

– у разі визнання особи винуватою – формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, статті закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений, докази на підтвердження встановлених судом обставин, інші відомості, зазначені в ч. 3 ст. 374 КПК України.

У резолютивній частині вироку формулюються остаточні висновки суду

про винуватість або невинуватість особи у пред'явленому обвинуваченні та ряд інших питань, відповідно до ч. 4 ст. 374 КПК України.

ПИТАННЯ 61. Ухвала суду, її зміст

В стадії судового розгляду суд вирішує й інші питання, які викладаються у формі ухвали.

У випадках, передбачених КПК України, ухвала постановляється в нарадчій кімнаті складом суду, який здійснював судовий розгляд.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

Ухвала, що викладається окремим документом, складається з *вступної мотивувальної та резолютивної частини*.

У *вступній частині* ухвали зазначається: дата і місце її постановлення, назва та склад суду, секретар судового засідання, найменування (номер) кримінального провадження, прізвище, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

У *мотивувальній частині* ухвали зазначається: суть питання, що вирішується ухвалою, і за чиєю ініціативою воно розглядається, встановлені судом обставини із посиланням на докази, а також мотиви неврахування окремих доказів, мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався.

У *резолютивній частині ухвали зазначаються*: висновки суду; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

В ухвалі, яку суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, з яких суд дійшов такого висновку(ч. 2 ст. 372 КПК України).

ПИТАННЯ 62. Поняття, завдання й основні риси стадії апеляційного провадження

Апеляційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд апеляційної інстанції на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість судових рішень, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, та ухвали слідчого судді.

Перед судом апеляційної інстанції при перегляді ним судових рішень в порядку апеляційного провадження стоять такі завдання:

- не допустити виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого рішення;
- швидко виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;
- забезпечити захист та реалізацію прав і законних інтересів учасників процесу;
- сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої інстанції.

Основні риси апеляційного провадження: свобода оскарження вироку й інших судових рішень учасниками судового розгляду; поєднання перевірки законності з перевіркою обґрунтованості судових рішень; ревізійне начало апеляційного провадження; всебічність перевірки судових рішень в межах апеляційної скарги; широкі повноваження суду апеляційної інстанції; обов'язковість рішень та вказівок апеляційної інстанції для суду першої інстанції.

ПИТАННЯ 63. Предмет та суб'єкти апеляційного оскарження

В апеляційному порядку можуть бути оскаржені (предмет оскарження):

- 1) судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме:

– вироки, крім випадків, передбачених ст. 394 КПК України;
– ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;

– інші ухвали у випадках, передбачених КПК України;

2) ухвали слідчого судді у випадках, передбачених ст. 309 КПК (ст. 392 КПК України).

До суб'єктів, які мають право на апеляційне оскарження належать:

1) обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

2) обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) інші особи у випадках, передбачених КПК (ст. 393 КПК України).

ПИТАННЯ 64. Порядок і строки апеляційного оскарження

Апеляційна скарга подається:

– на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, – через суд, який ухвалив судові рішення;

– на ухвали слідчого судді – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Строки апеляційного оскарження:

– на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – **протягом 30 днів** з дня їх проголошення;

– на інші ухвали суду першої інстанції – **протягом 7 днів** з дня її оголошення;

– на ухвалу слідчого судді – **протягом 5 днів** з дня її оголошення.

Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з *моменту вручення їй копії судового рішення*.

Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК України, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з *дня отримання нею копії судового рішення*.

Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження (ст. 395 КПК України).

ПИТАННЯ 65. Суд апеляційної інстанції

Суд апеляційної інстанції – Апеляційний суд АРК, апеляційний суд області, міст Києва та Севастополя, в межах територіальної юрисдикції якого

знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судове рішення (п. 20 ст. 3 КПК України).

Апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом 3 днів перевіряє її на відповідність вимогам ст. 396 КПК України і за відсутності перешкод постановляє *ухвалу про відкриття апеляційного провадження* (ст. 398 КПК України).

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених гл. 31 КПК України.

Суд апеляційної інстанції має право ухвалити судове рішення *за результатами письмового провадження*, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності, а суд апеляційної інстанції не дійшов висновку про необхідність провести апеляційний розгляд (ст. 406 КПК України).

ПИТАННЯ 66. Результати апеляційного розгляду

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

- 1) залишити вирок або ухвалу без змін;
- 2) змінити вирок або ухвалу;
- 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;
- 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;
- 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;
- 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції, крім рішень, передбачених

вищевказаними пунктами 1–5, має право скасувати вирок і направити кримінальне провадження:

– до суду першої інстанції для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

– до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право:

- 1) залишити ухвалу без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу (ст. 407 КПК України).

Суд апеляційної інстанції змінює вирок у разі:

1) пом'якшення призначеного покарання, якщо визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого;

2) зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення і застосування статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність про менш тяжке кримінальне правопорушення;

3) зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і правову кваліфікацію кримінального правопорушення;

4) в інших випадках, якщо зміна вироку не погіршує становища обвинуваченого (ч. 1 ст. 408 КПК України).

ПИТАННЯ 67. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції

Підставами для скасування або зміни судового рішення є:

– неповнота судового розгляду (ст. 410 КПК України);

- невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження (ст. 411 КПК України);
- істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК України);
- неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК України);
- невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого (ст. 414 КПК України).

Суд апеляційної інстанції не вправі:

- скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого;
- скасувати ухвалу про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування таких заходів (ст. 409 КПК України).

ПИТАННЯ 68. Стадія касаційного провадження: поняття, завдання

Касаційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд касаційної інстанції переглядає судові рішення суду першої та апеляційної інстанції у зв'язку з поданою на них касаційною скаргою.

Процесуальна форма касаційного провадження не повторює порядку розгляду провадження судом першої інстанції, має спрощений характер і дає суду можливість в стислий строк перевірити судові рішення суду першої та апеляційної інстанції та виправити допущені помилки.

Завдання, що стоять перед судом касаційної інстанції полягають у наступному:

- забезпечити законність і справедливість правосуддя;
- не допустити звернення до виконання незаконного, необґрунтованого та несправедливого вироку чи іншого судового рішення;

- виправити допущені на попередніх стадіях помилки, прорахунки та порушення;
- забезпечити відновлення, захист і реалізацію прав та законних інтересів учасників процесу;
- забезпечити відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди;
- сприяти однаковому розумінню й застосуванню законів судами першої та апеляційної інстанцій.

Суд касаційної інстанції – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

ПИТАННЯ 69. Предмет касаційного оскарження

У касаційному порядку можуть бути оскаржені такі судові рішення (ст. 424 КПК України):

1) вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції (ч. 1 ст. 424 КПК України);

2) ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції – якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 2 ст. 424 КПК України);

3) вирок суду першої інстанції *на підставі угоди* після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку:

- засудженим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 4–7 ст. 474

КПК України, у тому числі нероз'яснення засудженому наслідків укладення угоди;

– потерпілим, його представником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди потерпілого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами 6, 7 ст. 474 КПК України; нероз'яснення потерпілому наслідків укладення угоди;

– прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК України угода не може бути укладена (ч. 3 ст. 424 КПК України).

Оскарженню в касаційному порядку не підлягають:

– ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку;
– ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді (ч. 4 ст. 424 КПК України).

ПИТАННЯ 70. Суб'єкти, порядок та строки касаційного оскарження

Суб'єкти касаційного оскарження (особи, які мають право подати касаційну скаргу) (ч. 1 ст. 425 КПК України):

1) засуджений, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник чи захисник – у частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції (ч. 1 ст. 426 КПК України).

Касаційна скарга на судові рішення може бути подана **протягом 3 місяців** з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового рішення.

ПИТАННЯ 71. Результати розгляду касаційної скарги

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення;

2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;

3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження;

4) змінити судові рішення (ст. 436 КПК України).

На відміну від апеляційної інстанції, суд касаційної інстанції не може постановити власний вирок.

Недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого полягає в тому, що:

– суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання;

– обвинувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник;

– виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання (ст. 437 КПК України).

ПИТАННЯ 72. Провадження у Верховному Суді України: поняття та підстави

Провадження у Верховному Суді України – це стадія кримінального процесу, в якій Верховний Суд України переглядає судові рішення у кримінальних справах з підстав:

1) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Не допускається перегляд судових рішень з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною,

порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом з метою:

- застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення;
- збільшити обсяг обвинувачення;
- з інших підстав погіршити становище засудженого, а також виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи (ст. 445 КПК України).

ПИТАННЯ 73. Суб'єкти та строки подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України

Суб'єктами подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України є (частини 1, 2 ст. 446 КПК України):

- особи, визначені у ст. 425 КПК України (суб'єкти касаційного оскарження) – з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України (неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень),
- після його перегляду в касаційному порядку;
- особа, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною – з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України.

Строк подання заяви про перегляд судового рішення (ст. 447 КПК України):

- з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, – протягом 3 місяців з дня ухвалення судового рішення, стосовно якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, якщо воно ухвалено пізніше;
- з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, – протягом 3 місяців з дня, коли особі, на користь якої ухвалено рішення міжнародною

судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

– перегляд виправдувального вироку, ухвали про закриття справи або інших судових рішень з метою погіршення становища засудженого з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, – лише протягом установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, але не пізніше 1 року з дня постановлення такого судового рішення.

Відбуття покарання або смерть засудженого не є перешкодою для перегляду справи в інтересах його реабілітації.

ПИТАННЯ 74. Результати розгляду справи Верховним Судом України

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду постановляється одна з таких ухвал:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову в задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з ухвалою, можуть висловити *окрему думку*, що додається до ухвали.

Ухвала Верховного Суду України є остаточною і не може бути оскаржена, крім як з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (ст.454 КПК України).

Якщо Верховний Суд України встановить, що судові рішення у справі, яка переглядається з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, є незаконним, він:

- скасовує його повністю чи частково;
- змінює його і приймає нове судові рішення;
- направляє справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Якщо судові рішення у справі переглядається з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України, Верховний Суд України скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право:

- ухвалити нове судові рішення;
- направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення (ст. 455 КПК України).

ПИТАННЯ 75. Поняття й значення стадії провадження за нововиявленими обставинами

Провадження за нововиявленими обставинами – це стадія кримінального процесу, в якій судові рішення, що набрало законної сили, переглядається у зв'язку з нововиявленими обставинами, тобто такими обставинами, які не були відомі суду на час судового розгляду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Значення стадії провадження за нововиявленими обставинами полягає в тому, що вона є додатковою гарантією законності та справедливості при здійсненні судочинства. Ця стадія є важливою у кримінальному процесі тому, що головним її завданням є охорона прав і законних інтересів громадян шляхом виправлення допущених помилок та наслідків злочинних порушень з боку учасників кримінального процесу та посадових осіб, що здійснювали кримінальне провадження.

ПИТАННЯ 76. Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами.

Підстави для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами – це фактичні дані про нові обставини, які вказують на

незаконність та необґрунтованість вироку чи ухвали суду в частині вирішення головного питання кримінального провадження про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Нововиявленими обставинами визнаються (ч. 2 ст. 459 КПК України):

1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;

2) зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом;

5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути

Обставини, передбачені пунктами 2, 3 ч. 2 ст. 459 КПК України, повинні бути встановлені вироком суду, що набрав законної сили, а при неможливості ухвалення вироку – підтверджені матеріалами розслідування.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається.

ПИТАННЯ 77. Суб'єкти та строки звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Учасники судового провадження мають право подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили (ст. 460 КПК України).

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано **протягом 3 місяців** після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

Перегляд за нововиявленими обставинами допускається:

– протягом передбачених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (перегляд виправдувального вироку);

– протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення (за наявності обставин, які підтверджують вчинення особою більш тяжкого кримінального правопорушення, ніж те, за яке вона була засуджена);

– строками не обмежено перегляд судового рішення за наявності обставин, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого кримінального правопорушення (ст. 461 КПК України).

ПИТАННЯ 78. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами

За наслідками такого провадження суд має право:

– скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу;

– залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення.

При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржене в порядку, передбаченому КПК України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції.

З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цьому кримінальному провадженні (ст. 467 КПК України).

ПИТАННЯ 79. Види угод у кримінальному провадженні, загальний порядок судового провадження на підставі угоди

У кримінальному провадженні можуть бути укладені такі види угод:

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468 КПК України).

Загальний порядок судового провадження на підставі угоди:

– угода про примирення або про визнання винуватості може укладатися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку;

– якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду;

– прокурор має право відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди;

– розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження;

– якщо угоди досягнуто під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди;

– суд зобов'язаний переконатися у судовому засіданні, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді.

Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

1) умови угоди суперечать вимогам КПК України та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди;

2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства;

3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;

4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися;

5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;

б) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості.

У такому разі досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку (ч. 7 ст. 474 КПК України).

Якщо суд переконається, що угода може бути затверджена, він ухвалює вирок, яким затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання (ч. 1 ст. 475 КПК України).

У разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості потерпілий чи прокурор відповідно мають право звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку (ч. 1 ст. 476 КПК України).

ПИТАННЯ 80. Угода про примирення: порядок ініціювання та укладення

Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого.

Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді).

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо:

- кримінальних проступків;
- злочинів невеликої чи середньої тяжкості;
- у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ч. 3 ст. 469 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

В угоді про примирення зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення, узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, наслідки невиконання угоди (ч. 1 ст. 471 КПК України).

ПИТАННЯ 81. Угода про визнання винуватості: порядок ініціювання та укладення

Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, *внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам.*

Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається (ч. 4 ст. 469 КПК України).

Прокурор при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості зобов'язаний враховувати такі обставини:

- ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб;
- характер і тяжкість обвинувачення (підозри);
- наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень;
- наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень (ст. 470 КПК України).

В угоді про визнання винуватості зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, беззастережне визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК, наслідки невиконання угоди (ст. 472 КПК України).

ПИТАННЯ 82. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: поняття та особливості

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, перелік яких визначено у ст. 477 КПК України.

Загальні особливості провадженням у формі приватного обвинувачення:

- провадження у формі приватного обвинувачення стосується певної категорії кримінальних правопорушень – передбачених ст. 477 КПК України;
- провадження розпочинається лише на підставі заяви про вчинення кримінального правопорушення, що подається до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення (ст. 478 КПК України);
- якщо потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні – кримінальне провадження закривається (п. 7 ч.1 ст. 284 КПК України);
- відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може відбуватися на підставі угоди про примирення або без неї (ст. 479 КПК України).

ПИТАННЯ 83. Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб

Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження:

- народні депутати України;
- судді Конституційного Суду України, професійні судді, а також присяжні і народні засідателі на час здійснення ними правосуддя;
- кандидати у Президенти України;

- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Голова Рахункової палати, його перший заступник, заступник, головний контролер та секретар Рахункової палати;
- депутати місцевої ради;
- адвокати;
- Генеральний прокурор України, його заступник (ст. 480 КПК України).

Особливостями провадження є те, що щодо зазначеної категорії осіб закон передбачає особливий порядок:

- повідомлення про підозру (ст. 481 КПК України);
- затримання і обрання запобіжного заходу;
- обшуку, огляду особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення;
- порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи (ст. 482 КПК України).

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку повідомляються:

- щодо адвокатів – відповідні органи адвокатського самоврядування;
- щодо інших категорій вищевказаних осіб – органи і службові особи, які їх обрали або призначили чи відповідають за заміщення їхніх посад.

ПИТАННЯ 84. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України.

Особливості проваджень щодо неповнолітніх у кримінальному процесі визначено положеннями ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і

політичні права, згідно з якою “стосовно неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню”.

Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (“Пекінські правила”, 1985 р.) спрямовують на те, щоб кримінальні провадження щодо неповнолітніх здійснювались швидко і без будь-яких затримок; вимагають, щоб особи, які ведуть ці провадження, мали відповідну кваліфікацію; наказують поважати право неповнолітнього на конфіденційність, щоб уникнути заподіяння шкоди через непотрібну гласність; передбачають можливість закриття провадження за nereабілітуючими підставами для того, щоб обмежити негативні наслідки судового розгляду і вироку; рекомендують при виборі запобіжних заходів враховувати тяжкість, мотиви, причини вчинення злочину та особливості підлітка і виходити при цьому з принципу “мінімальної достатності”. Правила рекомендують створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх.

Види проваджень щодо неповнолітніх:

– щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли 18 річного віку (статті 484–497 КПК України);

– щодо застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (статті 498–502 КПК України).

Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх:

1) здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484, ч. 1 ст. 499 КПК України);

2) особливий предмет доказування. Крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, підлягають встановленню також обставини, визначені в ст. 485 КПК України. Під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо застосування до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної

відповідальності, примусових заходів виховного характеру з'ясовуються обставини вчинення суспільно небезпечного діяння та особа неповнолітнього (ч. 2 ст. 499 КПК України);

3) кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється за участю:

– захисника – обов'язкова його участь (п. 1 ч. 1 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України);

– батьків або інших законних представників (ст. 488 КПК України);

– при допиті – педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ст. 226, ч. 1 ст. 491 КПК України);

– у судовому розгляді – представників служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей (ст. 496 КПК України);

4) окрім запобіжних заходів, визначених в ст. 176 КПК України, до неповнолітніх може застосовуватися такий спеціальний запобіжний захід як передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);

5) до неповнолітніх (після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), які вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років, може застосовуватися спеціальний вид заходів забезпечення кримінального провадження – поміщення у приймальник-розподільник для дітей на строк до 30 днів, який може бути продовжено ще на строк до 30 днів (ч. 4 ст. 499 КПК України).

б) досудове розслідування щодо неповнолітнього обвинуваченого може закінчуватися направленням до суду клопотання про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 497, ч. 5 ст. 499 КПК України);

7) розгляд кримінального провадження щодо неповнолітньої особи здійснюються суддею, уповноваженою згідно із Законом України “Про судоустрій і статус суддів” на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 10 ст. 31 КПК України).

ПИТАННЯ 85. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженню щодо неповнолітніх

Відповідно до ст. 485 КПК України під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, також з’ясовуються:

1) *повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього*: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров’я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов’язану з психічною хворобою, повинно бути також з’ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) *ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння*;

3) *умови життя та виховання неповнолітнього* (склад сім’ї, обстановка в ній, взаємини між дорослими членами сім’ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім’ї; обстановка в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; зв’язки і поведінка неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою – ст. 487 КПК України);

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

У разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза (ст. 486 КПК України).

ПИТАННЯ 86. Порядок виклику та допиту неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений повідомляється або викликається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом через його батьків або інших законних представників.

Інший порядок допускається лише в разі, якщо це зумовлюється обставинами, встановленими під час кримінального провадження (ст. 489 КПК України). Такими обставинами, наприклад, може бути встановлення даних про те, що батьки не забезпечать з'явлення неповнолітнього за викликом, через намагання зашкодити встановленню обставин кримінального правопорушення

Неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК України, у присутності захисника.

Якщо неповнолітній не досяг 16 річного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу (статті 490–491 КПК України).

ПИТАННЯ 87. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу

За наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 177 КПК України, до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України.

Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України.

Окрім передбачених у ст. 176 КПК України запобіжних заходів, до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених може застосовуватися **передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи**, яке полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку .

Передання під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за їхньої на це згоди та згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи *розглядається*:

- за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу;
- за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу (статті 492, 493 КПК України).

ПИТАННЯ 88. Застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру

Примусові заходи виховного характеру застосовують:

1) якщо під час досудового розслідування прокурор дійде висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку, злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання. В такому разі прокурор складає клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру і надсилає його до суду за умови, що неповнолітній обвинувачений та його законний представник проти цього не заперечують (ст. 497 КПК України). У разі ухилення неповнолітнього від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності;

2) до особи, яка після досягнення 11 річного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. В такому разі кримінальне провадження здійснюється відповідно до вимог статей 498–502 КПК України.

Примусовими заходами виховного характеру є (ст. 105 КК України):

- 1) застереження;

2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

4) покладення на неповнолітнього, який досяг 15 річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 роки.

Рішення щодо застосування примусових заходів виховного характеру приймає суддя за результатами судового розгляду шляхом постановлення ухвали:

- про застосування примусових заходів виховного характеру;
- про відмову в їх застосуванні (ст. 500 КПК України).

ПИТАННЯ 89. Підстави застосування примусових заходів медичного характеру

Примусові заходи медичного характеру – це не віднесені до видів покарання заходи примусового лікування в спеціальних лікувальних закладах, застосовувані судом відповідно до закону до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння і страждають психічними або іншими, утворюючими загрозу для безпеки суспільства, захворюваннями.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;

2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Якщо під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України.

Кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого у стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому не враховуються попередня судимість, факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільнено від відповідальності або покарання, факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру.

Примусові заходи медичного характеру застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними (ст. 503 КПК України).

ПИТАННЯ 90. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України, з урахуванням положень гл. 39 КПК України.

Досудове розслідування щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, здійснюється слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України. Суд, ухвалюючи вирок, може врахувати стан обмеженої осудності як підставу для застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 504 КПК України).

Особливості досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру:

1) предметом доказування є обставини, визначені в ст. 505 КПК України – час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення; вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою; наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування; поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього; небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою; характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням;

2) особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, користується правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника. Якщо характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання особи перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участю або участі у судовому засіданні, прокурор, суд мають право прийняти рішення про проведення відповідних процесуальних дій без участі такої особи (ст. 506 КПК України);

3) участь захисника є обов'язковою (ст. 507 КПК України);

4) можуть бути застосовані такі запобіжні заходи:

– передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;

– поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ст. 508 КПК України).

5) слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними (ст. 509 КПК України);

б) закінчується досудове розслідування:

– закриттям кримінального провадження;

– направленням до суду клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 511 КПК України).

ПИТАННЯ 91. Суть, значення і завдання стадії виконання судових рішень

Виконання судових рішень – це стадія кримінального провадження, в якій суд, що постановив рішення, вирішує усі питання, що виникають у зв'язку зі зверненням цього рішення до виконання, його фактичним виконанням, а у деяких випадках і після його виконання.

Основний зміст стадії виконання судових рішень: визначає питання, пов'язані з процесуальною діяльністю суду, який звертає судові рішення до виконання; безпосередньо виконує деякі свої рішення, зокрема, виправдувальний вирок; вирішує процесуальні питання, пов'язані з виконанням вироку (умовно-достроковим звільненням від відбування покарання, звільнення від покарання за хворобою та ін.); забезпечує контроль за зверненням вироку до виконання.

Завданням цієї стадії кримінального процесу є організація процесуальної діяльності, спрямованої на:

- звернення судових рішень до виконання;
- забезпечення у встановлених законом випадках повної або часткової безпосередньої реалізації судового рішення (наприклад, випадки негайного звільнення виправданого з-під варти (ч. 3 ст. 534 КПК України) тощо);
- вирішення встановлених законом питань, які виникають у ході фактичного виконання судового рішення;
- здійснення контролю за виконанням судового рішення.

ПИТАННЯ 92. Набрання судовим рішенням законної сили

Вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено КПК України, набирає законної сили:

- після закінчення строку подання апеляційної скарги встановленого ст.395 КПК України, якщо таку скаргу не було подано;
- після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції – у разі подання апеляційної скарги судового рішення, якщо його не скасовано (частини 1,2 ст. 532 КПК України).

Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій, Верховного Суду України набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Ухвали слідчого судді та суду, які не можуть бути оскаржені, набирають законної сили з моменту їх оголошення.

Вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України (ст. 533 КПК України).

ПИТАННЯ 93. Порядок звернення судового рішення до виконання

Судове рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено КПК України, звертається до виконання **не пізніше як через 3 дні з дня**

набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції або Верховного Суду України.

Суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення.

У разі якщо судові рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження.

Органи, що виконують судові рішення, повідомляють суд, який постановив судові рішення, про його виконання.

До набрання обвинувальним вирокком законної сили обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не може бути переведений у місце позбавлення волі в іншу місцевість (ст. 535 КПК України).

ПИТАННЯ 94. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання судових рішень

На стадії виконання судових рішень виникає низка процесуальних питань, які вимагають судового вирішення. Їх умовно можна поділити на групи:

1. Питання, які вирішуються судом під час виконання вироків:

- про відстрочку виконання вироку;
- про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким;
- про звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

- про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років;
- про звільнення від покарання за хворобою;
- про застосування до засуджених примусового лікування та його припинення;
- про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком;
- про звільнення від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку;
- про заміну покарання відповідно до ч. 5 ст. 53, ч. 3 ст. 57, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62 КК України;
- про застосування покарання за наявності кількох вироків;
- про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі або переведення засудженого з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора для проведення відповідних процесуальних дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених іншою особою або цією самою особою, за які вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді;
- про звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених частинами 2 і 3 ст. 74 КК України;
- інші питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку (ст. 537 КПК України)

2. Питання, які вирішуються судом після виконання вироку:

- про зняття судимості (ст. 538 КПК України).

ПИТАННЯ 95. Міжнародна правова допомога: поняття, форми та підстави здійснення

Міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для

досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Ознаки міжнародної правової допомоги:

- здійснюється компетентними органами;
- полягає у вчиненні процесуальних дій;
- вчинення таких дій є необхідним для досудового розслідування, судового розгляду чи виконання вироку, який винесено як судом держави так і міжнародною судовою установою.

Форми міжнародного співробітництва:

- вручення документів;
- виконання окремих процесуальних дій;
- видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- тимчасової передачі осіб;
- перейняття кримінального переслідування;
- передачі засуджених осіб;
- виконання вироків;
- інші форми співробітництва, передбачені Міжнародним договором України (ст. 542 КПК України).

Правовою підставою для міжнародного співробітництва є:

- двосторонні та багатосторонні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- за відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності (ч. 1 ст. 544 КПК України).

ПИТАННЯ 96. Суб'єкти міжнародної правової допомоги

Уповноважений (центральний) орган – орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи

направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Органи уповноважені брати участь у міжнародному співробітництві:

– Генеральна прокуратура України – звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні *під час досудового розслідування* та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів;

– Міністерство юстиції України – звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні *під час судового провадження* та розглядає відповідні запити судів іноземних держав (ст. 545 КПК України).

Консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам (ст. 547 КПК України).

ПИТАННЯ 97. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій: порядок здійснення

Суд, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, яке він здійснює.

Уповноважений (центральный) орган України розглядає запит на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України.

У разі прийняття рішення про направлення запиту уповноважений (центральный) орган України протягом 10 днів надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом (ст. 551 КПК України).

Розгляд запиту іноземного компетентного органу про міжнародну правову допомогу.

У разі прийняття рішення про задоволення запиту уповноважений (центральний) орган України надсилає запит компетентному органу України для виконання.

У межах повноважень Генеральна прокуратура України має право надавати вказівки щодо забезпечення належного, повного та своєчасного виконання такого запиту. Наведені вказівки є обов'язковими до виконання відповідним компетентним органом України (ст. 554 КПК України).

КПК України регламентує проведення таких процесуальних дій в рамках надання міжнародної правової допомоги:

- вручення документів (ст. 564 КПК України);
- тимчасова передача (ст. 565 КПК України);
- виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК України);
- допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції (ст. 567 КПК України);
- розшук, арешт і конфіскація майна (ст. 568 КПК України);
- контрольована поставка (ст. 569 КПК України).

У разі задоволення запиту уповноважений (центральний) орган України зобов'язаний забезпечити передання уповноваженому (центральному) органу запитуючої сторони матеріалів, одержаних у результаті виконання запиту.

У разі відмови у задоволенні запиту уповноважений (центральний) орган України повідомляє запитуючій стороні причини відмови, а також умови, за яких запит може бути розглянутий повторно, і повертає запит (ст. 555 КПК України).

ПИТАННЯ 98. Процесуальний порядок вручення документів

За запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу документи та рішення, долучені до такого запиту, вручаються особі, визначеній у запиті, в наступному порядку:

– слідчий, прокурор або суд для виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу викликає особу для вручення документів. Якщо особа не з'явилася без поважних причин, до неї може бути застосовано привід;

– орган досудового розслідування, слідчий, прокурор або суд складає протокол про вручення особі документів із зазначенням місця та дати їх вручення. У випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, складається також окреме підтвердження, що підписується особою, яка отримала документи, та особою, яка здійснила їх вручення;

– у разі відмови особи отримати документи, що підлягають врученню, про це зазначається у протоколі. При цьому документи, що підлягають врученню, вважаються врученими, про що зазначається у протоколі;

– якщо документи, що підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи. У такому разі документи вважаються такими, вручення яких не відбулося;

– протокол про вручення документів передається разом з іншими документами, доданими до запиту, компетентному органу іноземної держави (ст. 564 КПК України).

ПИТАННЯ 99. Видача особи (екстрадиція): поняття, підстави застосування

Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція включає:

– офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;

– перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;

- прийняття рішення за запитом;
- фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови:

- якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше 1 року;
- особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше 4 місяців (ч. 1 ст. 573 КПК України).

У видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо:

- 1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;
- 2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у виді позбавлення волі за законом України;
- 3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;
- 4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);
- 5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;
- 6) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України (ст. 589 КПК України).

ПИТАННЯ 100. Переїняття кримінального провадження: поняття, підстави застосування

Переїняття кримінального провадження – здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до

кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України)

Кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути перейняте Україною за таких умов:

1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території;

2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із КПК України або міжнародним договором України неможлива або у видачі відмовлено;

3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення;

4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність.

Кримінальне провадження не може бути перейняте, якщо:

1) не дотримані вимоги ч. 2 ст. 595 КПК України або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

2) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено виправдувальний вирок;

3) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконується;

4) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим же кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією;

5) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може здійснюватися у зв'язку із закінченням строку давності (статті 595, 596 КПК України).

**ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ Й ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ
ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
“КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ”**

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28.06.96 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України від 23.07.96 р., № 30, ст.141.
2. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 838.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90-91).
4. Кримінальний кодекс України: Чинне зак-во зі змінами та допов. на 18 січня 2011 року / Україна. Закони. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 174 с.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43306
6. Про амністію: Закон України від 12.12.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 15. – Ст. 189
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.
8. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1.
9. Про військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.
10. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Голос України. – 1994. – 2 березня.

11.Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Голос України. – 1994. – 2 березня.

12.Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 47. – Ст.256.

13.Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4.

14.Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст.303.

15.Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст.35.

16.Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. // Голос України. – 1993. – 6 серпня.

17.Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

18.Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. // Вісник прокуратури України. – 1999. – №1. – С. 103-126.

19.Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

20.Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст.232.

21.Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року //Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №41-45. – Ст.529.

22.Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні. Затв. Указом Президента України від 10 червня 1993 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.

23.Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 456 с.

24.Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 17 серпня 2012 р. № 69.

25.Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень: Наказ МВС України від 6 серпня 2012 р. № 681.

26.Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 09 серпня 2012 р. № 696.

27.Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700.

28.Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 09 серпня 2012 р. № 686.

Рекомендована література:

1. Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії. – К.: НАВСУ, “Охорона праці”, 2001. – 232 с.

2. Бахин В.П., Карпов Н.С. Материали к изучению практики борьбы с преступностью. – К., 2007. – 489 с.

3.Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / Белкин А. Р. – М. : Норма, 2007. –528 с.

4. Березняк В.С., Тертишник В.М. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України: Монографія. – Дніпропетровськ: Дніпроп.держ.ун-т внутр. Справ; “Ліра ЛТД”, 2010. – 188 с.

5. Берназ В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : [монографія] / В. Д. Берназ, С. М. Смоков. – Одеса : ОЮІ НУВС, 2005. – 151 с.
6. Білоусов О. І. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі : [монографія] / О. І. Білоусов, С. М. Смоков. – Одеса : [б. в.], 2009. – 112 с.
7. Борисов В. І. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі : [монографія] / В. І. Борисов, Н. В. Глинська, В. С. Зеленецький, О. Г. Шило. – Х. : Сх.-регіон. центр гуманітар.-освіт. ініціатив, 2005. – 352 с.
8. Верхогляд-Герасименко О.В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу: Монографія. – Харків.: Вид-во “Юрайт”, 2012. – 216 с.
9. Городецька М. С Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : [монографія] / Городецька М. С. ; за ред. Л. М. Лобойка ; МВС України. ДД УВС. – Дніпропетровськ : Ліра –ЛТД, 2010. – 231 с.
- 10.Грошевий Ю. М. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність : [навч. посіб.] / Ю. М. Грошевий, С. Б. Фомін. – Х. : Право, 2010. – 112 с.
- 11.Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. – 272 с.
- 12.Грошевой Ю. М. Досудове розслідування кримінальних справ : [навч.-практ. посіб.] / Ю. М. Грошевой, В. В. Вапнярчук, О. В. Капліна, О. Г. Шило ; за заг. ред. Ю. М. Грошевого. – Х. : Фінн, 2009. – 328 с.
- 13.Гультай М.М. Виявлення і виправлення слідчих та судових помилок у кримінальному процесі України: стадії досудового розслідування, попереднього розгляду справи суддею, судового розгляду та апеляційного провадження: Монографія. – Х.: “Кроссруд”, 2008.
- 14.Дроздов О.М. Джерела кримінально-процесуального права України: Монографія. – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2008. – 208 с.

- 15.Дубинский А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел / Дубинский А. Я. – К. : КВШ МВД СССР, 1987. – 65 с.
- 16.Запотоцький А.П., Савицький Д.О. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: Монографія. – К.: БМК, 2011. – 220 с.
- 17.Експертизи у судовій практиці: науково-практичний посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
- 18.Застосування запобіжних заходів, альтернативних взяттю під варту, у кримінальному судочинстві України : [посіб. викладача] / Н. М. Ахтирська, О. Ю. Костюченко, Д. В. Кухнюк, В. Д. Новіков. – К. : Конус-Ю, 2009. – 236 с.
- 19.Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі: наук.-практ. коментар. – 4-те вид. – К.: КНТ, 2009. – 600 с.
- 20.Зеленецкий В.С., Кузьминова В.Ю. Технология восстановления (реконструкции) утраченных уголовных дел. – Харьков: Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2002. – 236 с.
- 21.Зеленський С.М., Назаренко С.П., Письменний Д.П. Провадження у справах дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2012. – 160 с.
- 22.Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. – Харків: Право, 2008. – 296 с.
- 23.Карпенко М.О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх: Монографія. – Х.: Видавництво “ФІНН”, 2009. – 240 с.
- 24.Карпов Н.С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: Монографія. – К.: КНУВС, 2007. – 522 с.
- 25.Корчева Т.В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції: Монографія. – Х.: Видавець ФОП Вапнярчук Н.М., 2007. – 200 с.

26.Кримінальний процес: Підручник / за ред. Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної. – Х: Право, 2010. – 608 с.

27.Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар/ За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.

28.Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар : у 2 т. Т.1 / за заг. ред. В.Я.Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

29.Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. Т.2 / за заг. ред. В.Я.Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.

30.Кримінально-процесуальне право України : [підруч.] / за ред. Ю. П. Аленіна. – Х. : Одісей, 2009. – 816 с.

31.Кримінально-процесуальне право: Навч. посібник / Ю.І. Азаров, С.О. Заїка, В.Г. Фатхутдінов. – К., 2008. – 295 с.

32.Кримінально-процесуальний кодекс України : наук. – практ. коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – [5-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрисконсульт, КНТ, 2008. – 896 с.

33.Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) [Текст]/ [Рожнова В.В., Савицький Д.О., Конюшенко Я.Ю. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 280 с.

34.Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) [Текст]/ [Хабло О.Ю., Степанов О.С., Климчук М.П. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 200 с.

35.Кучинська О.П., Кучинська О.А. Кримінальний процес України: Навч. посібник. – К.: Прецедент, 2005. – 202 с.

36.Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : Курс лекцій : [навч. посіб.] / Лобойко Л. М. – К. : Істина, 2005. – 456 с.

- 37.Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу : [навч. посіб.] / Лобойко Л. М. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
- 38.Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: Монографія. – Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 188 с.
- 39.Лоскутов Т.О. Кримінальне переслідування здійснюване слідчим: Монографія. – Дніпропетровськ: “Ліра ЛТД”, 2011. – 164 с.
- 40.Ляш А.О. Кримінальний процес (Особлива частина): Навчальний посібник для дистанційного навчання. – К.: Університет “Україна”, 2006. – 470 с.
- 41.Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 2000. – 320 с.
- 42.Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: Монографія. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – 544 с.
- 43.Маляренко В.Т., Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Підручник / 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.
- 44.Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: [підруч.] / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1999. – 532 с.
- 45.Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посібник. 2-е вид. – К.: ЦУЛ, 2010. – 352 с.
- 46.Молдован А.В., Мельник С.М. Кримінальний процес України: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2013 – 368 с.
- 47.Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: Монографія. – Х.: “Золота миля”, 2009. – 400 с.
- 48.Назаров В.В., Омеляненко Г.М. Кримінальний процес України: Підручник. – К.: Юридична думка, 2008. – 548 с.
- 49.Пашинін О.І. Актуальні проблеми досудового провадження у кримінальному процесі України: Монографія. – Х.: Кроссрод, 2009. – 164 с.

50.Письменний Д.П., Омельченко О.Є. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинів: Навч. посібник. – К., 2005. – 158 с.

51.Письменний Д.П., Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади: монографія. – Дніпропетровськ, 2006. – 204 с.

52.Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини : структура і система / Погорецький М. А. – Х. : Арсіс, 2002. – 160 с.

53.Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

54.Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2009. – 634 с.

55.Поповченко О.І., Савицький Д.О., Карпов Н.С., Баулін О.В. Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи, досвід. – К.: Семенко Сергій, 2004. – 213 с.

56.Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового провадження: Матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 22 листопада 2011 р.). – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр.. справ, 2012. – 224 с.

57.Рожнова В.В., Азаров Ю.І., Заїка С.О. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: посібник / В.В. Рожнова, Ю.І. Азаров, С.О. Заїка. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2009. – 260 с.

58.Сізінцова Ю.Ю. Докази у кримінальному процесі: теоретичний аспект та практичне значення в процесі правозастосування: навч. посібник. – К.: Дакор, 2010. – 128с.

59.Слінько С.В. Теорія і практика реформування досудового розслідування: Монографія. – Х.: РВФ “Арсіс ЛТД”, 2011. – 270 с.

60.Смоков С.М., Горелкіна К.Г. Гарантії застосування заходів процесуального примусу у кримінальному судочинстві. – Одеса: Астропринт, 2012. – 152 с.

61.Смирнов М. І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку / Смирнов М. І. — Одеса : Фенікс, 2006. — 246 с.

62.Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: Матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – 168 с.

63.Статіва І.І. Початковий етап досудового провадження в сучасному кримінальному процесі: український і західний контексти: Монографія. – Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 248 с.

64.Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [навч.-практ. посіб.] / Стахівський С. М. — К. : Атіка, 2009. — 64 с.

65.Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування / Стахівський С. М. — К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2006. — 272 с.

66.Татаров О.Ю Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) [Текст]: [монографія] / Татаров О.Ю. – Донецьк: ТОВ « ВПП « ПРОМІНЬ», 2012. – 640 с.

67.Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : [монографія] / Тертишник В. М. — Дніпропетровськ, 2002. — 432 с.

68.Тищенко О. І. Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі : [монографія] / Тищенко О. І. – Х. : Фінн, 2008. – 176 с.

69.Тітко І.А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: Монографія. – Х.: Право, 2010. – 216 с.

70.Удалова Л.Д. Кримінальний процес України в питаннях і відповідях: навч. посібник. – 2-ге вид. – К.: КНТ, 2010. – 160 с.

71.Удалова Л.Д. Кримінальний процес України: Підручник. – К.: Вид. Паливода А.В., 2007. – 158 с.

72.Удалова Л.Д., Гаюр І.Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого: Навчальний посібник. – К: КНТ, 2012. – 168 с.

73.Удалова Л.Д., Доросінська Г.М. Порухення та розслідування кримінальної справи щодо депутата місцевої ради: Монографія. – К.: КНТ, 2011. – 144 с.

74.Удалова Л.Д., Корсун В.Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: Монографія. – К: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 168 с.

75.Удалова Л.Д., Паризький І.В. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: Навчальний посібник. – К: Видавничий дім «Скіф», 2012. – 184 с.

76.Удалова Л.Д., Рожнова В.В., Шпотаківська О.В. Практикум з кримінального процесу: навч. посібник. – К.: КНТ, 2010. – 360 с.

77.Удалова Л.Д., Хабло О.Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: Монографія. – К.: Дакор, 2010. – 176 с.

78.Узагальнення Верховного Суду України судової практики в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 180 с.

79.Хавронюк М.І. Конституція України. Коментар основних положень щодо захисту прав і свобод людини та громадянина.– К.: Літера, 2008. –384 с.

80.Черненко А.П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: Монографія. – Дніпропетровськ, 2005. – 216 с.

81.Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: Монографія.– К.: Прецедент, 2011. – 303 с.